

Biznes i zarządzanie

2

Podręcznik dla **szkół ponadpodstawowych**

Jarosław Korba, Zbigniew Smutek

Biznes i zarządzanie

Podręcznik dla **szkół ponadpodstawowych**

2

ZAKRES ROZSZERZONY

 OPERON
Edukacja jest podróżą

2024

Projekt okładki: Paweł Kwacz
Redaktor prowadzący: Eliza Perkowska
Redakcja językowa: Marlena Dobrowolska
Redakcja graficzna i skład: Maciej Laska
Korekta: Zespół

Zdjęcia i ilustracje: Shutterstock, UOKiK, strony internetowe miast: Piaseczno, Wejherowo

Operon Sp. z o.o. oświadcza, że z należytą starannością podjął wszelkie działania zmierzające do powiadomienia podmiotów majątkowych praw autorskich do utworów słownych i fotograficznych wykorzystanych w podręczniku o zamiarze ich publikacji celem uzyskania od twórców lub ich następców prawnych wymaganej zgody za przysługującym wynagrodzeniem w stosownej wysokości. Osoby, których prawa w sposób niezawiniony przez wydawnictwo zostały naruszone, prosimy o bezpośredni kontakt z wydawcą.

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania biznesu i zarządzania w zakresie podstawowym na poziomie szkoły ponadpodstawowej, na podstawie opinii rzeczowników: dr. hab. Adama Szafarczyka, prof. dr. hab. Elżbiety Mączyńskiej-Ziemackiej, dr. hab. Wojciecha Kaliszewskiego.

Etap edukacyjny: III
Typ szkoły: szkoła ponadpodstawowa
Zakres kształcenia: rozszerzony

© Copyright by Operon Sp. z o.o. & Jarosław Korba, Zbigniew Smutek
Gdynia 2024

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie w całości lub we fragmentach bez zgody wydawcy zabronione.
N8234

Wydawca:
OPERON Sp. z o.o.
81-541 Gdynia, al. Zwycięstwa 96/98
tel. centrali 58 679 00 00
e-mail: info@operon.pl
www.operon.pl

ISBN 978-83-8197-487-5

08/24/XXI/O80

Spis treści

I. Rola przedsiębiorczości w gospodarce

1.1. Przedsiębiorczość w gospodarce	8
1.2. Zasady gospodarowania	12
1.3. Zjawisko rzadkości w gospodarce	16
1.4. Podmioty gospodarki rynkowej	20
1.5. Czynniki produkcji	24

II. Rynek, popyt, podaż

2.1. Cechy i funkcje rynku	32
2.2. Podstawowe struktury rynkowe	35
2.3. Gospodarka centralnie planowana a gospodarka rynkowa	41
2.4. Zalety gospodarki rynkowej	46
2.5. Skutki ograniczania konkurencji	50
2.6. Prawo popytu	55
2.7. Prawo podaży	59
2.8. Cena równowagi rynkowej	64
2.9. Ceny w gospodarce	69

III. Państwo w gospodarce rynkowej

3.1. Podstawowe wskaźniki gospodarcze	76
3.2. Pozostałe wskaźniki gospodarcze	82
3.3. Wzrost i rozwój gospodarczy	90
3.4. Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej	95
3.5. Wpływ państwa na gospodarkę	100
3.6. Znaczenie Narodowego Banku Polskiego	107
3.7. Formy opodatkowania działalności gospodarczej w Polsce	112
3.8. Ochrona konsumenta	122
3.9. Budżet państwa	131
3.10. Budżet jednostek samorządu lokalnego	137
3.11. Patriotyzm gospodarczy	142

IV. Integracja gospodarcza na świecie

4.1. Wspólny rynek Unii Europejskiej	154
4.2. Wspólna waluta Unii Europejskiej	162
4.3. Procesy globalizacyjne	167
4.4. Współpraca międzynarodowa i internacjonalizacja przedsiębiorstw	173
Propozycje projektów	179
Indeks	181

Wstęp

Jak jest zbudowany nasz podręcznik

Podręcznik pozwala na pełne wykorzystanie nowoczesnych metod dydaktycznych w nauczaniu przedmiotu biznes i zarządzanie. Zgodnie z założeniami reformy programowej uczniowie liceów i techników rozpoczną naukę tego przedmiotu w zakresie rozszerzonym w zwiększonym wymiarze godzin.

Zanim zaczniecie korzystać z podręcznika, zapoznajcie się z jego budową i przyjrzyjcie się wszystkim jego elementom. Zostały one skonstruowane tak, by ułatwić wam naukę i pomóc w błyskawicznym znalezieniu potrzebnych informacji.

Każdy rozdział podręcznika otwiera **spis tematów** z danego obszaru.

Bezpośrednio pod tytułem rozdziału znajdziecie moduł **Na tej lekcji** – jego zadaniem jest ukierunkowanie was na cele realizowane w danym temacie.

Przystępny język publikacji ułatwi wam zrozumienie treści i pozytywnie nastawi was do przyswajanego materiału. W tekście pojawiają się wytłuszczenia – dzięki nim łatwiej odnajdziecie najistotniejsze zagadnienia, pojęcia i nazwy.

Definicje wyróżniono ramką. Dzięki temu od razu je zauważycie i szybko znajdziecie podczas powtórek.

Hasła na marginesach, skróty i wyrażenia

Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło
Hasło	Hasło	Hasło

Hasła na marginesach odnoszą się do treści obowiązkowych do zapamiętania z lekcji. Zostaną one powtórzone w podsumowaniu lekcji.

W tekście pojawiają się **wytłuszczenia**. Dzięki nim łatwiej odnajdziecie istotne zagadnienia, pojęcia i nazwy.

Schematy i zdjęcia ułatwią przyswajanie wiedzy.

Studium przypadku przybliży omawiane zagadnienie na konkretnym przykładzie.

Pytania i polecenia opracujecie w toku lekcji albo wykorzystacie do nauki w domu lub przed kartkówką czy sprawdzianem. Uwaga: odpowiedzi do zadań wymagających pisemnego rozwiązania zapiszcie w zeszycie.

Podsumowanie lekcji to esencja najważniejszych treści. Jeśli ich nie pamiętacie, wróćcie na stronę wskazaną obok. Znajdziecie tam na marginesie odpowiednie hasło, a w treści lekcji – jego omówienie.

Podsumowanie przed sprawdzianem zawiera najważniejsze treści do zapamiętania z rozdziału. Jeśli ich nie pamiętacie, wróćcie na stronę wskazaną obok i poszukajcie hasła na marginesie.

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Podsumowanie lekcji

Podsumowanie przed sprawdzianem

Pytania i polecenia

Hasła na marginesach odnoszą się do treści obowiązkowych do zapamiętania z lekcji. Zostaną one powtórzone w podsumowaniu lekcji.

W tekście pojawiają się **wytłuszczenia**. Dzięki nim łatwiej odnajdziecie istotne zagadnienia, pojęcia i nazwy.

Schematy i zdjęcia ułatwią przyswajanie wiedzy.

Studium przypadku przybliży omawiane zagadnienie na konkretnym przykładzie.

Pytania i polecenia

1. Zaprojektuj swoją własną koncepcję rozwoju i wzrostu.
2. Zbadaj, jak wygląda rozwój w różnych krajach. Wykorzystaj do tego dane z różnych źródeł.
3. Który kraj rozwija się najszybciej? W jakiej dziedzinie? Wykorzystaj do tego dane z różnych źródeł.
4. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.
5. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.
6. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.

Podsumowanie lekcji

- 1. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.
- 2. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.
- 3. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.
- 4. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.
- 5. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.
- 6. Wykorzystaj dane z różnych źródeł, aby określić, jak wygląda rozwój w różnych krajach.

Podsumowanie przed sprawdzianem

1.1. Rozwój gospodarki

- 1.1.1. Rozwój gospodarki w różnych krajach.
- 1.1.2. Rozwój gospodarki w różnych krajach.
- 1.1.3. Rozwój gospodarki w różnych krajach.
- 1.1.4. Rozwój gospodarki w różnych krajach.
- 1.1.5. Rozwój gospodarki w różnych krajach.
- 1.1.6. Rozwój gospodarki w różnych krajach.

1.2. Rozwój społeczeństwa

- 1.2.1. Rozwój społeczeństwa w różnych krajach.
- 1.2.2. Rozwój społeczeństwa w różnych krajach.
- 1.2.3. Rozwój społeczeństwa w różnych krajach.
- 1.2.4. Rozwój społeczeństwa w różnych krajach.
- 1.2.5. Rozwój społeczeństwa w różnych krajach.
- 1.2.6. Rozwój społeczeństwa w różnych krajach.

1.3. Rozwój kultury

- 1.3.1. Rozwój kultury w różnych krajach.
- 1.3.2. Rozwój kultury w różnych krajach.
- 1.3.3. Rozwój kultury w różnych krajach.
- 1.3.4. Rozwój kultury w różnych krajach.
- 1.3.5. Rozwój kultury w różnych krajach.
- 1.3.6. Rozwój kultury w różnych krajach.

1.4. Rozwój nauki

- 1.4.1. Rozwój nauki w różnych krajach.
- 1.4.2. Rozwój nauki w różnych krajach.
- 1.4.3. Rozwój nauki w różnych krajach.
- 1.4.4. Rozwój nauki w różnych krajach.
- 1.4.5. Rozwój nauki w różnych krajach.
- 1.4.6. Rozwój nauki w różnych krajach.

1.5. Rozwój technologii

- 1.5.1. Rozwój technologii w różnych krajach.
- 1.5.2. Rozwój technologii w różnych krajach.
- 1.5.3. Rozwój technologii w różnych krajach.
- 1.5.4. Rozwój technologii w różnych krajach.
- 1.5.5. Rozwój technologii w różnych krajach.
- 1.5.6. Rozwój technologii w różnych krajach.

I. Rola przedsiębiorczości w gospodarce

- ▶ 1.1. Przedsiębiorczość w gospodarce
- ▶ 1.2. Zasady gospodarowania
- ▶ 1.3. Zjawisko rzadkości w gospodarce
- ▶ 1.4. Podmioty gospodarki rynkowej
- ▶ 1.5. Czynniki produkcji

1.1. Przedsiębiorczość w gospodarce

NA TEJ LEKCJI:

- przypomnisz sobie informacje na temat dawnych systemów gospodarczych;
- przeanalizujesz cztery typy gospodarki: tradycyjną, kierowaną, rynkową i mieszaną;
- poznasz przyczyny zmian we współczesnych systemach gospodarczych.

początki
przedsiębiorczości

Wzrost świadomości społecznej i postęp techniczny są możliwe dzięki ludzkim działaniom, których celem jest zaspokajanie rosnących potrzeb człowieka przy ograniczonych zasobach Ziemi. Prawdopodobnie pierwszymi przejawami przedsiębiorczości były próby ujarznienia przyrody podejmowane przez ludzi pierwotnych. Dzięki postępowi cywilizacyjnemu i stopniowemu odkrywaniu praw rządzących naturą człowiek ingerował coraz bardziej w poszczególne elementy środowiska przyrodniczego. Konstruowanie nowych narzędzi i udoskonalanie już istniejących oraz umiejętność gospodarowania zasobami naturalnymi stały się głównymi przejawami działalności i przedsiębiorczości rosnącej populacji ludzi.

Dawne systemy gospodarcze

dawne systemy
gospodarcze

W starożytności system społeczno-ekonomiczny opierał się głównie na niewolnictwie. Sprowadzał się na ogół do zmuszania niewolników do nieodpłatnej pracy na rzecz ich właścicieli. W średniowiecznej Europie produkcyjna rola niewolnictwa systematycznie zmniejszała się na rzecz pracy poddanych chłopów. Była ona podstawą funkcjonowania feudalizmu, opisanego przez świętego Tomasza z Akwinu.

kapitalizm

Kolejnym systemem gospodarczym jest kapitalizm. Za pierwszego teoretyka tego, co nazywamy kapitalizmem, uważany jest szkocki filozof, ojciec ekonomii klasycznej Adam Smith (czytaj: smif). Kapitalizm wyróżnia się istnieniem dwóch grup społecznych: pracowników utrzymujących się z pracy najemnej oraz przedsiębiorców będących właścicielami kapitału (ziemi, budynków, maszyn, aktywów finansowych) i osiągających z tego tytułu dochody. Kapitalizm opiera się na własności prywatnej i zasadach funkcjonowania rynku, na którym obowiązują prawa popytu i podaży (patrz rozdziały 3.3., 3.4.).

W drugiej połowie XIX w. Karol Marks wraz z Fryderykiem Engelsem stworzyli teoretyczne podstawy zupełnie nowego systemu nazwanego gospodarką centralnie planowaną (nakazowo-rozdzielczą, kierowaną). System ten krytykował własność prywatną, a mechanizmy rynkowe zastępował centralnym planowaniem. Feudalizm i kapitalizm powstały w drodze wielowiekowych zmian i powolnej ewolucji systemów gospodarczych, natomiast od stworzenia założeń teoretycznych gospodarki centralnie planowanej do wprowadzenia ich w życie w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich minęło zaledwie kilkadziesiąt lat.

DAWNE SYSTEMY GOSPODARCZE

Żaden z tych systemów nie dawał możliwości całemu społeczeństwu na pełne rozwinięcie własnej przedsiębiorczości. Dopiero funkcjonowanie współczesnej gospodarki rynkowej pozwala ludziom na większe możliwości rozwinięcia własnej przedsiębiorczości, inicjatywności i kreatywności.

Typy gospodarki

Spółeczeństwa w trakcie swojego rozwoju wypracowały różne sposoby gospodarowania posiadanymi zasobami. Wyróżnia się cztery typy gospodarki: tradycyjną, rynkową, kierowaną i mieszaną. ♦ typy gospodarki

GOSPODARKA TRADYCYJNA

Wykształciła się jako pierwsza; opiera się na przekazywanych z pokolenia na pokolenie obyczajach panujących w danym społeczeństwie. Była ona mało wydajna. Produkcja zaspokajała jedynie podstawowe potrzeby społeczności konieczne do jej przetrwania. Nadwyżki produkcji były niewielkie i najczęściej przypadały one wodzom plemiennym lub właścicielom majątków ziemskich. Obecnie ten typ gospodarki nie funkcjonuje w żadnym społeczeństwie, a jedynie jego elementy można odnaleźć w życiu plemion zamieszkujących lasy równikowe Amazonii, które unikają kontaktów ze współczesną cywilizacją.

GOSPODARKA KIEROWANA

Gospodarka kierowana, zwana też centralnie planowaną lub nakazowo-rozdzielczą, opiera się na państwowej własności większości czynników produkcji. Decyzje ekonomiczne są w niej podejmowane przez władze danego kraju. W tym celu państwo konstruuje plany produkcji i dystrybucji wytworzonych dóbr. Ceny poszczególnych towarów i usług ustala rząd. Po II wojnie światowej taka gospodarka wraz z ustrojem socjalistycznym została narzucona przez Związek Radziecki państwom Europy Wschodniej i Środkowej, w tym również Polsce.

GOSPODARKA RYNKOWA

Gospodarka rynkowa jest oparta na mechanizmie ustalania cen towarów na podstawie wielkości popytu i podaży przy niewielkiej ingerencji państwa. W tym typie dominuje własność prywatna, istnieje konkurencja oraz swoboda podejmowania działalności gospodarczej. Najbardziej zbliżona do tego typu jest gospodarka Stanów Zjednoczonych.

GOSPODARKA MIESZANA

Gospodarka mieszaną jest uważana za odmianę gospodarki rynkowej, w której mechanizmy rynkowe są korygowane przez działania państwa. Opiera się na współistnieniu prywatnej i państwowej własności środków produkcji. Ingerencja państwa dotyczy tylko takich działań, dzięki którym gospodarka narodowa jako całość odnosi korzyści. Ten typ gospodarki istnieje w większości najbogatszych państw świata, takich jak Japonia czy Niemcy.

Gospodarka rynkowa, w której istnieje większa wolność gospodarcza i konkurencja, pozwala na pełniejsze wykorzystywanie własnej przedsiębiorczości, niż ma to miejsce w przypadku gospodarki mieszanej. Jednak gospodarka mieszana cechuje się ważnymi zaletami, takimi jak dążenie do zmniejszenia nierówności społecznych poprzez różnorodne działania państwa. Należy pamiętać, że nadmierne zaangażowanie państwa w gospodarkę może ograniczać rozwój przedsiębiorczości obywateli.

We współczesnej gospodarce w coraz szerszym stopniu jest wykorzystywana sztuczna inteligencja. W związku z tym przedsiębiorczość ludzi staje się kluczowa dla wykorzystania nowych możliwości, które ona stwarza.

sztuczna
inteligencja
w gospodarce

Studium przypadku

Przedsiębiorczy człowiek może wykorzystać sztuczną inteligencję, aby zwiększyć efektywność swojej działalności oraz tworzyć nowe możliwości rozwoju własnego biznesu. Oto kilka sposobów wykorzystania sztucznej inteligencji:

- **automatyzacja** wielu rutynowych zadań i procesów w firmie – na przykład chatboty są narzędziem konwersacji wykorzystywanym do obsługi klientów online;
- **analiza** danych – przykładowo: w sklepach sprzedających produkty online analizuje się historię zakupów, preferowanych produktów czy aktywność kupującego; ogromne ilości danych mogą być szybko wykorzystane do lepszego zrozumienia zachowań klientów – pozwalają one przewidzieć, jakie produkty będą interesujące dla poszczególnych klientów, a dzięki temu można dostosować ofertę do ich oczekiwań;
- **rozwój** nowych produktów i usług – jednym z przykładów wynikających z wykorzystania sztucznej inteligencji jest rozwój asystentów wirtualnych, takich jak: Amazon Alexa, Apple Siri czy Google Assistant. Mają one wiele funkcji, które można wywołać za pomocą komend głosowych. Są wykorzystywane do sterowania różnymi domowymi urządzeniami czy oświetleniem.

Polecenie

Do czego jeszcze można wykorzystać sztuczną inteligencję? Zróbcie w klasie burzę mózgów i podajcie nowe, dotąd niestosowane zadania, które mogłaby wykonywać sztuczna inteligencja.

Zmiany we współczesnej gospodarce zachodzą szybciej niż kiedykolwiek wcześniej. Rozwój technologiczny, globalizacja oraz dynamiczne zmiany demograficzne i klimatyczne sprawiają, że systemy gospodarcze się zmieniają. Według nauk ekonomicznych przewidywanie przyszłych systemów gospodarczych jest trudne, gdyż mogą na to wpływać różne czynniki: społeczne, technologiczne, polityczne czy środowiskowe. Uważa się, że systemy gospodarcze powinny ewoluować w kierunku bardziej zrównoważonej i elastycznej gospodarki, uwzględniającej większą rolę innowacji technologicznych i kompleksowego podejścia do rozwiązywania problemów społecznych i środowiskowych.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień chronologicznie historyczne systemy społeczno-ekonomiczne.
2. Oceń, który z czterech typów gospodarki w największym stopniu umożliwia wykorzystanie przedsiębiorczości ludzi. Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Podaj cechy, jakimi mogą się charakteryzować przyszłe systemy gospodarcze.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Pierwszymi przejawami przedsiębiorczości były próby ujarzmnienia przyrody. ◀ s. 8
- Do dawnych systemów gospodarczych należą: niewolnictwo, feudalizm, kapitalizm oraz gospodarka centralnie planowana. ◀ s. 8
- Wyróżnia się gospodarkę tradycyjną, rynkową, kierowaną i mieszaną. ◀ s. 9
- We współczesnej gospodarce ludzie w coraz większym stopniu zaczynają wykorzystywać sztuczną inteligencję. ◀ s. 10
- Zmiany we współczesnej gospodarce zachodzą szybciej niż kiedykolwiek wcześniej. ◀ s. 11

1.2. Zasady gospodarowania

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz zasady gospodarowania: maksymalizacji efektów oraz minimalizacji nakładów;
- dowiesz się, co oznacza pojęcie *ekonomia*;
- zrozumiesz znaczenie przedsiębiorczości w życiu człowieka.

maksymalizacja
efektów
minimalizacja
nakładów

Gospodarka rynkowa wraz z przedsiębiorczością, którą wykazują się ludzie, dąży do zaspokojenia rosnących potrzeb społeczeństwa. Kieruje się zasadami racjonalnego gospodarowania w dążeniu do **maksymalizacji efektów** przy określonych nakładach lub **minimalizacji nakładów** w celu osiągnięcia określonych efektów. Przykładem maksymalizacji efektów może być dążenie do wyprodukowania jak największej ilości pieczywa z określonej ilości zboża, tak aby nie zmarnować żadnego ziarna. Natomiast przykład minimalizacji nakładów to kupno tańszego zamiennika oryginalnego tuszu do drukarki.

Taksówki zamawiane przez aplikację są jednym z przykładów maksymalizacji efektów oraz minimalizacji nakładów.

Studium przypadku

Platformy obsługujące taksówki do zamówienia przez aplikację umożliwiają pasażerom łatwe znalezienie i zamówienie przejazdu za pomocą smartfona, co maksymalizuje wygodę i dostępność usługi. Mechanizm dynamicznej wyceny kosztów przejazdu i optymalizacji tras skutkuje zwiększeniem efektywności

wykorzystywania samochodów przy jednoczesnym zapewnieniu korzystniejszych cen dla pasażerów w porównaniu z tradycyjnymi przedsiębiorstwami taksówkowymi.

Polecenie

Podaj – inne niż podane w rozdziale – przykłady zasad gospodarowania dotyczących:

- a) maksymalizacji efektów,
- b) minimalizacji nakładów.

Definicja

Ekonomia – nauka zajmująca się procesami gospodarowania. Próbuje odpowiedzieć na pytania dotyczące tego, co i w jaki sposób należy wytwarzać oraz kto ma być odbiorcą wytworzonych dóbr i usług.

◀ ekonomia

W naukach ekonomicznych wyróżnia się dwa działy: mikroekonomię i makroekonomię.

Mikroekonomia zajmuje się badaniem rynków poszczególnych dóbr oraz gospodarstwami domowymi i przedsiębiorstwami. Bada sposób ich działania i zachowania na rynku.

◀ mikroekonomia

Makroekonomia zajmuje się gospodarką jako całością. Analizuje między innymi globalny poziom produkcji, zatrudnienia, inflacji, a także kwestie deficytu budżetowego, długu publicznego i prowadzonej przez państwo polityki gospodarczej.

◀ makroekonomia

Celem gospodarowania jest **dobrobyt** rozumiany jako stan wysokiego zaspokojenia potrzeb bytowych i kulturalnych ludności. Ograniczona ilość zasobów (np. surowców, pracowników, pieniędzy, wiedzy) sprawia, że społeczeństwo stara się je racjonalnie wykorzystywać. Gospodarowanie zmierza nie tylko do podnoszenia efektywności ekonomicznej w wykorzystaniu zasobów, lecz także do podnoszenia jakości życia ludzi. Zależy ona od rozwoju duchowego członków społeczeństwa, wartości etycznych w nim obowiązujących oraz od stanu środowiska naturalnego.

◀ dobrobyt

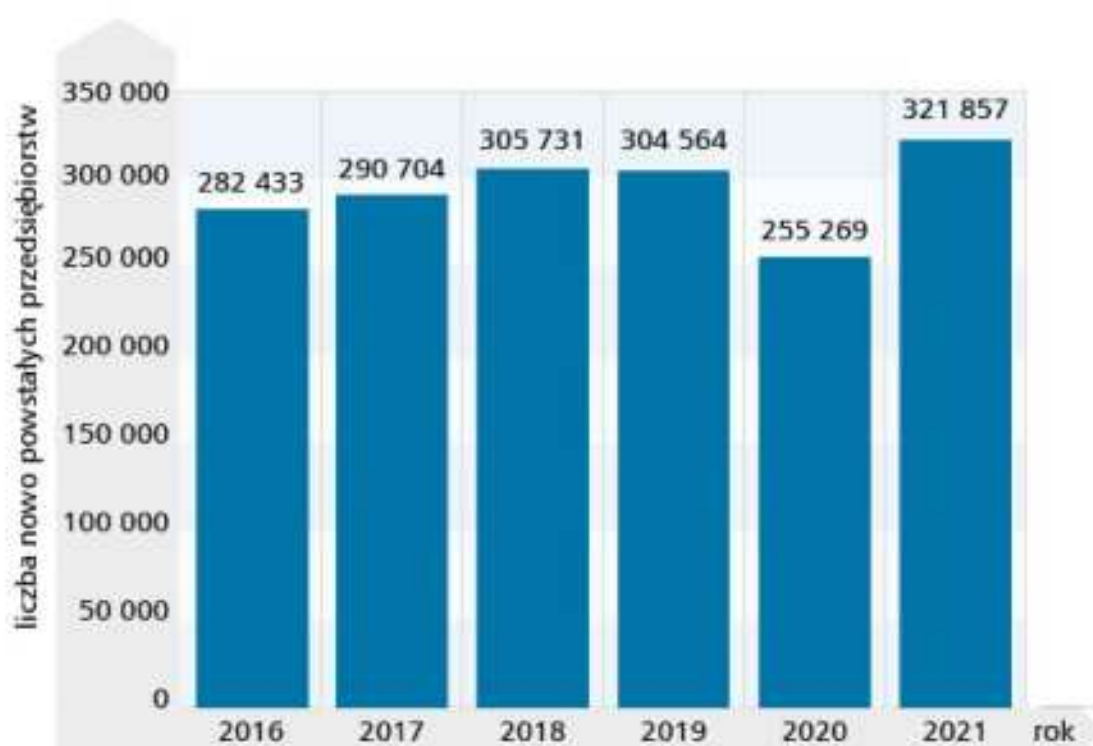

Poczucie dobrobytu w społeczeństwie sprzyja szczęśliwemu życiu rodzinnemu.

Znaczenie przedsiębiorczości w życiu człowieka

znaczenie przedsiębiorczości

- ▶ Przedsiębiorczość, innowacyjność i kreatywność odgrywają ważną rolę także w rozwoju społeczno-gospodarczym na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i globalnym. Na poziomie lokalnym sprzyjają tworzeniu sieci społecznych i budowaniu kapitału społecznego opartego na wzajemnym zaufaniu i współpracy. Wiele lokalnych problemów można rozwiązać dzięki przedsiębiorczości, innowacyjności i kreatywności mieszkańców. Przedsiębiorczość stała się również istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego zarówno małych, pojedynczych miejscowości, jak i krajów oraz całego świata. Przedsiębiorczość wpływa na tworzenie nowych miejsc pracy, co przekłada się na zwiększenie dochodów społeczeństwa. Zmniejsza poziom bezrobocia, a to obniża poziom ubóstwa. Wpływa też na nowatorskie rozwiązania w zakresie ochrony środowiska, dzięki czemu stwarza lepszy komfort życia mieszkańcom.

Źródło: GUS.

Liczba nowo powstałych przedsiębiorstw w Polsce w latach 2016–2021

Polecenie

Wyszukaj na stronie Głównego Urzędu Statystycznego (stat.gov.pl/) liczbę nowo powstałych przedsiębiorstw w poprzednim kwartale obecnego roku kalendarzowego.

przedsiębiorczość w życiu człowieka

- ▶ Jednym ze sposobów mierzenia przedsiębiorczości i jej zmian w danym regionie czy państwie jest liczba nowych firm, które powstały na jego terenie.
- ▶ Przedsiębiorczość, w tym innowacyjność i kreatywność, mają istotne znaczenie w życiu człowieka. Pozwalają na sprawne podejmowanie ważnych dla jednostki decyzji, na przykład dotyczących wyboru kierunku studiów. Ułatwiają także skuteczne zaplanowanie dalszej kariery.

PYTANIA I POLECENIA

1. Omów różnicę między mikroekonomią a makroekonomią.
2. Wyjaśnij, czym jest dobrobyt.
3. Przedstaw znaczenie przedsiębiorczości w życiu człowieka.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Wśród zasad racjonalnego gospodarowania można wymienić maksymalizację efektów oraz minimalizację nakładów. ◀ s. 12
- Ekonomia to nauka zajmująca się procesami gospodarowania. ◀ s. 13
- Dobrobyt to stan wysokiego zaspokojenia potrzeb bytowych i kulturalnych ludności. ◀ s. 13
- Przedsiębiorczość wpływa na tworzenie nowych miejsc pracy, zwiększenie dochodów społeczeństwa, zmniejszenie bezrobocia oraz obniżenie poziomu ubóstwa. ◀ s. 14

1.3. Zjawisko rzadkości w gospodarce

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz dobra wolne i ekonomiczne;
- dowiesz się, czym są rzadkość w ujęciu ekonomicznym oraz koszt utraconych możliwości;
- poznasz dobra komplementarne i substytucyjne.

Niektóre potrzeby człowieka, takie jak potrzeba uznania czy miłości, są zależne od relacji między ludźmi i zazwyczaj żadne materialne rzeczy nie są konieczne do ich zaspokojenia. Inne potrzeby mają natomiast charakter ekonomiczny.

dobra i usługi ▶ Mogą być one zaspokojone poprzez rzeczy materialne, czyli tak zwane dobra, oraz usługi o charakterze niematerialnym.

Przykładowe dobra

Dobra obejmują zasoby naturalne przyrody wraz z przedmiotami, które człowiek z nich wytworzył.

Przykładowe usługi

Usługi to takie obszary działalności, jak edukacja czy ochrona zdrowia.

Potrzeby a zasoby

Ludzie żyjący w różnych społeczeństwach mają różnorodne potrzeby. Są one z reguły większe niż możliwości ich zaspokajania, ponieważ dysponujemy ograniczonymi zasobami. To oznacza, że nie wszystkie potrzeby mogą być zaspokojone.

Rzadkość w ujęciu ekonomii odnosi się do sytuacji, w której zasoby są ograniczone w porównaniu z potrzebami i pragnieniami ludzi. To podstawowe pojęcie w ekonomii, które wpływa na podejmowanie decyzji dotyczących wykorzystywania posiadanych zasobów.

◀ rzadkość

Do zaspokojenia potrzeb ekonomicznych ludzi konieczne są dobra, które dzielą się na wolne i ekonomiczne. Dobra wolne zostały stworzone przez samą naturę, a nie wytworzone przez człowieka. Można do nich zaliczyć powietrze czy wodę w rzece. Jednak większość tych wolnych dóbr się wyczerpuje. Rzadko się zdarza, abyśmy mieli okazję pić wodę prosto ze strumienia, gdyż większość rzek jest zanieczyszczona, a ograniczone zasoby czystej wody nie zaspokoją potrzeb wszystkich ludzi. Obecnie wodę czerpiemy z sieci wodociągowej lub kupujemy w butelkach w sklepie. Do wytworzenia takiej wody potrzeba działania człowieka, który wytwarza dobra ekonomiczne. Dobra ekonomiczne charakteryzują się tym, że:

◀ dobra wolne

◀ dobra ekonomiczne

- konieczne jest użycie pracy ludzi lub maszyn do ich wytworzenia;
- są wytwarzane z zasobów naturalnych ziemi lub innych dóbr już wytworzonych przez człowieka;
- mogą być wytworzone tylko w ograniczonej ilości, czyli nie wystarcza ich dla wszystkich.

Przykładem dobra wolnego jest woda w rzece.

Przykładem dobra ekonomicznego jest kupowana w sklepie woda w butelce i woda pochodząca z wodociągu.

Dobra komplementarne i substytucyjne

Dobra ekonomiczne są od siebie zależne – z tych zależności wynika ich podział.

dobra
komplementarne

- ▶ **Dobra komplementarne** to dobra, które się nawzajem uzupełniają w zaspokojeniu danej potrzeby konsumenta. Oznacza to, że korzystanie z jednego produktu lub usługi wymaga równoczesnego korzystania z innego dobra. Na przykład właściciel samochodu będzie musiał kupować paliwo konieczne do jego zasilania (benzynę, ropę, gaz, energię elektryczną).

dobra
substytucyjne

- ▶ **Dobra substytucyjne** pełnią podobną funkcję i mogą się nawzajem zastępować. Przykładem jest używanie masła lub margaryny do smarowania pieczywa.

Studium przypadku

Przykładem ograniczoności zasobów jest brak możliwości posiadania przez każdego człowieka na świecie własnego dużego samolotu pasażerskiego, gdyż nie ma tylu materiałów, specjalistów i fabryk, które byłyby w stanie wyprodukować ponad osiem miliardów maszyn. Ponadto tylko nieliczni ludzie dysponują zasobami finansowymi, które pozwalałyby na zakup takiego samolotu.

Polecenie

Podaj inne przykłady wynikające z ograniczoności naszych zasobów.

Koszt utraconych możliwości

Rzadkość ma ogromne znaczenie w ekonomii, ponieważ prowadzi do konieczności dokonywania wyborów. Z uwagi na ograniczone zasoby ludzie muszą podejmować decyzje co do tego, jak najlepiej wykorzystać dostępne zasoby do zaspokojenia swoich potrzeb i pragnień.

koszt utraconych
możliwości

- ▶ Rzadkość zasobów ziemi zmusza ludzi do wyboru, które potrzeby ekonomiczne są oni w stanie zaspokoić, a z których muszą zrezygnować. Dobra, z jakich rezygnujemy, aby uzyskać inne dobra, w ekonomii noszą nazwę **kosztu utraconych możliwości** lub **kosztu alternatywnego**.

Studium przypadku

Przykład kosztu alternatywnego to rezygnacja z wolnego czasu na rzecz dodatkowej pracy, aby zwiększyć dochody w gospodarstwie domowym. Wolny czas okazuje się więc również potrzebą ekonomiczną. Posiadanie wolnego czasu jest także konieczne do tego, aby ludzie mogli skorzystać z określonych dóbr i usług, na które stać ich dzięki dochodom z dodatkowej pracy.

Polecenie

Podaj inne przykłady, które mogą obrazować koszt utraconych możliwości.

Ze względu na występowanie zjawiska rzadkości ekonomia bada sposób, w jaki społeczeństwo podejmuje decyzje dotyczące wykorzystania ograniczonych zasobów. Sprawdza, co wybierają ludzie w sytuacji, gdy nie wszystkie ich potrzeby mogą być jednocześnie w pełni zaspokojone. Decyzje te wpływają na wydajność gospodarki oraz dobrobyt społeczeństwa.

PYTANIA I POLECENIA

1. Dlaczego wyczerpują się dobra wolne występujące w przyrodzie?
2. Wymień cechy, którymi charakteryzują się dobra ekonomiczne.
3. Podaj – inne niż wspomniane w podręczniku – przykłady dóbr substytucyjnych i komplementarnych.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Rzadkość w ujęciu ekonomii odnosi się do sytuacji, w której zasoby są ograniczone w porównaniu z potrzebami i pragnieniami ludzi. ◀ s. 17
- Do zaspokojenia potrzeb ekonomicznych ludzi konieczne są dobra wolne i dobra ekonomiczne. ◀ s. 17
- Dobra komplementarne to dobra, które się nawzajem uzupełniają w zaspokojeniu danej potrzeby konsumenta. ◀ s. 18
- Dobra substytucyjne pełnią podobną funkcję i mogą się nawzajem zastępować. ◀ s. 18
- Dobra, z których rezygnujemy, aby uzyskać inne dobra, w ekonomii noszą nazwę kosztu utraconych możliwości lub kosztu alternatywnego. ◀ s. 18

1.4. Podmioty gospodarki rynkowej

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz podmioty gospodarki rynkowej;
- zauważysz zależności między gospodarstwami domowymi a przedsiębiorstwami.

podmioty
gospodarcze

Ludzie żyjący w różnych społeczeństwach mają różnorodne potrzeby. Są one z reguły większe niż możliwości ich zaspokajania, ponieważ dysponujemy ograniczonymi zasobami. System gospodarczy, w którym decyzje dotyczące gospodarowania tymi zasobami są podejmowane przez suwerenne podmioty gospodarcze nazywamy gospodarką rynkową. Te podmioty gospodarcze to **gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa oraz państwo**. Proces gospodarowania obejmuje kilka sfer produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji dóbr. W gospodarce rynkowej istnieją wzajemne powiązania między tymi sferami, a podstawę podejmowania decyzji przez podmioty gospodarcze stanowią informacje dostarczane przez rynek, na przykład o cenach surowców i produktów, wysokości płac, stóp procentowych w bankach czy o kursach walut i papierów wartościowych.

PODMIOTY GOSPODARKI RYNKOWEJ

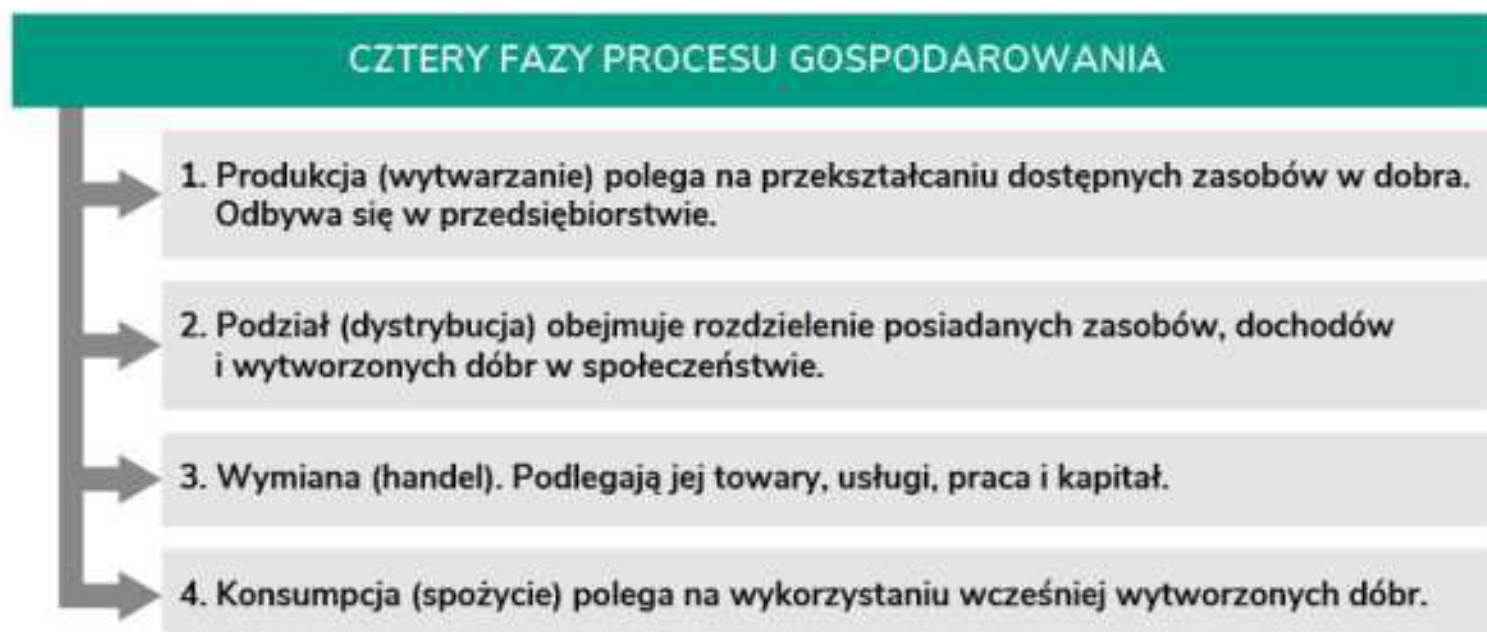
Zależność między gospodarstwami domowymi a przedsiębiorstwami

gospodarstwo
domowe

- ▶ **Gospodarstwa domowe** są utożsamiane najczęściej z rodziną, która wspólnie decyduje o sposobach zarabiania i wydawania pieniędzy. Gospodarstwo może się składać z jednej osoby lub z kilku wspólnie mieszkających osób. Celem gospodarstw domowych jest dążenie do zwiększania swoich dochodów tak, aby mogły one zaspokoić jak najwięcej potrzeb.

Przedsiębiorstwo jest prowadzone przez pojedyncze osoby lub cały zespół ludzi. Dysponuje pewnymi środkami, takimi jak budynki, maszyny i środki finansowe. Wykorzystuje je do prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Dla właścicieli przedsiębiorstw do celów gospodarowania należą maksymalizacja zysków pochodzących z prowadzonej działalności oraz powiększanie majątku przedsiębiorstwa. przedsiębiorstwo

Państwo to złożona wewnętrznie organizacja, administracyjna struktura społeczeństwa zamieszkującego określone terytorium. Państwo powinno prowadzić politykę gospodarczą zmierzającą przede wszystkim do pomnażania bogactwa kraju i poprawy warunków życia obywateli. państwo

Dążenie do dobrobytu obywateli jest możliwe dzięki zwiększaniu dostępności dóbr i usług wytwarzanych w danym państwie. Dostęp do nich zależy od poziomu dochodów w społeczeństwie, a te z kolei zależą od wysokości płac i poziomu bezrobocia. Należy w taki sposób organizować gospodarkę, aby w pełni wykorzystać posiadane zasoby czynników produkcji, a społeczeństwo było coraz zamożniejsze.

Obieg okrężny między gospodarstwami domowymi a przedsiębiorstwami

obieg okrężny ► Gospodarstwa domowe jako właściciele części czynników produkcji (pracy, kapitału, ziemi) sprzedają swoje zasoby na rynku. Czynniki te są potrzebne przedsiębiorstwom do wytwarzania dóbr i usług. Za korzystanie z czynników produkcji przedsiębiorstwa wypłacają wynagrodzenie, na przykład za pracę ludzie otrzymują płacę, a za wynajem lokalu – czynsz. Są to dochody gospodarstw domowych, dzięki którym mogą one kupować różne produkty oferowane przez przedsiębiorstwa na rynku dóbr. Pieniądze uzyskane ze sprzedaży wytworzonych produktów przedsiębiorstwa przeznaczają ponownie na zakup czynników produkcji, których właścicielami są gospodarstwa domowe. Obieg pieniędzy i dóbr zaczyna się od nowa.

Studium przypadku

Analiza obiegu pieniądza. Pieniądze wydane na zakup chleba w sklepie po odjęciu marży pobranej przez sprzedawcę trafiają do właściciela piekarni. Ten za część pieniędzy kupuje mąkę potrzebną do produkcji chleba od dostawcy, który uzyskał ją po odpowiedniej przeróbce zboża kupionego u rolników. W efekcie część pieniędzy wydanych przez nas na zakup chleba trafia do rolników uprawiających zboża, którzy kupując pieczywo w sklepie, włączają się do tego obiegu, zarówno jako producenci, jak i konsumenci.

Polecenie

Na podstawie powyższego opisu omów, jak może przebiegać obieg okrężny w gospodarce na przykładzie węgla i produkowanej z niego energii elektrycznej.

Z analizy obiegu okrężnego wynika, że te dwa podmioty – gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa – są ściśle zależne od siebie. Na przykład wysokość płac będzie wpływać na ilość dóbr, które zakupią poszczególne osoby. Im wyższe będą dochody ludności, tym większą ilość produktów może ona nabyć, a to zwiększy dochody przedsiębiorstw pochodzące ze sprzedaży.

Państwo włącza się do ruchu okrężnego w gospodarce. Pobiera podatki, co chwilowo wyprowadza część pieniędzy z obiegu. Następnie przeznacza je na ochronę zdrowia, edukację, obronność, administrację oraz na zakupy dóbr i usług na rynku. To powoduje, że strumień pieniędzy wraca na rynek. Część pieniędzy w formie oszczędności jest gromadzona przez gospodarstwa domowe, jednak i one za pośrednictwem systemu bankowego wracają do obiegu w postaci kredytów dla przedsiębiorstw i ludności.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, co jest podstawowym celem gospodarowania w gospodarstwie domowym, przedsiębiorstwie i państwie.
2. Omów rolę państwa w gospodarce.
3. Podaj przykłady racjonalnego i nieracjonalnego gospodarowania w gospodarstwie domowym.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Podmiotami gospodarczymi są gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa oraz państwo. ◀ s. 20
- Gospodarstwa domowe są utożsamiane najczęściej z rodziną, która wspólnie decyduje o sposobach zarabiania i wydawania pieniędzy. ◀ s. 20
- Przedsiębiorstwo dysponuje pewnymi środkami, takimi jak budynki, maszyny i środki finansowe, oraz wykorzystuje je do prowadzenia określonej działalności gospodarczej. ◀ s. 21
- Do głównych celów państwa należą pomnażanie bogactwa kraju i poprawa warunków życia obywateli. ◀ s. 21
- Gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa ściśle zależą od siebie i uczestniczą wraz z państwem w obiegu okrężnym w gospodarce. ◀ s. 22

1.5. Czynniki produkcji

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz cechy i rodzaje czynników produkcji;
- dowiesz się, jakie jest znaczenie przedsiębiorczości i przedsiębiorcy w gospodarowaniu czynnikami produkcji.

Ekonomiści starają się znaleźć sposób na jak najefektywniejsze wykorzystanie ograniczonych zasobów i przekształcenie ich w procesie produkcji w dobra ekonomiczne służące do zaspokajania rosnących potrzeb ludzi. Jednak potrzeby ekonomiczne wydają się nieograniczone, gdyż zaspokojenie jednej rodzi kolejne. Gdy kupimy mały samochód, to pragniemy, aby kolejny był większy, szybszy i ładniejszy. To rodzi konieczność zwiększenia produkcji i wymaga sprawnego gospodarowania dostępnymi środkami zwanymi czynnikami produkcji.

Cechy i rodzaje czynników produkcji

- czynniki produkcji** ▶ Czynniki produkcji, zwane również czynnikami wytwórczymi:
- są używane do procesu produkcji, w trakcie którego powstaje nowy produkt;
 - w procesie produkcji ulegają zużyciu (w przypadku pracy następuje proces jej wykorzystania w celu produkcji produktów i usług);
 - występują w ograniczonej ilości;
 - mogą być częściowo wzajemnie zastępowane – można wykonać ten sam produkt albo dzięki włożeniu w to większej ilości pracy, albo kiedy indziej dzięki większym nakładom kapitału, czyli na przykład maszyn;
 - w gospodarce rynkowej każdy z nich ma swoją cenę ustalaną przez rynek przy niewielkim udziale państwa.

Praca

Praca, czyli kapitał ludzki, oznacza zasoby ludzkie obejmujące wykształcenie, doświadczenie, wiedzę, kwalifikacje oraz liczbę osób zdolnych do wykonywania pracy, a także ich stan zdrowia. Liczba osób zależy od potencjału demograficznego danego kraju i struktury wieku, z której wynika udział osób w wieku produkcyjnym. Na stan zdrowia ludzi wpływają jakość żywienia i opieki medycznej oraz stan środowiska naturalnego. Natomiast wykształcenie wynika z poziomu edukacji w danym państwie. Zasoby ludzkie mają kluczowe znaczenie w gospodarce – to właśnie ludzie wytwarzają dobra i usługi. By podnieść potencjał siły roboczej, należy inwestować w edukację i ochronę zdrowia.

Praca jako czynnik wytwórczy ma duże znaczenie w sektorze usług i działach związanych z nowoczesnymi technologiami, w których potrzeba osób z wysokimi kwalifikacjami. W tych dziedzinach gospodarki wykorzystuje się wiedzę ludzi umożliwiającą rozwój tych dziedzin. Ma to największe znaczenie w krajach wysokorozwiniętych, stawiających na rozwój nowych technologii. W państwach rozwijających się, gdzie większą wagę przywiązuje się do rolnictwa i tradycyjnego przemysłu, ważniejszą funkcję pełni ilość siły roboczej.

W państwach rozwijających się dużą wagę przywiązuje się do rolnictwa i tradycyjnego przemysłu, dlatego ważniejsza od wysokich kwalifikacji jest tam ilość siły roboczej.

Ziemia

Ziemia, czyli zasoby naturalne, to wytwory natury. Jest to zarówno obszar, na którym znajdują się miejsca produkcji, jak również składniki środowiska przyrodniczego, takie jak: atmosfera, wody, gleba czy fauna i flora.

Zasoby naturalne można podzielić na nieodnawialne i odnawialne. Z zasobów nieodnawialnych trzeba mądrze korzystać i ich eksploatację rozłożyć w czasie, gdyż występują w ograniczonej ilości i wystarczająco szybko się nie odtworzą. Należą do nich przede wszystkim surowce mineralne, takie jak: węgiel kamienny, ropa naftowa, gaz ziemny czy rudy metali.

Zasoby odnawialne to między innymi powietrze, energia słoneczna, woda, gleba czy lasy. Jeśli się nimi odpowiednio i racjonalnie gospodaruje, stopniowo się odtwarzają dzięki siłom natury. Zasoby nieodnawialne mają kluczowe znaczenie

praca

zasoby naturalne

zasoby odnawialne

zasoby
nieodnawialne

jako źródło energii. Energetyka przyczynia się do rozwoju każdego kraju. Ropa naftowa i gaz ziemny służą jako paliwo dla środków transportu, a węgiel należy do głównych surowców wykorzystywanych do produkcji energii elektrycznej. Na świecie rośnie zużycie energii, co zmusza do zwiększania jej produkcji ze źródeł odnawialnych. Ziemię jako czynnik produkcji można rozpatrywać pod względem własności. Właściciele dużych obszarów ziemi uprawnej lub lasów mogą czerpać zyski z ich posiadania. Dochody te zależą od wielkości i położenia danej działki. Znacznie wyższe są z działki zlokalizowanej w dużej aglomeracji miejskiej. Ziemia rozumiana jako użytek rolny jest również miejscem produkcji rolniczej – stanowi podłoże dla wegetacji roślin i hodowli zwierząt.

Ziemię jako czynnik produkcji można postrzegać jako miejsce produkcji lub jako zasoby naturalne.

Kapitał

- kapitał** ► Kapitał obejmuje budynki, maszyny, półprodukty, porty, drogi, mosty oraz inne przedmioty materialne potrzebne do prowadzenia działalności gospodarczej. Do kapitału zalicza się również pieniądze, które nie biorą bezpośredniego udziału w produkcji, ale są wykorzystywane do kupowania czynników produkcji, na przykład ziemi pod budowę fabryki. Stanowią również środek płatniczy wypłacany pracownikom za ich pracę.

W dobie globalizacji produkcji i ogólnoświatowego przepływu kapitałów finansowych ten czynnik odgrywa ważną rolę. Stanowi miernik stanu technologicznego gospodarki i odzwierciedla stan wiedzy naukowej danego kraju. Kapitał jako czynnik produkcji jest ważny zwłaszcza dla dziedzin gospodarki wymagających dużych nakładów finansowych, takich jak produkcja lotnicza czy energetyka jądrowa. Taka działalność gospodarcza rozwinęła się w najbogatszych państwach świata, które dysponują dużymi zasobami finansowymi.

Informacja

- informacje** ► Nie wszystkie informacje można uważać za czynniki produkcji. Są nimi jedynie te informacje, które są zgromadzone i przetwarzane po to, by umożliwić podmiotom (gospodarstwom domowym, przedsiębiorstwom, państwu) podejmowanie właściwych decyzji dotyczących sposobu wykorzystania posiadanych zasobów. Wymaga to zebrania jak największej ilości informacji. Im są one peł-

niejsze i bardziej rzetelne, tym mniejsze jest ryzyko związane z nieefektywnym wykorzystaniem zasobów. Zbyt duża ilość informacji wymaga ich weryfikacji i zarządzania nimi, do czego wykorzystuje się technologie informatyczne, coraz częściej przy użyciu sztucznej inteligencji. Jej wykorzystanie pozwala przedsiębiorcom na lepsze zbieranie, przetwarzanie i analizę dostępnych danych. To prowadzi do bardziej efektywnego zarządzania przedsiębiorstwem.

Informacja pozwala na:

- skuteczne zarządzanie,
- racjonalne podejmowanie decyzji dotyczących sposobu wykorzystania posiadanych zasobów,
- prezentację i porównanie ofert dóbr i usług,
- komunikację między pracownikiem a pracodawcą.

Obecnie wiele firm tworzy własne systemy informacyjne pozwalające na sprawne zarządzanie przedsiębiorstwem oraz umożliwiające klientom zapoznanie się z ich ofertą.

Wyróżnia się też piąty czynnik, jakim jest **przedsiębiorczość**. To zdolność człowieka wynikająca z jego cech osobowości i posiadanej wiedzy do racjonalnego wykorzystania czynników produkcji, do organizowania działalności gospodarczej i do podejmowania ryzyka związanego z otwieraniem lub rozwijaniem własnej firmy. Przedsiębiorczość jest czasem włączana do czynnika pracy jako element kapitału ludzkiego.

♦ przedsiębiorczość

Osoby przedsiębiorcze z reguły osiągają wyższe od przeciętnych dochody. Jest to swoista nagroda za ryzyko wynikające z podejmowania własnej działalności gospodarczej. To dzięki przedsiębiorczości, umiejętnościom organizowania i zarządzania czynnikami produkcji przez przedsiębiorców można efektywnie wykorzystać posiadane zasoby.

Przedsiębiorcy między innymi przyczyniają się do:

- tworzenia nowych i rozwijania istniejących przedsiębiorstw,
- powstawania nowych innowacyjnych produktów i usług,
- tworzenia nowych miejsc pracy.

Jest to niezwykle ważne dla całej gospodarki, ponieważ powoduje wzrost jej efektywności i konkurencyjności, przyczyniając się do zwiększenia poziomu życia całego społeczeństwa.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień czynniki produkcji.
2. Wyjaśnij, dlaczego należy sprawnie gospodarować czynnikami produkcji.
3. Porównaj czynniki wytwórcze, które zostały użyte do wytworzenia książki i odbitki ksero.
4. Przedstaw znaczenie przedsiębiorczości i przedsiębiorcy w gospodarowaniu czynnikami produkcji.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 24 ▶ • Zasoby są ograniczone, a potrzeby ludzi ciągle rosną.
- s. 24 ▶ • Zaspokojenie jednej potrzeby ekonomicznej rodzi kolejne.
- s. 24 ▶ • Cztery podstawowe czynniki wytwórcze (inaczej czynniki produkcji) to: praca, ziemia, kapitał i informacja. Niektórzy ekonomiści wyróżniają też piąty czynnik – przedsiębiorczość.
- s. 25 ▶ • Praca jako czynnik produkcji oznacza zasoby ludzkie obejmujące wykształcenie, doświadczenie, wiedzę, kwalifikacje oraz liczbę osób zdolnych do jej wykonywania.
- s. 25 ▶ • Ziemia jako czynnik produkcji to zasoby naturalne.
- s. 26 ▶ • Kapitał jako czynnik produkcji obejmuje budynki, maszyny i inne przedmioty materialne potrzebne do prowadzenia działalności gospodarczej oraz pieniądze wykorzystywane do kupowania czynników produkcji.
- s. 26 ▶ • Informacje, które umożliwiają podmiotom (gospodarstwom domowym, przedsiębiorstwom, państwu) podejmowanie właściwych decyzji dotyczących sposobu wykorzystania posiadanych zasobów, są czynnikami produkcji.
- s. 27 ▶ • Dzięki przedsiębiorczości, umiejętnościom organizowania i zarządzania czynnikami produkcji przez przedsiębiorców można efektywnie wykorzystać posiadane zasoby.

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

1.1. Przedsiębiorczość w gospodarce

- Pierwszymi przejawami przedsiębiorczości były próby ujarzżenia przyrody. ◀ s. 8
- Do dawnych systemów gospodarczych należą: niewolnictwo, feudalizm, kapitalizm oraz gospodarka centralnie planowana. ◀ s. 8
- Wyróżnia się gospodarkę tradycyjną, rynkową, kierowaną i mieszaną. ◀ s. 9
- We współczesnej gospodarce ludzie w coraz większym stopniu zaczynają wykorzystywać sztuczną inteligencję. ◀ s. 10
- Zmiany we współczesnej gospodarce zachodzą szybciej niż kiedykolwiek wcześniej. ◀ s. 11

1.2. Zasady gospodarowania

- Wśród zasad racjonalnego gospodarowania można wymienić maksymalizację efektów oraz minimalizację nakładów. ◀ s. 12
- Ekonomia to nauka zajmująca się procesami gospodarowania. ◀ s. 13
- Dobrobyt to stan wysokiego zaspokojenia potrzeb bytowych i kulturalnych ludności. ◀ s. 13
- Przedsiębiorczość wpływa na tworzenie nowych miejsc pracy, zwiększenie dochodów społeczeństwa, zmniejszenie bezrobocia oraz obniżenie poziomu ubóstwa. ◀ s. 14

1.3. Zjawisko rzadkości w gospodarce

- Rzadkość w ujęciu ekonomii odnosi się do sytuacji, w której zasoby są ograniczone w porównaniu z potrzebami i pragnieniami ludzi. ◀ s. 17
- Do zaspokojenia potrzeb ekonomicznych ludzi konieczne są dobra wolne i dobra ekonomiczne. ◀ s. 17
- Dobra komplementarne to dobra, które się nawzajem uzupełniają w zaspokojeniu danej potrzeby konsumenta. ◀ s. 18
- Dobra substytucyjne pełnią podobną funkcję i mogą się nawzajem zastępować. ◀ s. 18
- Dobra, z których rezygnujemy, aby uzyskać inne dobra, w ekonomii noszą nazwę kosztu utraconych możliwości lub kosztu alternatywnego. ◀ s. 18

1.4. Podmioty gospodarki rynkowej

- Podmiotami gospodarczymi są gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa oraz państwo. ◀ s. 20
- Gospodarstwa domowe są utożsamiane najczęściej z rodziną, która wspólnie decyduje o sposobach zarabiania i wydawania pieniędzy. ◀ s. 20
- Przedsiębiorstwo dysponuje pewnymi środkami, takimi jak budynki, maszyny i środki finansowe, oraz wykorzystuje je do prowadzenia określonej działalności gospodarczej. ◀ s. 21
- Do głównych celów państwa należą pomnażanie bogactwa kraju i poprawa warunków życia obywateli. ◀ s. 21
- Gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa ściśle zależą od siebie i uczestniczą wraz z państwem w obiegu okrężnym w gospodarce. Podmiotami gospodarczymi są gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa oraz państwo. ◀ s. 22

1.5. Czynniki produkcji

- Zasoby są ograniczone, a potrzeby ludzi ciągle rosną. ◀ s. 24
- Zaspokojenie jednej potrzeby ekonomicznej rodzi kolejne. ◀ s. 24
- Cztery podstawowe czynniki wytwórcze (inaczej czynniki produkcji) to: praca, ziemia, kapitał i informacja. Niektórzy ekonomiści wyróżniają też piąty czynnik – przedsiębiorczość. ◀ s. 24
- Praca jako czynnik produkcji oznacza zasoby ludzkie obejmujące ich wykształcenie, doświadczenie, wiedzę, kwalifikacje oraz liczbę osób zdolnych do jej wykonywania. ◀ s. 25
- Ziemia jako czynnik produkcji to zasoby naturalne. ◀ s. 25
- Kapitał jako czynnik produkcji obejmuje budynki, maszyny i inne przedmioty materialne potrzebne do prowadzenia działalności gospodarczej oraz pieniądze wykorzystywane do kupowania czynników produkcji. ◀ s. 26

- s. 26 ▶ • Informacje, które umożliwiają podmiotom (gospodarstwom domowym, przedsiębiorstwom, państwu) podejmowanie właściwych decyzji dotyczących sposobu wykorzystania posiadanych zasobów, są czynnikami produkcji.
- s. 27 ▶ • Dzięki przedsiębiorczości, umiejętnościom organizowania i zarządzania czynnikami produkcji przez przedsiębiorców można efektywnie wykorzystać posiadane zasoby.

The background of the slide is a photograph of an industrial facility, possibly a refinery or chemical plant, at night. The facility is illuminated with bright yellow lights, and its complex structure of pipes, tanks, and scaffolding is visible against a dark blue sky. Overlaid on the left side of the image is a white bar chart with several vertical bars of varying heights. A white line graph is also overlaid on the right side of the image, showing a general upward trend.

II. Rynek, popyt, podaż

- ▶ 2.1. Cechy i funkcje rynku
- ▶ 2.2. Podstawowe struktury rynkowe
- ▶ 2.3. Gospodarka centralnie planowana a gospodarka rynkowa
- ▶ 2.4. Zalety gospodarki rynkowej
- ▶ 2.5. Skutki ograniczania konkurencji
- ▶ 2.6. Prawo popytu
- ▶ 2.7. Prawo podaży
- ▶ 2.8. Cena równowagi rynkowej
- ▶ 2.9. Ceny w gospodarce

2.1. Cechy i funkcje rynku

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz rodzaje rynku;
- dowiesz się, jakie funkcje pełni rynek.

- Gdy ludzie zaczęli się wymieniać dobrami, powstał rynek. Wiązało się to z odejściem od gospodarki naturalnej, w której producent dóbr był jednocześnie ich konsumentem i nie dochodziło do wymiany dóbr i usług. Ten typ gospodarowania stanowił pierwszy etap rozwoju cywilizacji. Rozwijał się we wspólnotach pierwotnych oraz w epoce niewolnictwa i feudalizmu. Obecnie – poza obszarami o prymitywnym rolnictwie i łowiectwie – **gospodarka naturalna** nie występuje. Postęp w rozwoju społecznym, polegający na podziale pracy, specjalizacji produkcji i wyodrębnieniu się prywatnej własności czynników produkcji, doprowadził do coraz szerszej wymiany wytwarzanych dóbr. W ten sposób powstała **gospodarka towarowa**. Większość wytwarzanych produktów, zwanych towarami, przeznacza się na sprzedaż lub wymianę na inne dobra.
- rynek** ➤ Obecnie **rynek** pojmowany jest jako:
- miejsce lub zespół warunków umożliwiających nawiązywanie kontaktów między sprzedającym a kupującym w celu dokonania transakcji;
 - proces prowadzący do ustalenia przez sprzedających i kupujących, co i na jakich warunkach (np. cenowych) będzie podlegało transakcji.

Funkcje rynku

- funkcje rynku** ➤ Rynek pełni kilka szczegółowych funkcji:
- umożliwia **wycenę dóbr**, co jest skutkiem wymiany informacji między sprzedającymi i kupującymi; stanowi zatem obiektywny mechanizm wyceny dóbr;
 - dostarcza podmiotom gospodarczym obiektywnych **informacji o cenach** oraz wielkości popytu i podaży na poszczególne towary i czynniki produkcji; informuje również o oprocentowaniu lokat i kredytów bankowych oraz o poziomie płac w gospodarce; wszystkie te dane są konieczne do podejmowania właściwych decyzji przez podmioty gospodarcze;
 - umożliwia **racjonalne wykorzystanie** czynników produkcji i dóbr; dzięki obiektywnym informacjom o cenach, popycie i podaży dostarczonym za pośrednictwem rynku, podmioty gospodarowania (przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe) podejmują racjonalne decyzje dotyczące wykorzystania swoich zasobów (pieniędzy, pracy, maszyn); dążą one do oszczędnego gospodarowania nimi w taki sposób, aby jak najefektywniej je wykorzystywać;
 - prowadzi do **zachowania równowagi rynkowej** dzięki dostosowaniu wielkości i rodzaju produkcji do oczekiwań i możliwości klientów;
 - weryfikuje **przydatność danego produktu** na rynku – dokonują tego konsumenci swoimi decyzjami dotyczącymi jego zakupu bądź nie; obecnie fir-

my, aby uniknąć błędnych decyzji, przed wprowadzaniem nowego produktu prowadzą szczegółowe badania marketingowe, które oceniają jego szanse na akceptację przez klientów na rynku.

Rodzaje rynków

Rynki są klasyfikowane według różnych kryteriów. Istnieją rynki poszczególnych czynników produkcji (rynek pracy, ziemi czy kapitału). Ze względu na stopień zaspokojenia potrzeb konsumentów wyróżnia się **rynek producenta**. Mówimy o nim wtedy, gdy zapotrzebowanie kupujących jest o wiele większe niż ilość produktów oferowanych do sprzedaży. W takim przypadku producent mniej dba o jakość produktów, a z powodu zbyt wysokiego popytu rosną ich ceny.

◀ rynek producenta

Odwrotna sytuacja dotyczy **rynku konsumenta**, na którym towarów jest tak dużo, że sprzedawcy intensywnie zabiegają o klienta. Wówczas uprzywilejowaną pozycję zajmuje nabywca, który może w każdej chwili kupić wybrany towar. Z tego powodu powstaje silna konkurencja między sprzedawcami a producentami dóbr, w wyniku czego ceny produktów spadają.

◀ rynek konsumenta

Klasyfikacja rynków według różnych kryteriów

Kryterium podziału	Rodzaje rynku	Charakterystyka
Przedmiot wymiany	towarowy	Przedmiotem obrotu są dobra materialne, np. żywność, wyroby przemysłowe i surowce.
	usług	Przedmiotem wymiany są dobra niematerialne. Przykładem takiego rynku jest rynek ubezpieczeń i usług transportowych.
	pracy	Z jednej strony ten rynek to wolne miejsca pracy, tworzące łączny popyt na pracowników, oraz podaż pracy, czyli łączna liczba pracowników poszukujących zatrudnienia.
	finansowy	Obejmuje transakcje pieniężne, walutowe i kapitałowe. Pozwala na znajdowanie przez przedsiębiorców środków finansowych na rozwój firmy.

Targ jest przykładem rynku towarowego, gdyż przedmiotem transakcji są dobra materialne.

Warszawska Giełda Papierów Wartościowych jest przykładem rynku kapitałowego.

Kryterium podziału	Rodzaje rynku	Charakterystyka
Zasięg geograficzny	lokalny	Obejmuje niewielki obszar jednego miasta lub jednej wsi.
	regionalny	Obejmuje jeden region. W Polsce jest to obszar jednego województwa.
	krajowy	Obejmuje obszar całego kraju.
	międzynarodowy	Obejmuje grupę krajów należących do jednej organizacji, np. Unii Europejskiej czy Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu.
	światowy (globalny)	Obejmuje wszystkie kraje i dotyczy producentów standardowych dóbr dla masowych odbiorców.

rynek finansowy ▶ Wyróżnić można jeszcze **rynek finansowy**, na którym są dokonywane transakcje pieniężne:

- **rynek pieniężny** – obejmuje krótkoterminowe transakcje finansowe na okres do jednego roku;
- **rynek kapitałowy** – obejmuje transakcje kupna-sprzedaży kapitałów finansowych (np. kredyty), rzeczowych (np. nieruchomości) bądź papierów wartościowych;
- **rynek walutowy** – transakcja wymiany walut, czyli kupno-sprzedaż jednej waluty za drugą.

Mechanizmy rynkowe są modyfikowane przez państwo, a poziom jego ingerencji w zasady funkcjonowania rynku zależy od roli tego państwa w gospodarce.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień rodzaje rynków, z którymi miałaś/miałeś do czynienia w ciągu ostatniego roku.
2. Oceń, jaka jest według ciebie najważniejsza funkcja rynku we współczesnej gospodarce. Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Określ, czy obecnie w Polsce dominuje rynek producenta czy konsumenta. Uzasadnij swoją odpowiedź.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 32 ▶ • Rynek to miejsce i warunki dokonania transakcji kupna i sprzedaży.
- s. 32 ▶ • Podstawowe funkcje rynku to wycena dóbr, wymiana informacji i umożliwienie racjonalnego wykorzystania czynników produkcji.
- s. 32 ▶ • Rynek prowadzi do zachowania równowagi rynkowej oraz weryfikuje przydatność danego produktu.
- s. 33 ▶ • Ze względu na stopień zaspokojenia potrzeb konsumentów wyróżnia się rynek producenta i konsumenta.
- s. 33 ▶ • Rynki można klasyfikować według różnych kryteriów, np. przedmiot wymiany, zasięg geograficzny.

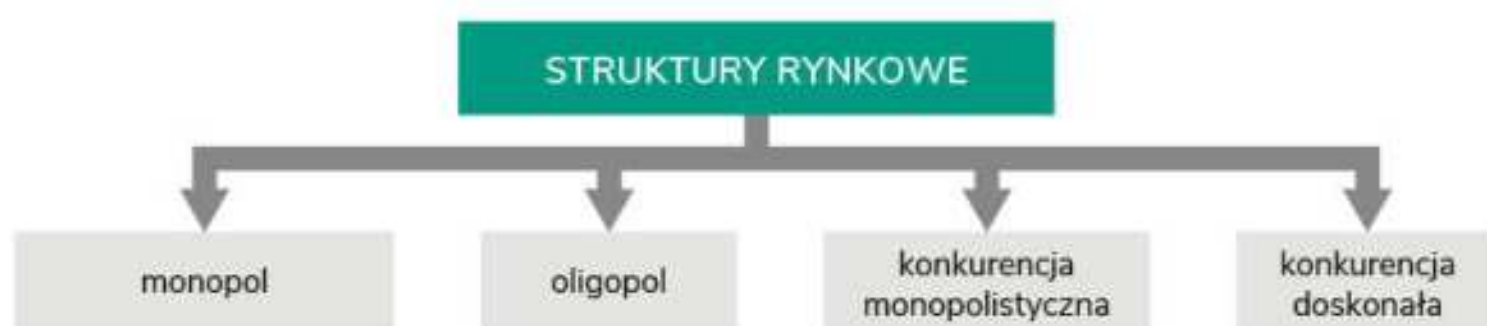
2.2. Podstawowe struktury rynkowe

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz struktury rynkowe;
- dowiesz się, jakie wady i zalety mają poszczególne struktury rynkowe z punktu widzenia przedsiębiorcy i konsumenta.

Struktury rynkowe odnoszą się do różnych sposobów organizacji rynków. Tworzy je określona konfiguracja sprzedawców i nabywców, z której wynikają zachowania przedsiębiorstw i konsumentów. Struktury rynkowe determinują relacje między firmami działającymi na danym rynku oraz między nimi a konsumentami. Zasady funkcjonowania różnych struktur rynkowych są istotne dla zrozumienia procesów zachodzących w gospodarce. Ma to istotny wpływ na konkurencję, cenę, dostępność produktów oraz stopień ich innowacyjności.

Podstawowe rodzaje struktur rynkowych

Konkurencja doskonała zachodzi wtedy, gdy funkcjonuje bardzo dużo konsumentów i producentów bardzo podobnych produktów. Na takim rynku są nieograniczone możliwości wymiany dóbr. W rzeczywistości taka konkurencja zachodzi bardzo rzadko. Cechy rynku doskonale konkurencyjnego można znaleźć na rynku produktów rolnych, surowców naturalnych czy targu z owocami i warzywami.

konkurencja doskonała

Na targu istnieje duża liczba sprzedawców (rolników, hurtowników) oraz nabywców (klienci detaliczni, restauracje, hotele), co oznacza, że żadna jednostka nie ma istotnego wpływu na cenę. Produkty na targu, np. jabłka, gruszki, pomidory, ogórki czy marchewki, są często bardzo podobne pod względem wyglądu i jakości. Brak różnic między produktami sprawia, że ich ceny zazwyczaj nie są różnicowane przez sprzedawców. Dodatkowo informacje o cenach i jakości produktów są powszechnie dostępne na rynku, co pozwala kupującym łatwo je porównać i dokonać wyboru.

Wady i zalety konkurencji doskonałej dla przedsiębiorcy

wady	zalety
• niskie zyski ze względu na niskie ceny i dużą konkurencję • konieczność ciągłego konkurowania z wieloma innymi firmami działającymi na rynku	• brak konieczności przeznaczania dużych środków na reklamę, gdyż cena jest głównym czynnikiem decydującym o wyborze produktu • stabilne ceny, co ułatwia planowanie finansowe • motywacja do ciągłego doskonalenia własnych produktów • możliwość swobodnego wejścia na rynek

Wady i zalety konkurencji doskonałej dla konsumenta

wady	zalety
• dążenie przez firmy głównie do obniżania kosztów, co utrudnia powstawanie nowych produktów i usług • podobieństwo produktów i nieoferowanie przez firmy spersonalizowanych produktów	• niskie ceny produktów • duży wybór produktów i usług, co sprzyja zadowoleniu klientów

konkurencja monopolistyczna

► **Konkurencja monopolistyczna** występuje ona tam, gdzie na rynku istnieje względnie duża, lecz ograniczona liczba producentów. Przedsiębiorstwa konkurują zmianami cen, jakością produktu lub intensywnością reklamy. Przykładem takiego rynku jest rynek odzieżowy.

Na rynku odzieżowym konkurencja monopolistyczna umożliwia konsumentom duży wybór spośród wielu różnych marek i produktów. Liczne firmy produkują podobne produkty odzieżowe. W tym modelu firmy różnicują swoje produkty poprzez odmienne marki. Konkurują ze sobą jakością wykonania, użytymi materiałami, oryginalnością stylu bądź cenami, by przyciągnąć klientów.

Wady i zalety konkurencji monopolistycznej dla przedsiębiorcy

wady	zalety
• możliwa konkurencja i konieczność wydatków na reklamę, a w konsekwencji mniejsze zyski • trudności w utrzymaniu przewagi konkurencyjnej z powodu podobieństwa oferty innych firm	• możliwość (w pewnym zakresie) ustalania ceny swoich produktów • możliwość tworzenia unikalnych ofert dla klientów

Wady i zalety konkurencji monopolistycznej dla konsumenta

wady	zalety
• możliwe obniżenie jakości produktów z powodu skupienia się na reklamie • prawdopodobieństwo wyższych cen niż w przypadku konkurencji doskonałej	• duży wybór wynikający z różnorodności produktów i usług • niższe ceny i oryginalność produktów możliwe dzięki konkurencji

Oligopol występuje tam, gdzie jest niewielka liczba producentów. W tej strukturze zdarzają się trudności z wchodzeniem nowych firm na rynek (tzw. bariera wejścia), najczęściej wynikające z barier technologicznych. Przykładem takiego rynku jest światowy rynek samochodowy czy rynek usług pocztowych i telekomunikacyjnych w Polsce. ◀ oligopol

Rynek samochodowy na świecie jest przykładem oligopolu, gdzie niewielka liczba dużych producentów samochodów kontroluje znaczną część rynku. Kilka dużych międzynarodowych firm, np. Volkswagen Group, Toyota Motor Corporation, Mercedes-Benz Group, General Motors, Ford Motor Company, Honda Motor Company czy BMW Group, dominuje na tym rynku. Produkują one wiele różnorodnych pojazdów, zasilanych różnymi rodzajami napędów. Oligopol na rynku samochodowym sprawia, że duża część decyzji dotyczących cen, innowacji technologicznych oraz strategii marketingowych jest podejmowana przez niewielką liczbę firm. Konkurencja między nimi często skupia się na innowacjach technologicznych, bezpieczeństwie czy ekologii. Każda z firm dąży do utrzymania lub zwiększenia swojej pozycji na rynku. W tym celu przeznacza często bardzo duże sumy na reklamę swoich produktów. Mimo że na rynku samochodowym istnieją również mniejsze firmy, a nawet małe marki regionalne, to główne podmioty oligopolistyczne mają największy wpływ na kształtowanie trendów i rozwój tego sektora gospodarki.

Polecenie

Wyjaśnij, z czego wynikają problemy z wejściem nowych firm samochodowych na rynek.

Wady i zalety oligopolu dla przedsiębiorcy

wady	zalety
• wysokie koszty wejścia na rynek dla nowych producentów, co ogranicza konkurencję • ryzyko konfliktów między firmami oligopolistycznymi	• szansa na osiągnięcie wysokich zysków przez duże firmy dzięki ograniczeniu konkurencji • możliwość zawyżania cen • dzięki wysokim zyskom okazja do inwestowania w nowe, innowacyjne produkty

Wady i zalety oligopolu dla konsumenta

wady	zalety
• ustalanie zbyt wysokich cen • ograniczona różnorodność produktów i usług, ze względu na niewielką liczbę firm na rynku	• wysoka jakość produktów lub usług, z powodu rywalizacji firm o klientów • powstawanie nowych innowacyjnych produktów i rozwój nowych technologii

monopol ► **Monopol** oznacza istnienie na rynku jednego producenta zazwyczaj unikalnego dobra. W takiej sytuacji nie występuje konkurencja, a ceny ustalane przez monopolistę zapewniają mu wysokie zyski. Jest to z reguły szkodliwe dla gospodarki. Monopole występowały w gospodarce centralnie planowanej, natomiast obecnie w gospodarce rynkowej państwa dążą do utrzymania konkurencji, co uniemożliwia powstawanie monopolu.

Studium przypadku

Istnienie monopolu może okazać się korzystne, jak w przypadku miejskiego przedsiębiorstwa wodociągowego działającego w dużej aglomeracji. Istnienie jednego takiego przedsiębiorstwa jest tańsze, niż gdyby na terenie miasta funkcjonowało kilka konkurujących ze sobą firm. Wyobraźmy sobie, że każda z firm buduje własne sieci wodociągowe, utrzymuje odrębne służby techniczne, remontowe, buduje własne punkty poboru wody czy studnie. Tak funkcjonujący rynek spowodowałby olbrzymie problemy logistyczne w budowie odrębnych wodociągów, a w efekcie – większe opłaty za wodę dla mieszkańców danego miasta.

Polecenie

Wyszukaj inne przykłady, które uzasadniałyby istnienie monopolu. Przeprowadź w klasie dyskusję dotyczącą podanych przykładów.

Wady i zalety monopolu dla przedsiębiorcy

wady	zalety
• ryzyko nadużyć i kar nakładanych przez instytucje państwowe • możliwość wprowadzenia przez rząd regulacji prawnych ograniczających działalność monopolu • niebezpieczeństwo ograniczenia rozwoju firmy ze względu na brak konkurencji	• kontrola rynku umożliwiająca ustalanie wysokich cen • możliwość osiągania wysokich zysków • brak konieczności konkurowania z innymi firmami

Wady i zalety monopolu dla konsumenta

wady	zalety
• z reguły wysokie ceny dóbr • brak różnorodności produktów i usług • ograniczenie możliwości wyboru dla konsumentów • niska jakość produktów	• przy bardzo dużej produkcji takich samych dóbr doprowadzenie do niższych kosztów produkcji i niższych cen dla konsumentów

Porównanie poszczególnych struktur rynkowych

Cechy	Struktury rynkowe			
	monopol	oligopol	konkurencja monopolistyczna	konkurencja doskonała
Liczba przedsiębiorstw działających na rynku	jedno	kilka	wiele	wiele
Jakość produktów i jego cechy	mogą być niskiej jakości, gdyż brak jest konkurencji	może być wysoka, ponieważ duże bogate firmy często rywalizują ze sobą jakością	różnorodna, z reguły dość wysoka, firmy starają się odróżnić swoje produkty od konkurencji	wysoka jakość, często są podobne do siebie lub identyczne
Wpływ danej struktury na cenę	z reguły ceny dla konsumentów są wyższe w porównaniu z pozostałymi strukturami rynkowymi ze względu na brak konkurencji	istotny wpływ na cenę produktów, ponieważ oligopole kontrolują dużą część rynku i same decydują o cenach produktów i usług	często ceny są wyższe niż w konkurencji doskonałej, ale niższe niż w monopolu czy oligopolu ze względu na obecność konkurencji	ustalana przez mechanizm rynkowy, są dla konsumentów z reguły dość niska
Poziom konkurencji	brak	ograniczony	ograniczony	wysoki

Konkurencja doskonała wydaje się najkorzystniejsza dla konsumenta (niskie ceny, duży wybór). W rzeczywistości rynek doskonałej konkurencji jest rzadkością, ponieważ zazwyczaj na rynku istnieją różnice między produktami i usługami oferowanymi przez różnych producentów. Jednak poznanie modelu funkcjonowania konkurencji doskonałej pozwala na zrozumienie innych struktur rynkowych, takich jak monopol, oligopol czy konkurencja monopolistyczna.

konkurencja doskonała a inne modele konkurencji

PYTANIA I POLECENIA

1. Oceń, która ze struktur rynkowych przedstawionych w rozdziale jest najkorzystniejsza dla konsumenta, a która – dla sprzedawcy. Ocenę uzasadnij.
2. Omów wpływ poszczególnych struktur rynkowych na poziom innowacji produktów.
3. Wyszukaj na portalach ekonomicznych przykłady monopolu i oligopolu występujących we współczesnej gospodarce.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 35 ▶ • Podstawowe rodzaje struktur rynkowych to: konkurencja doskonała, konkurencja monopolistyczna, oligopol, monopol.
- s. 35 ▶ • Konkurencja doskonała zachodzi wtedy, gdy funkcjonuje bardzo dużo konsumentów i producentów bardzo podobnych produktów.
- s. 36 ▶ • Konkurencja monopolistyczna występuje tam, gdzie na rynku istnieje względnie duża, lecz ograniczona liczba producentów.
- s. 37 ▶ • Oligopol występuje tam, gdzie jest niewielka liczba producentów.
- s. 38 ▶ • Monopol oznacza istnienie na rynku jednego producenta zazwyczaj unikatowego dobra.
- s. 39 ▶ • Konkurencja doskonała wydaje się najkorzystniejsza dla konsumenta, w rzeczywistości jednak jest rzadkością.

2.3. Gospodarka centralnie planowana a gospodarka rynkowa

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz wady gospodarki centralnie planowanej;
- dowiesz się, jak przebiegała transformacja gospodarcza w Polsce po 1989 r.

Po II wojnie światowej wraz z narzuconym przez Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich socjalistycznym ustrojem politycznym została wprowadzona w Polsce **gospodarka centralnie planowana**. W tym systemie gospodarczym najważniejsze znaczenie miało centralne planowanie. Państwo, jako właściciel większości przedsiębiorstw, decydowało o ich funkcjonowaniu. Dlatego przedsiębiorstwa produkowały jedynie to, co rząd uznał za ważne i potrzebne. Rodzaj i wielkość produkcji wynikały z opracowanego centralnie planu. Ceny były ustalane przez władze, co skutkowało ich niedostosowaniem do sytuacji na rynku. Gospodarka miała charakter nakazowo-rozdzielczy – zadania i środki na ich wykonanie były wyznaczane na szczeblu centralnym i przekazywane przedsiębiorstwom za pomocą rozbudowanego systemu administracji państwowej. Funkcjonowanie takiej gospodarki wyróżniało się małą efektywnością.

gospodarka centralnie planowana

Gospodarka centralnie planowana doprowadziła do niedoboru dóbr konsumpcyjnych w sklepach. Długie kolejki i puste półki były codziennością obywateli PRL.

Wady gospodarki centralnie planowanej

- **Nieefektywne wykorzystywanie czynników produkcji.** Przedsiębiorstwa dążyły do wykonania narzuconych przez państwo planów. Jednak nie interesowały się obniżaniem kosztów produkcji. Prowadziło to do przerostu zatrudnienia, gdyż nie rozliczano przedsiębiorstw z osiąganego zysku. Firmy mogły liczyć również na dotacje ze strony państwa i nie były zagrożone bankructwem. Skutkowało to marnotrawieniem zasobów przedsiębiorstw.
- **Brak efektywnych systemów motywacyjnych.** Państwowa własność czynników produkcji, stałe płace i pełne zatrudnienie (brak bezrobocia) nie skłaniały ludzi do podejmowania działalności gospodarczej. Skutkowało to

wady gospodarki planowanej

stłumieniem inicjatywy obywateli. Przedsiębiorstwa kierowane najczęściej przez ludzi o nieodpowiednich kwalifikacjach, ale mianowanych przez władzę, nie podejmowały żadnych działań w celu zmotywowania pracowników do wydajniejszej pracy i efektywnego gospodarowania zasobami.

- **Niska innowacyjność w gospodarce.** Wprowadzenie nowych technologii nie było celem działania przedsiębiorstw. Wymagałoby to niezbędnych inwestycji, na które potrzeba czasu, co z kolei groziło niewykonaniem planu w terminie, z czego przedsiębiorstwa były rozliczane. Dominująca nadwyżka popytu nad podażą i wysoki stopień zmonopolizowania gospodarki nie sprzyjały konkurencji między przedsiębiorstwami. To powodowało niską jakość produktów i usług.
- **Brak mechanizmów rynkowych.** Na rynku była trwała przewaga popytu nad podażą. Zasoby finansowe ludności przewyższały wartość dóbr oferowanych do sprzedaży. Dążenie do samowystarczalności kraju było przyczyną małej wymiany handlowej z innymi państwami, co uniemożliwiało zwiększenie ilości produktów konsumpcyjnych na rynku.

Mięso 500 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8
M-1			Mięso 200 g 1989-8
Rezerwa 3 1989-8	Wol., Ciel. z kością 300 g 1989-8	Wol., Ciel. z kością 400 g 1989-8	Mięso 200 g 1989-8

- **Permanentny niedobór dóbr.** Był on spowodowany brakiem mechanizmów rynkowych. Ceny dóbr ustalało administracyjnie państwo w zupełnym oderwaniu od kosztów ich wytworzenia. To uniemożliwiało osiągnięcie równowagi na rynku.

Rząd w epoce Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) wprowadził reglamentację deficytowych towarów, aby każdy miał szansę ich zakupu; na zdjęciu kartka na mięso.

skutki gospodarki
planowanej
w Polsce

- Funkcjonowanie gospodarki centralnie planowanej doprowadziło w Polsce pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. do głębokiego kryzysu gospodarczego, który przejawiał się:
 - spadkiem produkcji,
 - niską wydajnością i dyscypliną pracy,
 - brakiem produktów na rynku wewnętrznym,
 - załamaniem się handlu zagranicznego,
 - wzrostem zadłużenia zagranicznego.

Transformacja gospodarki Polski po 1989 r.

transformacja
gospodarcza

- Zasadnicze zmiany ustroju naszego państwa i pierwsze wolne wybory dały początek demokracji oraz umożliwiły wprowadzenie zasadniczych zmian gospodarczych. W 1989 r. w rządzie Tadeusza Mazowieckiego wicepremierem i ministrem finansów został Leszek Balcerowicz. Przygotował on plan działań mających na celu transformację polskiej gospodarki, które polegały na jej urynkowieniu i prywatyzacji przedsiębiorstw oraz ich majątku.

W 1989 r. w Polsce rozpoczęła się transformacja systemowa, czyli przechodzenie z gospodarki centralnie planowanej do wolnorynkowej. Proces ten wymagał wielu długofalowych działań, takich jak:

- przekształcenia własnościowe, czyli prywatyzacja,
- uwolnienie cen spod kontroli państwa,
- restrukturyzacja gospodarki,
- reforma systemu ubezpieczeń, bankowego i podatkowego.

W procesie przemian gospodarczych w Polsce ogromną rolę odegrał plan Balcerowicza, którego głównymi celami były ustabilizowanie gospodarki (zahamowanie ogromnej inflacji) oraz urynkowienie i prywatyzacja gospodarki. Działania te krytykowano, ponieważ przyczyniły się do spadku poziomu życia ludności, zwłaszcza osób pracujących w niedochodowych przedsiębiorstwach państwowych oraz pracowników Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR-ów). Powstały tam obszary biedy i bezrobocia.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej to symboliczne zakończenie transformacji gospodarczej. Uznano, że polska gospodarka ma charakter rynkowy.

Skutki transformacji gospodarczej

skutki
transformacji

► Zmiany te uruchomiły mechanizmy rynkowe prowadzące do równoważenia rynku dóbr, co poskutkowało szybką poprawą zaopatrzenia sklepów oraz likwidacją kolejek. Rozpoczęty proces prywatyzacji i rozwój prywatnej przedsiębiorczości doprowadziły do wzrostu udziału prywatnego sektora w gospodarce. Zwiększyła się efektywność wykorzystywania zasobów pracy i kapitału. Reformy skutkowały również zmianami kierunku w handlu zagranicznym. Głównymi partnerami handlowym stały się Niemcy oraz inne państwa Europy Zachodniej.

W pierwszych latach transformacji społeczeństwo polskie poniosło olbrzymie koszty przeprowadzenia reform. Do najdotkliwszych można zaliczyć:

- zmniejszenie realnych dochodów ludności spowodowane wzrostem cen i zahamowaniem wzrostu płac;
- spadek tempa wzrostu gospodarczego spowodowany początkowym ograniczaniem produkcji przez istniejące przedsiębiorstwa państwowe;
- pojawienie się masowego bezrobocia, które na początku lat dziewięćdziesiątych wynosiło blisko 3 miliony osób;
- upadek PGR-ów, co skutkowało odłogowaniem dużych obszarów rolniczych, zwłaszcza w północnych i zachodnich regionach naszego kraju.

Liczba przedsiębiorstw państwowych w Polsce od momentu wprowadzenia gospodarki rynkowej systematycznie się zmniejsza. Jest to wynikiem ich prywatyzacji.

Rok	Liczba przedsiębiorstw państwowych (w których państwo ma 100% udziałów)
1989	8453
1995	4357
1999	2599
2003	1736
2006	913
2010	121
2015	19
2022	18

Źródło: <https://dane.gov.pl>

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień najważniejsze wady gospodarki centralnie planowanej.
2. Oceń, które skutki transformacji gospodarczej Polski były najdotkliwsze dla społeczeństwa.
3. Wskaż zasadnicze różnice między gospodarką centralnie planowaną a gospodarką rynkową.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- W Polsce po II wojnie światowej funkcjonowała gospodarka centralnie planowana, która doprowadziła w latach siedemdziesiątych XX w. do kryzysu gospodarczego. ◀ s. 41
- Główne wady gospodarki centralnie planowanej to: nieefektywne wykorzystanie czynników produkcji, brak efektywnych systemów motywacyjnych, niska innowacyjność w gospodarce, brak mechanizmów rynkowych, permanentny niedobór dóbr. ◀ s. 41
- Wprowadzenie zasadniczych zmian gospodarczych w Polsce umożliwiły zmiany ustroju naszego państwa i pierwsze wolne wybory w 1989 r. ◀ s. 42
- Transformacja gospodarcza zwiększyła efektywność wykorzystania zasobów pracy i kapitału. ◀ s. 42
- Do najdotkliwszych kosztów przeprowadzenia reform można zaliczyć: zmniejszenie realnych dochodów ludności, początkowy spadek tempa wzrostu gospodarczego, pojawienie się masowego bezrobocia, upadek PGR-ów. ◀ s. 44

2.4. Zalety gospodarki rynkowej

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz fundamenty gospodarki rynkowej;
- dowiesz się, jakie są główne zalety gospodarki rynkowej.

Gospodarka rynkowa to taka gospodarka, w której procesy gospodarcze są regulowane przez samoczynnie działający rynek rozumiany jako mechanizm umożliwiający transakcje kupna i sprzedaży dóbr lub czynników produkcji przez zainteresowane strony.

W gospodarce rynkowej system cen jest kształtowany przez rynek, na którym dokonuje się transakcji zakupu i sprzedaży. Ustalone ceny są wynikiem dostosowania ilości dostarczonego dobra do wielkości zapotrzebowania.

cechy gospodarki
rynkowej

► Cechy gospodarki rynkowej

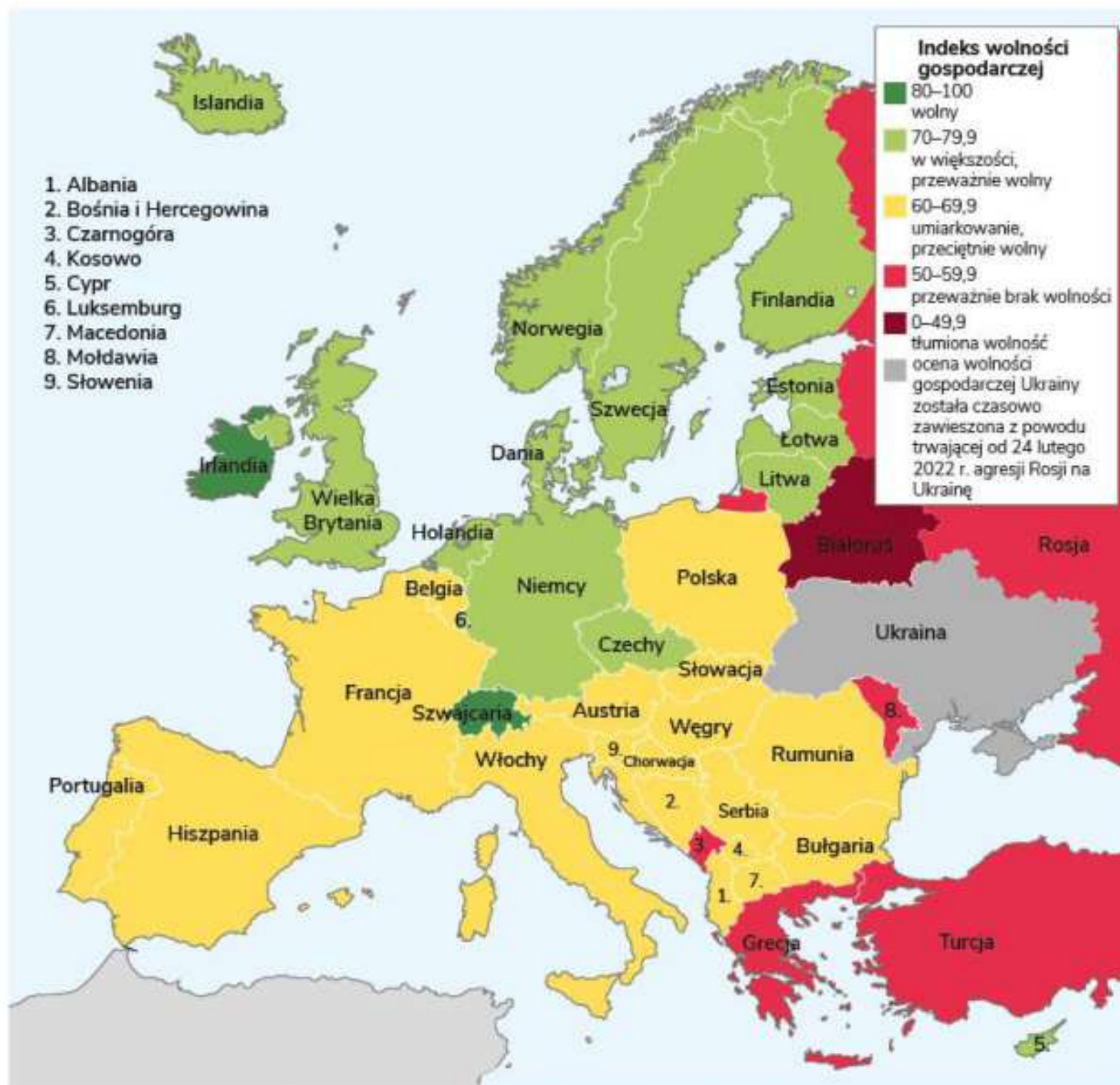

Studium przypadku

„Niewidzialna ręka rynku” jest metaforą obrazującą charakter procesów rynkowych. Polegają one na umożliwieniu podejmowania przez rynek takich działań, które zapewniają najbardziej efektywne wykorzystanie czynników produkcji. Jako pierwszy to zjawisko opisał Adam Smith w książce *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. Według Smitha przedsiębiorca wytwarzający dane dobra robi to z egoistycznej chęci zysku. Jednak poprzez dostarczanie wytwarzanych dóbr na rynek zaspokaja on potrzeby innych ludzi, w tym – potrzeby społeczne. Istotną rolę w działaniu tego mechanizmu według Adama Smitha odgrywa zasada sprawiedliwości. Tym samym ten mechanizm to coś znacznie więcej niż „niewidzialna ręka rynku” – to całokształt uwarunkowań nie tylko ekonomicznych, lecz także etycznych, moralnych i kulturowych.

Polecenie

Wyjaśnij, jak zadziała „niewidzialna ręka rynku” w przypadku podniesienia cen pieczywa przez jedną z kilku piekarni działających w dużym mieście.

Na podstawie danych: Heritage, serwis internetowy (dostęp: 4.04.2024 r.).

Indeks wolności gospodarczej w Europie. W Polsce na początku 2024 r. wskaźnik wyniósł 66,0. Pod względem wolności gospodarczej Polska zajęła 42 miejsce na świecie i 23 na 44 kraje regionu Europy. Zalicza się do państw o umiarkowanej wolności gospodarczej.

Konkurencja jest nieodzownym elementem gospodarki rynkowej, gdyż pozwala na: ◀ konkurencja

- **niskie ceny dla konsumentów**, firmy są zmuszone konkurować o klientów poprzez oferowanie atrakcyjniejszych cen;

- **duży wybór dóbr**, ponieważ firmy oferujące różnorodne dobra dostosowują je do zróżnicowanych potrzeb konsumentów;
- **powstawanie innowacyjnych produktów**, firmy ciągle doskonalą produkty i usługi w celu przyciągnięcia klientów;
- **minimalizowanie kosztów produkcji** wynika z rywalizacji między przedsiębiorstwami, które muszą efektywnie wykorzystywać posiadane zasoby;
- **poprawę jakości produktów i usług**, gdyż firmy, aby utrzymać klientów, muszą dbać o jakość swoich produktów i usług;
- **rozwijanie przedsiębiorczości obywateli**, którzy mogą ciągle poszukiwać nowych pomysłów na działalność własnego przedsiębiorstwa.

Konkurencja między firmami jest korzystna dla klientów, gdyż daje im możliwość wyboru spośród różnych ofert. Dzięki konkurencji na rynku usług finansowych klient może zdecydować się na ofertę jednego z banków oferujących podobne usługi.

Konkurencja jest kluczowym mechanizmem regulującym gospodarkę rynkową. Sprzyja innowacjom, efektywności, niskim cenom, większemu wyborowi i poprawie jakości produktów i usług, co przynosi korzyści zarówno konsumentom, jak i samym przedsiębiorcom.

własność prywatna ► **Własność prywatna** w gospodarce rynkowej wyzwala silnie działające na społeczeństwo bodźce ekonomiczne, skłaniające do podejmowania działalności gospodarczej. Wiąże się również ze swobodą prowadzenia działalności gospodarczej. Przedsiębiorcy, którzy podejmują na własną odpowiedzialność działalność gospodarczą, angażują w tym celu własny majątek i ponoszą związane z tym ryzyko. Większość dóbr i czynników produkcji **jest prywatną własnością** osób i przedsiębiorstw. Sprzyja to efektywnemu ich wykorzystaniu. Gospodarka centralnie planowana oparta na własności państwowej była nieefektywna, a często prowadziła wręcz do marnotrawienia majątku narodowego.

Dominacja własności prywatnej w gospodarce prowadzi do obniżania kosztów produkcji dóbr, a tym samym ich cen. Właściciele przedsiębiorstw osiągają z reguły większe dochody, co powoduje powstawanie nierówności społecznych przy podziale wytworzonych produktów. Jednocześnie umożliwia to właścicielom zakup większej ilości produktów, a to pobudza rozwój gospodarki.

Rola państwa w gospodarce rynkowej ogranicza się do tworzenia warunków sprzyjających funkcjonowaniu rynku. Państwo tworzy i egzekwuje przepisy prawa, które mają zapewnić uczciwość, przejrzystość i stabilność funkcjonowania rynku. Dotyczy to między innymi przepisów antymonopolowych, ochrony konsumentów, własności prywatnej, praw pracowniczych, bezpieczeństwa i ochrony środowiska. Ochrona własności prywatnej przez państwo sprzyja poczuciu bezpieczeństwa właścicieli przedsiębiorstw, co z kolei przyczynia się do podejmowania przez nich kolejnych inwestycji. Rola państwa polega na ochronie nie tylko właścicieli przedsiębiorstw, lecz także biedniejszej części społeczeństwa. Państwo ustala prawa dotyczące płacy minimalnej, wysokości podatków, różnych świadczeń socjalnych oraz norm ochrony środowiska. rola państwa

Obecnie rola państwa w gospodarce rynkowej sprowadza się głównie do podejmowania działań zmierzających do utrzymania wzrostu gospodarczego i przeciwdziałania kryzysom gospodarczym. Drogą do tego może być polityka gospodarcza ukierunkowana na zapewnienie pełnego zatrudnienia oraz stabilnych cen, co stwarza dogodne warunki do samodzielnego wypracowania przez społeczeństwo dobrobytu.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień cechy gospodarki rynkowej.
2. Określ, która z cech gospodarki rynkowej w największym stopniu wpływa na jej efektywne funkcjonowanie. Uzasadnij swój wybór.
3. Omów rolę konkurencji w gospodarce rynkowej.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Główne cechy gospodarki rynkowej to: dominacja własności prywatnej, wolność gospodarcza oraz system cen regulowany przez rynek. s. 46
- Zasada wolności gospodarczej sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości w społeczeństwie. s. 46
- Konkurencja jest kluczowym mechanizmem regulującym gospodarkę rynkową. s. 47
- Prywatna własność dóbr i czynników produkcji sprzyja efektywnemu ich wykorzystaniu. s. 48
- Państwo tworzy i egzekwuje przepisy prawa, które mają zapewnić uczciwość, przejrzystość i stabilność funkcjonowania rynku. s. 49

2.5. Skutki ograniczania konkurencji

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz niedozwolone praktyki ograniczające konkurencję między przedsiębiorstwami;
- dowiesz się, jakie skutki wynikają z ograniczania konkurencji.

Przedsiębiorstwa działające w warunkach konkurencji efektywnie wykorzystują posiadane zasoby, co przyczynia się do rozwoju całej gospodarki. Jednak zdarza się, że kierują się chęcią łatwego zwiększania zysków, przez co stosują różne niedozwolone praktyki.

Przykłady praktyk ograniczających konkurencję między przedsiębiorstwami

kartel ▶ **Kartel** to zmowa państw lub przedsiębiorstw mająca na celu kontrolę rynku i regulację cen. Kartele pojawiły się w drugiej połowie XIX w. i do II wojny światowej były legalne. Obecnie uznaje się je za przeciwników wolnego rynku. Kartele powodują szereg negatywnych skutków dla rynku, takich jak wzrost cen, ograniczenie wyboru dla konsumentów, brak innowacji i zmniejszenie efektywności gospodarki. Mogą także prowadzić do wykluczania nowych uczestników rynku. Tworzenie karteli przez przedsiębiorstwa jest nielegalne w wielu państwach.

W Polsce i w Unii Europejskiej istnieją przepisy prawne mające na celu eliminowanie praktyk kartelowych i ochronę konkurencji. Za przestępstwa kartelowe uznaje się ograniczanie konkurencji w celu zawyżania cen, podziału rynków oraz celowe ograniczanie produkcji.

Logo OPEC

Studium przypadku

Przykładem międzynarodowego kartelu utworzonego przez państwa jest Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową (OPEC). Oficjalnie OPEC ma na celu zapewnienie sprawiedliwego rozkładu kosztów i zysków między państwami wydobywającymi ropę naftową zrzeszonymi w tej organizacji. Jednak głównym zadaniem tej organizacji jest kontrola światowego wydobycia ropy, poziomu jej cen i opłat eksploatacyjnych.

Polecenie

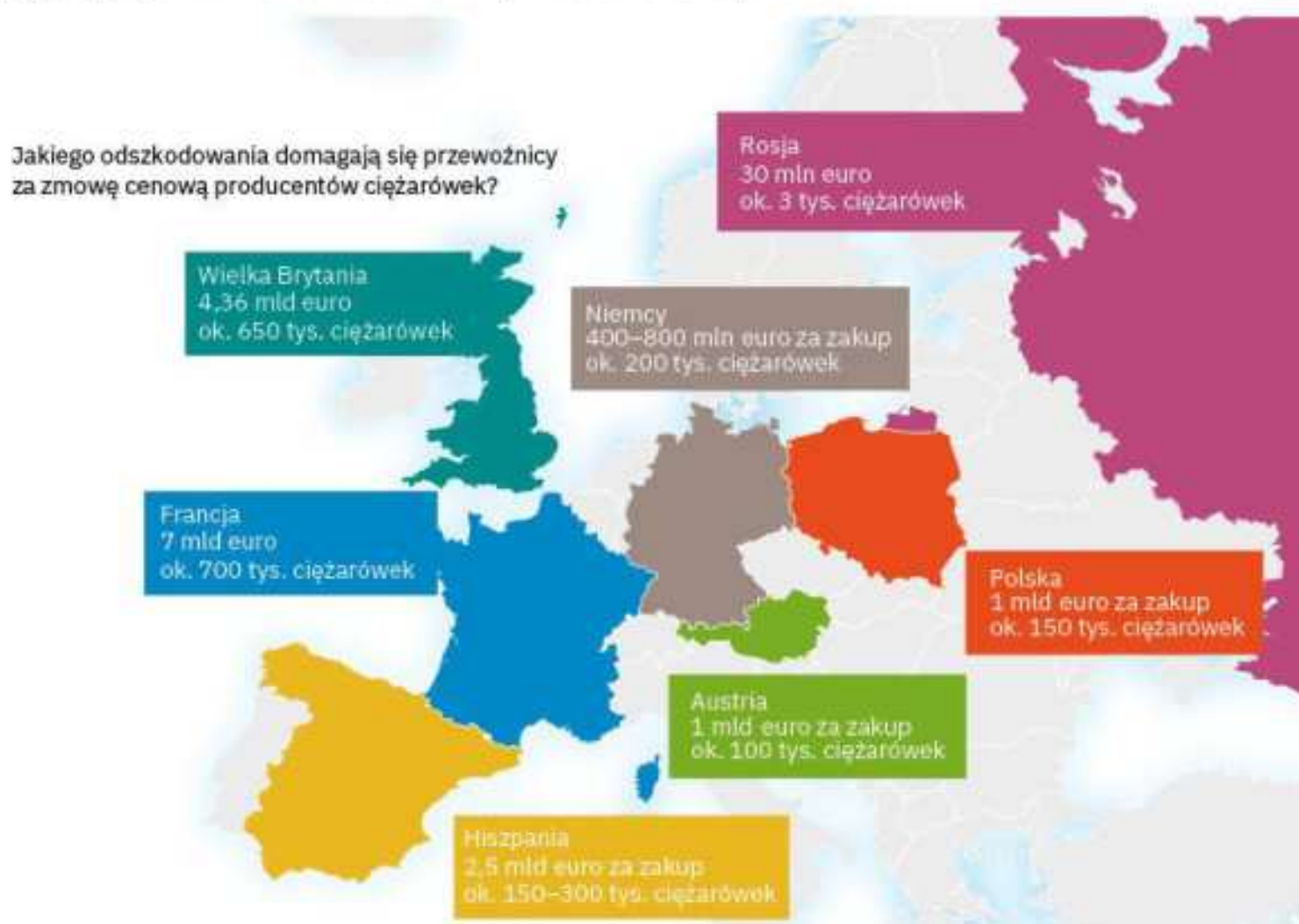
Wyjaśnij, jakie skutki dla konsumentów wynikają z funkcjonowania OPEC.

monopolizacja ▶ **Monopolizacja** rynku występuje, gdy jedna firma zdobywa kontrolę nad znaczną częścią rynku (patrz rozdział 2.2.). Firmy dążące do monopolu często wykorzystują niedozwolone praktyki, takie jak wykupywanie konkurentów czy ograniczanie dostępu do kluczowych zasobów.

Dumping polega na sprzedaży produktów poniżej kosztów produkcji lub poniżej cen rynkowych w celu wyeliminowania konkurencji lub zdobycia większego udziału rynkowego. Taką praktykę często stosują duże firmy, które mogą sobie pozwolić na straty w krótkim okresie, aby wyeliminować konkurencję. Dumping jest nieuczciwym sposobem konkurencji i może prowadzić do zniszczenia mniejszych przedsiębiorstw. ♦ dumping

Prawo wyłączności to praktyka, w której przedsiębiorstwo wymaga od swoich dostawców lub odbiorców, aby nie współpracowali z innymi konkurencyjnymi firmami. Może obowiązywać na podstawie zawartych umów o wyłączności obejmującej na przykład dystrybucję określonego produktu na danym obszarze. Takie działania mogą ograniczać konkurencję i uniemożliwiają innym firmom wejście na dany rynek. ♦ prawo wyłączności

Zmowa cenowa to porozumienie przedsiębiorstw działających na określonym rynku w sprawie poziomu cen w celu uniknięcia wzajemnej konkurencji. Zmowy cenowe mają powodować utrzymanie wysokiego poziomu cen. To prowadzi do zwiększania zysków przedsiębiorstw uczestniczących w tym procederze. Takie działanie jest prawnie zabronione, dlatego poszkodowane firmy często domagają się wysokich odszkodowań za poniesione straty. ♦ zmowa cenowa

Źródło: A. Lysionok, *Zmowa cenowa będzie słono kosztować producentów ciężarówek. 10 tys. euro odszkodowania za ciągnik?*, Trans.INFO, serwis internetowy (dostęp: 21.04.2020 r.).

W 2016 r. Komisja Europejska wypracowała porozumienie rozstrzygające sprawę znowy cenowej największych europejskich producentów ciężarówek: MAN, DAF, Daimler, Iveco oraz Volvo/Renault. Na koncerny nałożono prawie 3 mld euro grzywny. Dodatkowo przewoźnicy wystąpili o wysokie odszkodowania od tych producentów.

Polecenie

Wyszukaj w doniesieniach prasowych oraz na stronach Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów inny przykład zmowy cenowej. Wyjaśnij, jakie skutki może ona wywołać na rynku, którego dotyczy.

W Polsce centralnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za kształtowanie oraz realizację polityki ochrony konkurencji i konsumentów jest Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK).

Ograniczanie konkurencji

Wzrost cen

skutki ograniczania konkurencji

► Ograniczanie konkurencji może prowadzić do wzrostu cen z kilku głównych powodów. Gdy na rynku działa ograniczona liczba firm lub gdy istnieje monopol czy oligopol, to firmy mogą podnosić ceny bez obaw o utratę klientów. Brak presji konkurencji może sprawić, że firmy utrzymują wyższe ceny, aby w łatwy sposób zwiększyć swoje zyski.

W przypadku oligopolu, gdy na rynku działa tylko kilka dużych firm, może występować praktyka podziału rynku, w której firmy ustalają między sobą ceny i sztucznie dzielą się udziałami rynkowymi. To może prowadzić do utrzymania wysokich cen, na które nie będą oddziaływały mechanizmy rynkowe.

Niższa produkcja

Przedsiębiorstwa przy ograniczonej konkurencji mają mniejszą motywację do poszukiwania sposobów na poprawę efektywności i wydajności produkcji. Firmy mogą przestać inwestować we własny rozwój, co ogranicza ich zdolności do zwiększania produkcji. To może prowadzić do mniejszej dostępności produktów dla konsumentów.

Mniejsza różnorodność towarów

W sytuacji gdy na rynku jest ograniczona konkurencja i działają jedynie duże firmy lub istnieje monopol, firmy nie muszą konkurować poprzez oferowanie różnorodnych towarów. Mogą narzucać swoje standardy produktów, niekoniecznie dopasowane do oczekiwań konsumentów. To prowadzi do obniżenia jakości oferowanych produktów i usług. Do takiej sytuacji doszło w Polsce w czasach gospodarki centralnie planowanej.

Studium przypadku

W Polsce na początku XXI w. sektor telekomunikacyjny był zdominowany przez dwie duże firmy: Orange Polska i T-Mobile (dawniej Polska Telefonia Cyfrowa). W rezultacie konsumenci musieli płacić wyższe ceny za usługi telekomunikacyjne, w tym za abonamenty telefoniczne, dostęp do internetu czy pakiety telewizyjne. W ostatnich latach na rynku telekomunikacyjnym w Polsce pojawiło się więcej konkurencji, w tym mniejsze firmy telekomunikacyjne oraz operatorzy działający za pośrednictwem internetu. To przyniosło korzyści dla konsumentów w postaci niższych cen oraz większego wyboru różnorodnych usług.

Polecenia

1. Porównaj z koleżankami i kolegami z klasy zakres usług i koszty abonamentów wynikające z korzystania przez was ze smartfonów.
2. Wybierzcie najkorzystniejszą z przedstawionych przez was ofert.

Na ograniczaniu konkurencji tracą głównie konsumenci, gdyż mogą kupić mniej towarów i są zmuszeni płacić za nie wyższe ceny. Ma to również negatywne skutki dla całej gospodarki, bo ogranicza jej rozwój, co prowadzi do mniejszego dobrobytu całego społeczeństwa.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień przykłady ograniczania konkurencji między przedsiębiorstwami.
2. Wyszukaj przykłady karteli, które działały w XX w. Określ rodzaje rynków, na których one funkcjonowały.
3. Wyjaśnij, jakie skutki dla konsumentów, a jakie dla gospodarki może mieć zmowa cenowa przedsiębiorstw.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 50 ▶ • Przykłady praktyk ograniczających konkurencję między przedsiębiorstwami to: kartele, monopolizacja rynku, dumping, prawo wyłączności, zmowa cenowa.
- s. 50 ▶ • Kartel to zmowa państw lub przedsiębiorstw mająca na celu kontrolę rynku i regulację cen.
- s. 50 ▶ • Monopolizacja rynku występuje, gdy jedna firma zdobywa kontrolę nad znaczną częścią rynku.
- s. 51 ▶ • Dumping to praktyka polegająca na sprzedaży produktów poniżej kosztów produkcji lub poniżej cen rynkowych.
- s. 51 ▶ • Prawo wyłączności to praktyka, w której przedsiębiorstwo wymaga od swoich dostawców lub odbiorców, aby nie współpracowali z innymi konkurencyjnymi firmami.
- s. 51 ▶ • Zmowa cenowa to porozumienie przedsiębiorstw działających na określonym rynku w sprawie poziomu cen w celu uniknięcia wzajemnej konkurencji.
- s. 52 ▶ • Do negatywnych skutków ograniczania konkurencji należą wyższe ceny i mniejsza ilość towarów na rynku.
- s. 52 ▶ • Na ograniczaniu konkurencji tracą głównie konsumenci.

2.6. Prawo popytu

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz prawo popytu;
- dowiesz się, jakie czynniki wpływają na popyt;
- zrozumiesz, czym jest elastyczność cenowa popytu.

Producenci i konsumenci dążą do ustalenia odpowiadającej obu stronom ceny, po której ma być zawarta transakcja. Jednak dążenia producentów i konsumentów są przeciwstawne. Konsumenci chcą kupić towary jak najtaniej, natomiast producenci chcą je sprzedać jak najdrożej. Wtedy zaczyna działać mechanizm rynkowy, dzięki któremu jest ustalana cena optymalna dla konsumentów i producentów oraz ilość oferowanych towarów. Na cenę rynkową wpływają popyt i podaż danego dobra.

Popyt to ilość produktów lub usług, jaką nabywcy są w stanie kupić po określonej cenie i w określonym czasie. Wielkość popytu zależy od ceny, po jakiej oferowane jest dane dobro. Im wyższa cena, tym mniej chętnych na zakup danego towaru. ♦ popyt

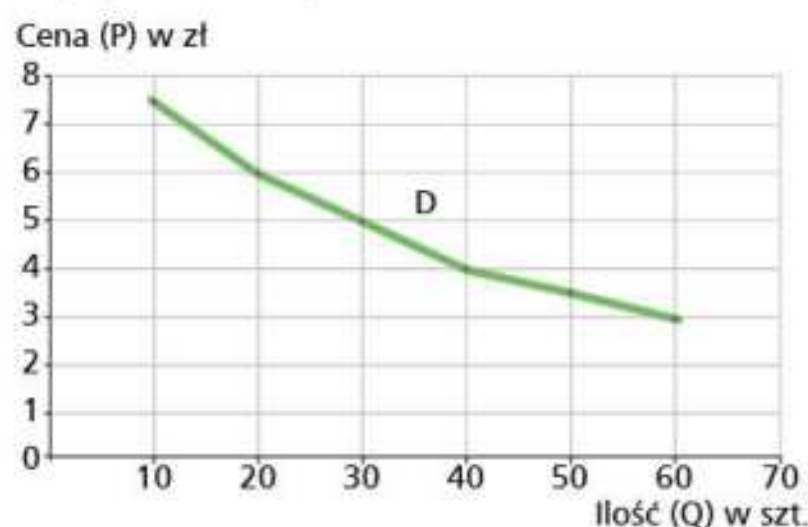
Prawo popytu

Zgodnie z **prawem popytu**, gdy wszystkie czynniki wpływające na popyt, na przykład dochody kupujących, pozostaną na tym samym poziomie, to więcej towarów będzie można sprzedać po cenie niższej niż po cenie wyższej. Graficznym obrazem popytu jest krzywa popytu. Ma ona kierunek opadający, ponieważ na rynku wielkość popytu maleje wraz ze wzrostem ceny. Z wykresu wynika, że wraz ze spadkiem ceny rośnie liczba osób chętnych do zakupu towaru, czyli **cena** warunkuje wielkość popytu. ♦ prawo popytu

Wykres ilustruje zależność wielkości popytu na dany towar od jego ceny; P – cena (ang. *price*), Q – ilość (ang. *quantity*), D – popyt (ang. *demand*).

Polecenie

Odczytaj w wykresie, ile jest chętnych osób do zakupu towaru po cenie 6 zł, a ilu po cenie 5 zł. Wyjaśnij, z czego wynika różnica w liczbie chętnych osób.

Definicja

cena ➤ **Cena** jest wyrażona w pieniądzu i określa sumę, jaką nabywca musi zapłacić sprzedawcy za określone dobro lub usługę.

**czynniki
wpływające na
popyt** ➤

Czynniki wpływające na popyt to ceny dóbr komplementarnych i substytucyjnych (patrz rozdział 1.3.):

- **Dobra komplementarne** – nawzajem się uzupełniają w zaspokojeniu danej potrzeby konsumenta. Przykładem jest zależność cen samochodów i wielkość popytu na paliwo. Spadek ceny samochodów zwiększy ich sprzedaż, co spowoduje jednoczesny wzrost popytu na paliwo.
- **Dobra substytucyjne** – pełnią podobną funkcję i mogą się nawzajem zastępować. Przykładem jest używanie masła lub margaryny do smarowania pieczywa. Jeżeli cena masła wzrośnie, a cena margaryny pozostanie na tym samym poziomie, to masło będzie relatywnie droższe od margaryny. Skłoni to nabywców do zastępowania go margaryną i zwiększy na nią popyt, gdyż w takim przypadku jest ona relatywnie tańsza. Jednak zamienniki (substytuty) podlegają subiektywnym osądom konsumentów. Są osoby, które nie lubią margaryny i pomimo wzrostu cen masła nadal będą je kupować nawet po wyższej cenie.

Czynniki wpływające na zmiany wielkości popytu

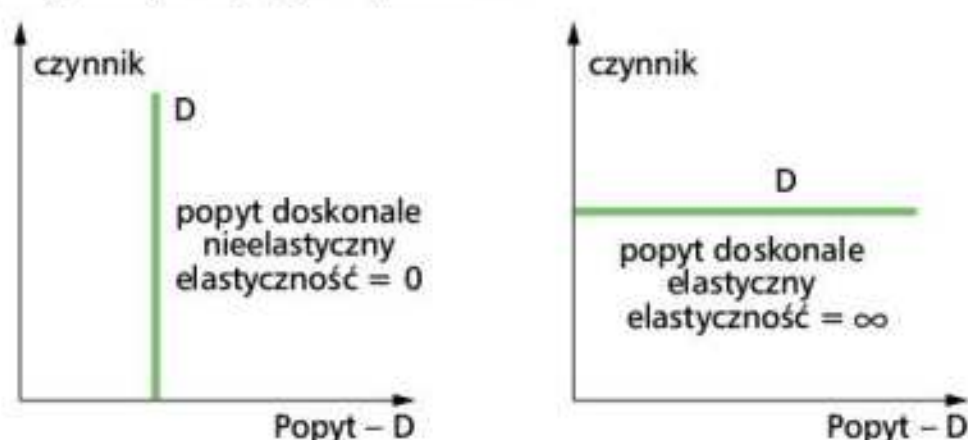
Spadek popytu jest powodowany przez:	Wzrost popytu jest powodowany przez:
• wzrost ceny dobra komplementarnego, • spadek ceny substytutu, • spadek dochodów, • zmianę gustów na niekorzyść danego dobra, • spadek liczby nabywców, • oczekiwanie spadku ceny w przyszłości.	• spadek ceny dobra komplementarnego, • wzrost ceny dobra substytucyjnego, • wzrost dochodów, • zmianę gustów na korzyść danego dobra, • wzrost liczby nabywców, • oczekiwanie wzrostu ceny w przyszłości.

- **Dochody ludności** – gdy rosną, to popyt ogólnie się zwiększa, gdyż wyższe są możliwości finansowe klientów. Wśród grupy ludności o wyższych dochodach większy jest popyt na dobra luksusowe niż wśród osób mniej zamożnych.
- **Zmiany w gustach i preferencjach klientów** – mogą być spowodowane na przykład zmianami w modzie lub w nawykach konsumentów. Coraz większą rolę w kształtowaniu gustów konsumentów odgrywają reklamy.
- **Liczba nabywców** – producentom zależy, aby ich towarami była zainteresowana jak największa liczba potencjalnych klientów. Im więcej jest ludzi, do których może trafić dany towar, tym większy będzie na niego popyt.
- **Oczekiwania dotyczące zmian cen w przyszłości** – jeżeli konsumenci uważają, że jest duże prawdopodobieństwo wzrostu cen w przyszłości, to popyt na dany produkt obecnie się zwiększy, gdyż ludzie zaczną kupować go więcej, zanim zdrożeje.

Elastyczność cenowa popytu

Elastyczność w naukach ekonomicznych jest rozumiana jako sposób reakcji jednego czynnika na zmianę drugiego. Można określić elastyczność cenową popytu. Informuje ona, w jakim stopniu zmiana ceny wpłynie na wielkość popytu. Jeżeli popyt jest elastyczny, to niewielkie zmiany ceny spowodują znaczną zmianę wielkości popytu (zmiany ceny i popytu są procentowe). Jednak istnieją tak zwane dobra pierwszej potrzeby, niemające substytutów, lub tak tanie, że nie zwracamy uwagi na ich cenę. Cechują się one popytem nieelastycznym. Oznacza to, że zmiana ich ceny nie wpłynie znacząco na poziom popytu. Na przykład ewentualny wzrost cen soli kuchennej o 100% nie zmniejszy znacząco jej spożycia. Popyt na sól może pozostać na tym samym poziomie jak przed wzrostem ceny. Wtedy jest on doskonale nieelastyczny, a krzywa popytu – pionowa.

elastyczność cenowa popytu

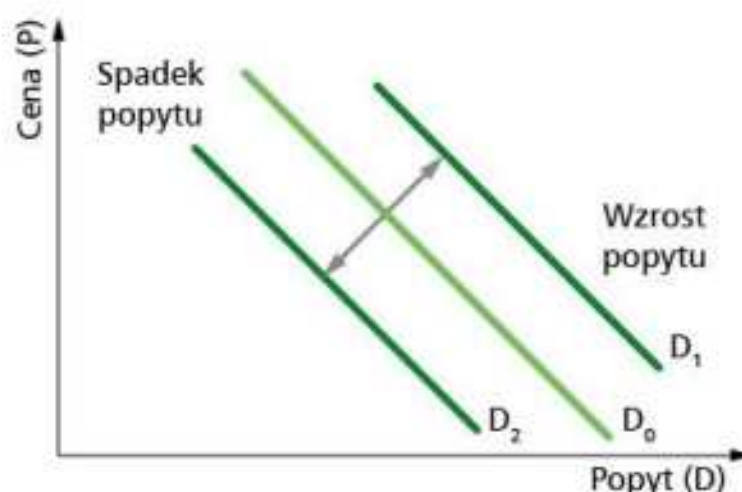

Polecenia

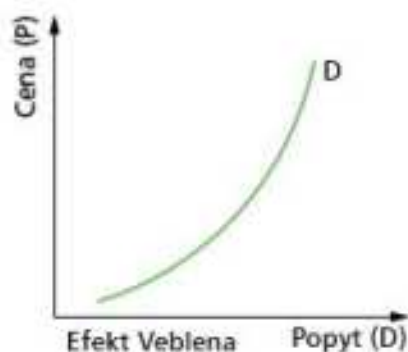
1. Podaj inne przykłady dóbr, na które popyt jest nieelastyczny, oraz przykłady dóbr, na które popyt może się cechować dużą elastycznością.
2. Uzasadnij, jakie czynniki mają wpływ na elastyczność podanych przez ciebie dóbr.

Na wielkość popytu wpływają jeszcze inne czynniki, takie jak pora roku czy pogoda. W upalne i słoneczne letnie dni ludzie kupują więcej napojów i lodów. Natomiast wiosną i jesienią zwiększa się popyt na ubrania i obuwie, gdyż część osób wtedy wymienia garderobę. Innym czynnikiem bywają też decyzje władz, na przykład wprowadzenie nakazu posiadania trójkątów ostrzegawczych przez kierowców zwiększy popyt na ten wyrób.

Na wykresie przedstawiono zmiany wielkości popytu, które mogą być wywołane różnymi czynnikami (poza ceną), np. wzrostem dochodu (przesunięcie linii popytu w prawo) lub spadkiem liczby konsumentów (przesunięcie linii popytu w lewo).

paradoks Veblena ▶

Ekonomiści opisują nietypowe zachowania konsumentów, sprzeczne z ogólnym prawem popytu, gdy wzrost ceny powoduje wzrost popytu. Przykładem jest paradoks Veblena (zwany też efektem snoba lub prestiżu). Polega on na tym, że im większa jest unikatowość danego dobra i wyższa jego cena, tym więcej jest chętnych do jego zakupu. Paradoks ten dotyczy przede wszystkim niewielkiej grupy zamożnych osób, które aby zademonstrować swój wyższy statut, mogą zapłacić dużo więcej za dane dobra (np. dzieła sztuki, luksusowe samochody, markowe ubiory). Producenci takich dóbr świadomie wykorzystują występowanie efektu Veblena, podnosząc cenę nawet kilkakrotnie na dobra luksusowe w porównaniu z cenami dóbr masowych. Takie działanie wykorzystuje także przekonanie większości ludzi o tym, że wysoka cena świadczy o wysokiej jakości.

Polecenie

Oceń, czy markowe ekskluzywne ubiory są warte zakupu za proponowaną cenę. Przeprowadź krótką dyskusję na ten temat na forum klasy.

PYTANIA I POLECENIA

1. Podaj przykłady dóbr substytucyjnych dla kawy, przejazdu autobusem oraz gry w kręgle.
2. Wskaż przykłady dóbr komplementarnych dla drukarki, okularów oraz długopisu.
3. Na podstawie danych w tabeli narysuj w zeszycie krzywą popytu.

Cena w zł	6	5	4	3	2	1
Wielkość popytu	20	40	60	80	100	120

4. Wymień czynniki wpływające na popyt napojów w sklepiu szkolnym. Które z nich mają największe znaczenie? Uzasadnij swoją odpowiedź.
5. Wyjaśnij, jak może się zmienić popyt na napoje w sklepiu szkolnym w momencie ustawienia automatu z napojami na terenie szkoły.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 55 ▶ • Popyt to ilość produktów i usług, jaką nabywcy są skłonni kupić po określonej cenie i w określonym czasie.
- s. 55 ▶ • Z prawa popytu wynika, że wraz ze spadkiem ceny rośnie liczba osób chętnych do zakupu.
- s. 56 ▶ • Czynniki wpływające na zmiany wielkości popytu to m.in. ceny dóbr komplementarnych, ceny dóbr substytucyjnych oraz dochody ludności.
- s. 57 ▶ • Elastyczność cenowa popytu informuje nas, w jakim stopniu zmiana ceny wpłynie na wielkość popytu.
- s. 57 ▶ • Na wielkość popytu wpływają również inne czynniki, jak pora roku czy pogoda.
- s. 58 ▶ • W społeczeństwie występują nietypowe zachowania konsumentów sprzeczne z ogólnym prawem popytu. Przykładem jest paradoks Veblena, gdy wzrost ceny powoduje wzrost popytu.

2.7. Prawo podaży

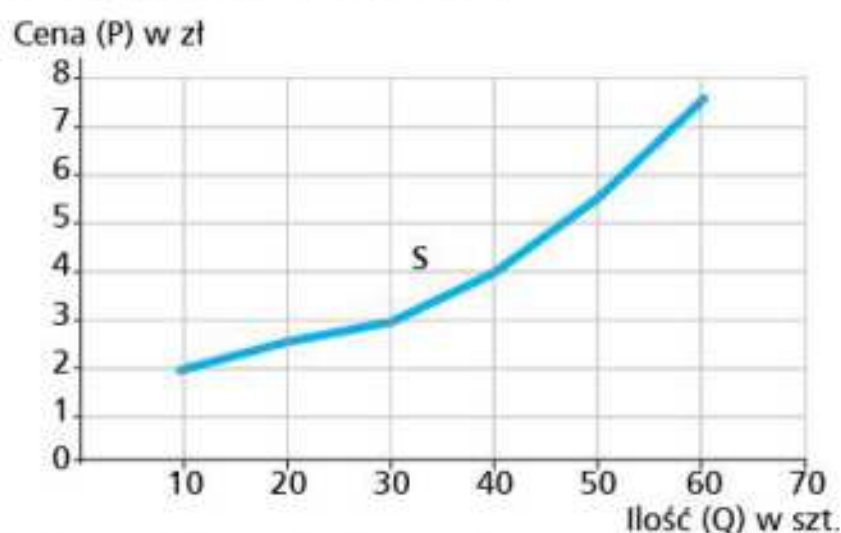
NA TEJ LEKCJI:

- poznasz prawo podaży;
- dowiesz się, jakie czynniki wpływają na podaż;
- zrozumiesz, czym jest elastyczność cenowa podaży.

Producenci w celu uzyskania większych dochodów dążą najczęściej do zwiększenia produkcji i sprzedaży własnych wyrobów. Dążenia te są ograniczone dostępnością czynników wytwórczych, takich jak: pracownicy, surowce wykorzystywane w procesie produkcji oraz liczba maszyn i urządzeń. Te czynniki są barierami szybkiego wzrostu produkcji.

Podaż to ilość produktów i usług, jaką producenci oferują do sprzedaży po określonej cenie i w określonym czasie. Wielkość podaży zależy od ceny. Im jest ona wyższa, tym więcej producentów jest gotowych do dostarczenia większej ilości danego dobra na rynek. ◀ podaż

Zgodnie z **prawem podaży**, gdy wszystkie czynniki wpływające na podaż, na przykład ceny czynników wytwórczych, pozostaną na tym samym poziomie, to więcej towarów będzie oferowanych po cenie wyższej niż po cenie niższej. ◀ prawo podaży
Graficznym obrazem podaży jest krzywa podaży. Ma ona kierunek rosnący, ponieważ na rynku wraz ze wzrostem ceny wzrasta wielkość podaży. Z wykresu wynika, że cena warunkuje wielkość podaży.

Wykres ilustruje zależność wielkości podaży na dany towar od jego ceny; P – cena (ang. *price*), Q – ilość (ang. *quantity*), S – podaż (ang. *supply*).

Polecenie

Odczytaj w wykresie, ile jest chętnych do sprzedaży towaru po cenie 3 zł, a ile po cenie 4 zł. Wyjaśnij, z czego wynika różnica w liczbie chętnych.

► Poza ceną samego dobra na podaż mogą wpływać inne czynniki:

- **ceny czynników produkcji** – podaż danego dobra zależy od kosztów, jakie producent ponosi w związku z jego wytworzeniem; na przykład jeżeli ceny surowców i płace pracowników będą niższe, to wzrośnie opłacalność produkcji; producenci będą zatem zwiększać podaż;
- **postęp techniczny** – zastosowanie nowych, lepszych technologii zwiększa produkcję i skutkuje efektywniejszym wykorzystywaniem czynników produkcji – pracy, surowców i kapitału; postęp technologiczny zmniejsza koszty produkcji, czyniąc ją bardziej opłacalną, a to z kolei prowadzi do zwiększenia podaży;
- **liczba producentów** – w gospodarce rynkowej jest wielu producentów podobnych dóbr; jeżeli wzrasta ich liczba, to wzrasta również ilość oferowanych towarów; jest to sytuacja korzystna dla konsumentów, którzy mają większy wybór; zwiększa się wtedy także konkurencja między producentami;
- **zmiany cen innych dóbr** (z reguły substytucyjnych) – wpływa to na producentów, jeśli mogą szybko zmienić profil produkcji i zacząć produkować te dobra, których ceny na rynku zaczynają wzrastać; oznacza to, że podaż danego dobra, dotychczas produkowanego, zacznie spadać;
- **podatki i dotacje** – wpływają na koszty produkcji; wzrost podatków zwiększa koszty producenta, co może prowadzić do ograniczenia produkcji, natomiast dotacje, na przykład z funduszy unijnych, zachęcają producentów do zwiększania produkcji, a tym samym powodują wzrost podaży danego dobra;
- **oczekiwania dotyczące zmian cen w przyszłości** – jeżeli producenci spodziewają się, że w przyszłości cena danego dobra może wzrosnąć, to zwiększają jego produkcję i gromadzą duże zapasy, ograniczając jednak bieżącą podaż, aby sprzedać w przyszłości jak najwięcej po wyższej cenie.

Czynniki wpływające na zmiany wielkości podaży

Spadek podaży powoduje:	Wzrost podaży powoduje:
■ wzrost cen czynników produkcji, ■ brak nowych technologii, ■ spadek liczby producentów, ■ niekorzystne zmiany cen innych dóbr, ■ wzrost podatków, ■ cofnięcie dotacji, ■ oczekiwanie wzrostu ceny w przyszłości.	■ spadek cen czynników produkcji, ■ dostęp do nowych technologii, ■ wzrost liczby producentów, ■ korzystne zmiany ceny innych dóbr, ■ obniżenie podatków, ■ przyznanie dotacji, ■ oczekiwanie spadku ceny w przyszłości.

Studium przypadku

Czynnikami losowymi wpływającymi na podaż dóbr mogą być na przykład utrudnienia w globalnym transporcie. Przykładem było zablokowanie Kanału Sueskiego od 23 do 29 marca 2021 r. przez niemal 400-metrowy kontenerowiec, który stanął w poprzek tego szlaku. Spowodowało to utrudnienia w dostawach towarów, gdyż około 12 procent światowego handlu odbywa się przez Kanał Sueski łączący drogą wodną Europę i Azję. Po zablokowaniu kanału niektóre statki wybrały alternatywną, droższą trasę wokół Afryki, co wydłużyło ich podróż o 15 000 mil. Skutkowało to zwiększonymi kosztami transportu i chwilowym wzrostem cen przewożonych towarów, między innymi ropy naftowej transportowanej tą drogą. Bezpośrednio po zablokowaniu kanału ceny ropy naftowej wrosły o prawie 6%.

Na podstawie: Business Insider (dostęp: 24.03.2023 r.).

Kanał Sueski zablokowany przez kontenerowiec.

Polecenie

Wyjaśnij, w jaki sposób czynniki losowe mogą wpływać na podaż towarów, a tym samym na ich cenę.

Elastyczność cenowa podaży

elastyczność
cenowa podaży

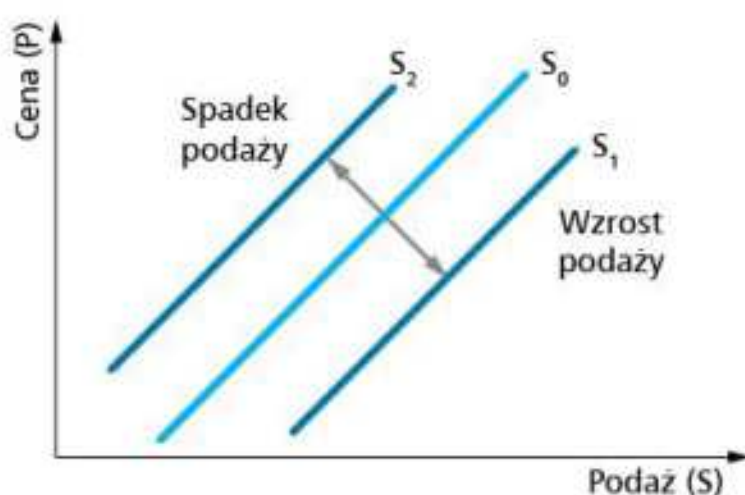
- Elastyczność cenowa podaży informuje o tym, w jakim stopniu zmiana ceny wpłynie na wielkość podaży. Jeśli podaż danego dobra jest elastyczna, to niewielkie procentowe zmiany ceny spowodują znaczną zmianę procentową wielkości podaży. Jednak istnieją takie dobra, których proces wytwarzania trwa bardzo długo i nie można szybko zwiększyć ich produkcji. Ich podaż jest mało elastyczna. Oznacza to, że zmiana ich ceny nie wpływa na poziom podaży w krótkim czasie. Dobrym tego przykładem są płody rolne, których okres wytwarzania wynosi kilka miesięcy, a planowanie rodzaju uprawy odbywa się czasem nawet z rocznym wyprzedzeniem. Elastyczność cenowa podaży zależy więc od rodzaju dobra, na przykład dzieła sztuki czy bogactwa mineralne cechują się małą elastycznością, gdyż ich ilość jest dość ograniczona.

Polecenia

1. Podaj inne przykłady dóbr, których podaż jest mało elastyczna, oraz przykłady dóbr, których podaż może się cechować dużą elastycznością.
2. Uzasadnij, jakie czynniki wpływają na elastyczność podanych przez siebie dóbr.

W gospodarce rynkowej na ogół istnieje zbyt duża podaż dóbr przeznaczonych na sprzedaż. Dzięki temu klienci mogą wybierać czy porównywać olbrzymią ilość towarów dostarczanych na rynek przez producentów.

Na wykresie przedstawiono zmiany wielkości podaży, które mogą być wywołane różnymi czynnikami (poza ceną), np. spadkiem cen czynników wytwórczych (przesunięcie linii podaży w prawo) lub spadkiem liczby producentów (przesunięcie linii podaży w lewo).

Czynnik czasu

czynnik czasu

- Przy analizie zmian podaży należy uwzględnić czynnik czasu. W przeciwieństwie do zmian wielkości popytu, który dość szybko reaguje na zmianę ceny, zmiana wielkości podaży trwa znacznie dłużej. Producenci potrzebują czasu,

aby zwiększyć produkcję lub zmienić jej asortyment. Wytwórcy mają ograniczone możliwości szybkiego zwiększania podaży, gdyż zwiększenie produkcji bez przeprowadzenia odpowiednich inwestycji prowadzi do wzrostu kosztów wytwarzania i staje się to nieopłacalne. Firmy często zwiększają produkcję dobra, którego cena jest wysoka, i jednocześnie ograniczają produkcję innych dóbr, których wytwarzanie mniej się opłaca. Zmniejsza to ich podaż. W długim okresie podaż danego dobra, którego cena utrzymuje się na wysokim poziomie, będzie systematycznie wzrastać. Dotychczasowi producenci będą mieli czas na inwestycje w celu zwiększenia swoich możliwości produkcyjnych lub na rynku pojawią się nowi producenci.

PYTANIA I POLECENIA

1. Na podstawie danych w tabeli narysuj w zeszycie krzywe popytu i podaży. Odczytaj z wykresu punkt równowagi rynkowej.

Cena w zł	6	5	4	3	2	1
Wielkość popytu	20	40	60	80	100	120
Wielkość podaży	120	100	80	60	40	20

2. W jaki sposób konsument może wpływać na wielkość podaży danego dobra?
3. Wymień czynniki wpływające na podaż napojów w sklepiku szkolnym. Oceń, który z nich ma największe znaczenie. Uzasadnij swoją odpowiedź.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Podaż to ilość produktów i usług, jaką producenci oferują do sprzedaży po określonej cenie i w określonym czasie. ◀ s. 59
- Z prawa podaży wynika, że więcej towarów będzie oferowanych po wyższej cenie, czyli wraz ze wzrostem ceny wzrasta wielkość podaży. ◀ s. 59
- Do czynników wpływających na zmiany wielkości podaży należą m.in. ceny czynników produkcji, postęp techniczny, liczba producentów, zmiany cen innych dóbr, wysokość podatków i dotacji. ◀ s. 60
- Elastyczność cenowa podaży informuje o tym, w jakim stopniu zmiana ceny wpłynie na wielkość podaży. ◀ s. 62
- Przy analizie zmian podaży należy uwzględnić czynnik czasu. ◀ s. 62

2.8. Cena równowagi rynkowej

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz zasady działania mechanizmu rynkowego;
- przeanalizujesz zagadnienie ceny równowagi rynkowej;
- dowiesz się, czym jest nadwyżka popytu i nadwyżka podaży.

Na rynkach, na których dominuje konkurencja, popyt i podaż stanowią sumę indywidualnych decyzji dotyczących zakupu i sprzedaży. To wzajemne oddziaływanie popytu i podaży prowadzi do ustalenia ceny satysfakcjonującej zarówno dla kupujących, jak i sprzedawców.

Definicja

cena równowagi
rynkowej

Cena równowagi rynkowej – cena, przy której wielkość popytu na dane dobro jest równa wielkości podaży.

mechanizm
rynkowy

Popyt i podaż ulegają ciągłym zmianom. Mechanizm polegający na dostosowaniu struktury i wielkości produkcji do zapotrzebowania w wyniku ustalania ceny równowagi rynkowej nazywamy **mechanizmem rynkowym**. Dla przykładu: jeżeli wyjściowa cena rynkowa lodów będzie wyższa od ceny równowagi rynkowej, to niewiele osób zechce je kupić. Na wolnokonkurencyjnym rynku pojawią się inne lodziarnie, które obniżą cenę, aby przyciągnąć klientów – dzięki temu większa liczba osób będzie skłonna zakupić lody. Inni sprzedawcy, aby nie stracić klientów, dostosują się do nowego poziomu cen. Tak mechanizm rynkowy prowadzi do wyrównania wielkości popytu i podaży oraz ustalenia ceny równowagi.

Graficznym obrazem stanu równowagi jest punkt równowagi rynkowej, czyli miejsce przecięcia się krzywej popytu i podaży.

Polecenie

Odczytaj z wykresu cenę równowagi rynkowej. Na podstawie wykresu wyjaśnij, z czego wynika jej wysokość.

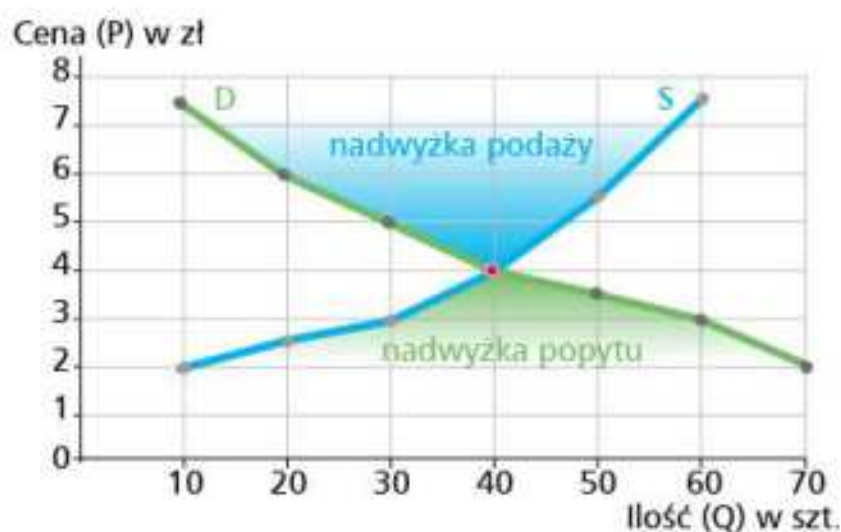

Studium przypadku

Założmy, że poniższy wykres przedstawia punkt równowagi rynkowej dla drożdżówek sprzedawanych w sklepiu szkolnym. Z wykresu można odczytać, że miejscem przecięcia się krzywej popytu i podaży jest cena 4 zł za jedno ciastko. Oznacza to, że przy tej cenie 40 drożdżówek znajdzie nabywców wśród klientów sklepiu. Przy innej cenie zmieni się liczba chętnych na ich zakup oraz liczba drożdżówek oferowanych przez sprzedawcę.

Przy cenie 3 zł pojawi się 60 nabywców, ale sprzedawca jest skłonny po tej cenie zaoferować jedynie 30 drożdżówek. Taka sytuacja przedstawia **nadwyżkę popytu** nad podażą, czyli na rynku mamy wtedy do czynienia z niedoborem towaru po takiej cenie. Aby nadwyżka została wyeliminowana, należy podnieść cenę do poziomu ceny równowagi rynkowej.

◀ nadwyżka popytu

Jeżeli drożdżówki będą kosztować 5 zł, to liczba chętnych na ich zakup zmniejszy się i będzie można sprzedać jedynie 30 sztuk, ale sprzedawca po tej cenie jest skłonny sprzedać aż 45 ciastek. W takim wypadku mamy do czynienia z **nadwyżką podaży** nad popytem, czyli na rynku istnieje nadwyżka towaru. Aby została ona wyeliminowana, należy obniżyć cenę do poziomu ceny równowagi rynkowej, czyli do 4 zł.

◀ nadwyżka podaży

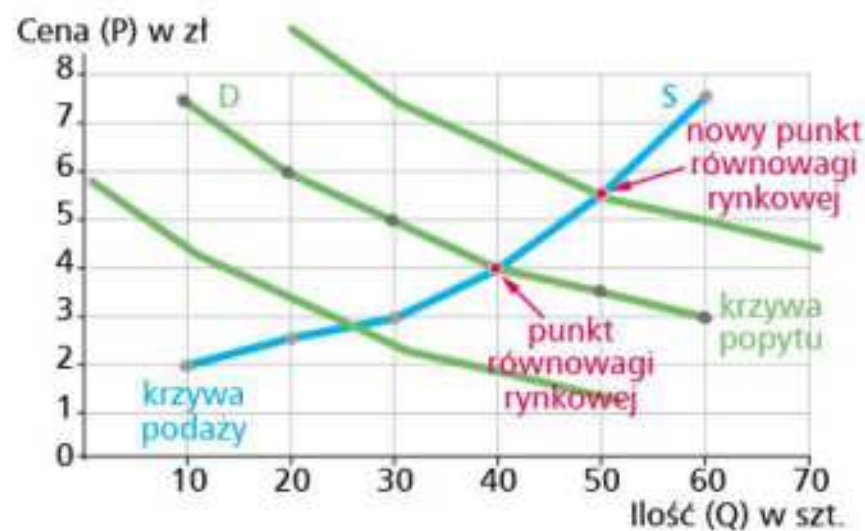
Z przykładu wynika, że jedynie przy cenie równowagi rynkowej samoistnie ustalonej przez rynek nastąpi zrównanie wielkości popytu i podaży.

Zmiana ceny równowagi rynkowej może nastąpić w wyniku zmian wielkości samego popytu, samej podaży lub zmian tych dwóch wartości jednocześnie.

Studium przypadku

Jeżeli uczniowie będą na przykład otrzymywać wyższe kieszonkowe, czyli wzrosną ich dochody, to wzrośnie również popyt na drożdżówki i krzywa popytu przesunie się w prawo.

W takim wypadku może się ukształtować nowa cena równowagi rynkowej na drożdżówki, wynosząca 5 zł 50 gr. Jednak gdy popyt się zmniejszy, to krzywa popytu przesunie się w lewo, a nowa cena równowagi będzie wynosić 3 zł.

Polecenie

Wyjaśnij, co stanie się z wielkością popytu i ceną równowagi rynkowej, gdy kieszonkowe uczniów zostanie obniżone.

Studium przypadku

Również zmiany podaży mogą wpływać na kształtowanie się nowej ceny równowagi rynkowej. Na przykład wzrost cen mąki i cukru, czyli surowców służących do wytwarzania drożdżówek, może doprowadzić do spadku ich podaży.

W takim wypadku krzywa podaży przesunie się w lewo i nowa cena równowagi będzie wynosić 5 zł. Jednak w takiej sytuacji tylko 30 drożdżówek znajdzie nabywców. Natomiast wzrost liczby piekarni produkujących drożdżówki spowoduje zwiększenie ich liczby na rynku, a w konsekwencji wzrost podaży. Krzywa podaży przesunie się wtedy w prawo i nowa cena równowagi rynkowej będzie wynosić 3 zł 50 gr. Zachęci to kupujących i aż 50 drożdżówek znajdzie nabywców.

Polecenie

Wyjaśnij, co stanie się z wielkością podaży i ceną równowagi rynkowej, gdy ceny mąki i cukru zostaną obniżone.

Zmiany popytu i podaży mogą wystąpić jednocześnie i doprowadzić do zmiany ceny równowagi rynkowej. Mogą zaistnieć następujące sytuacje:

zmiana ceny
równowagi
rynkowej

- wzrost popytu i spadek podaży – w tym przypadku cena równowagi rynkowej wzrośnie;
- spadek popytu i wzrost podaży – w tym przypadku cena równowagi rynkowej zacznie spadać;
- wzrost popytu i wzrost podaży – w tym przypadku nie można określić kierunku zmiany ceny równowagi rynkowej, gdyż zależy on od tego, która zmiana – popytu czy podaży – będzie silniejsza;
- spadek popytu i spadek podaży – w tym przypadku również nie można jednoznacznie określić, czy cena równowagi wzrośnie, czy zacznie spadać, ponieważ jej zmiana będzie zależała od tego, jak silne względem siebie okazały się zmiany wielkości popytu i podaży.

Każda z tych zmian jest rezultatem wzajemnego oddziaływania popytu i podaży w wyniku działania mechanizmu rynkowego.

Istotą rynku jest wahanie cen i ilości oferowanych dóbr. Jednak przy cenach wyższych od cen równowagi rynkowej pojawia się nadwyżka podaży nad popytem, czyli nadwyżka towarów. Ceny rynkowe niższe od ceny równowagi powodują powstanie nadwyżki popytu nad podażą, czyli niedoboru towarów. Wystąpienie nadwyżki towarów będące rezultatem zwiększenia się podaży lub zmniejszenia popytu pod wpływem czynników innych niż cena (np. spadku dochodów czy wzrostu cen surowców) uruchamia procesy dostosowawcze na rynku. Przy zbyt wysokich cenach sprzedawcy je obniżają, co zwiększa popyt, a zmniejsza podaż. Proces ten trwa, dopóki nie nastąpi ich zrównanie. W przypadku niedoboru towarów sprzedawcy podwyższają cenę tak długo, aż zmniejszająca się wielkość popytu i rosnąca wielkość podaży doprowadzą do ustalenia ceny równowagi rynkowej.

Ustalanie ceny równowagi rynkowej to proces ciągły, gdyż na popyt i podaż wpływa szereg czynników omówionych w poprzednich rozdziałach (patrz rozdziały 2.6. i 2.7.). Zmiany popytu i podaży wpływają na ustalenie nowej ceny równowagi, co jest istotą mechanizmu rynkowego prowadzącego do wyrównania wielkości popytu i podaży.

PYTANIA I POLECENIA

1. Na podstawie danych w tabeli narysuj krzywe popytu i podaży. Odczytaj z wykresu punkt równowagi rynkowej.

Cena w zł	6	5	4	3	2	1
Wielkość popytu	20	40	60	80	100	120
Wielkość podaży	120	100	80	60	40	20

2. Wyjaśnij, jakie korzyści wynikają z oddziaływania popytu i podaży na kształtowanie cen.
3. Podaj przykłady sytuacji na rynku, w których może dochodzić do nadwyżki podaży dóbr lub kiedy mamy do czynienia z nadwyżką popytu.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 64 ▶ • Cena równowagi rynkowej zapewnia równowagę między popytem a podażą.
- s. 64 ▶ • Mechanizm rynkowy prowadzi do wyrównania wielkości popytu i podaży oraz ustalenia ceny równowagi rynkowej.
- s. 65 ▶ • Nadwyżka popytu nad podażą oznacza, że mamy do czynienia z niedoborem towaru po określonej cenie.
- s. 65 ▶ • Nadwyżka podaży nad popytem oznacza, że na rynku istnieje nadwyżka towaru po określonej cenie.
- s. 67 ▶ • Przy cenach innych niż cena równowagi rynkowej dochodzi do uruchamiania mechanizmu rynkowego prowadzącego do wyrównania wielkości popytu i podaży.

2.9. Ceny w gospodarce

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz funkcje ceny;
- dowiesz się, jak ceny minimalne i maksymalne wpływają na sytuację rynkową;
- przeanalizujesz wpływ konsumentów na ceny.

Cena odgrywa istotną rolę w gospodarce rynkowej poprzez przekazywanie informacji o wartości danego dobra, redystrybucję zasobów, ustalanie równowagi rynkowej oraz kształtowanie decyzji konsumentów i producentów. Jest to kluczowy element funkcjonowania rynku.

Funkcje ceny

Informacyjna funkcja ceny polega na przekazaniu informacji o częstotliwości występowania i użyteczności danego dobra. Jeżeli występuje ono na rynku w niewielkiej ilości i tym samym jest bardziej użyteczne, to najczęściej jego cena wzrasta. Stanowi to zachętę dla konsumentów do korzystania z substytutów tego dobra, których ceny są niższe. Natomiast wzrost ilości produktów na rynku na ogół powoduje spadek ich ceny. Na podstawie ceny producenci i sprzedawcy obliczają swoje dochody pochodzące ze sprzedaży, a konsumenci po analizie swoich zasobów finansowych określają, na jakie dobra mogą sobie pozwolić.

informacyjna
funkcja ceny

Redystrybucyjna funkcja ceny polega na tym, że jest ona narzędziem służącym do podziału dóbr i usług. Wysokie ceny pewnych dóbr uniemożliwiają biedniejszym konsumentom ich zakup, natomiast ceny niższe powodują, że więcej osób będzie na nie stać. Państwo za pomocą cen prowadzi redystrybucję dochodów. Na pewne dobra nakłada wyższe podatki, przez co powoduje wzrost ich cen, a inne dotuje, dzięki czemu są one tańsze, a to zachęca do ich zakupu.

redystrybucyjna
funkcja ceny

Stymulacyjna funkcja ceny polega na oddziaływaniu na producentów i konsumentów. Wyższy poziom cen zachęca producentów do zwiększania wielkości produkcji, a spadek cen – do jej ograniczania. Odwrotnie zachowują się konsumenci. Wyższa cena skłania ich do ograniczania zakupów, a niższa – do ich zwiększania.

stymulacyjna
funkcja ceny

regulacja cen ▶

Funkcjonowanie mechanizmu rynkowego to relacja między konsumentami reprezentującymi stronę popytową, których celem jest chęć zakupów po najniższych cenach, oraz producentami reprezentującymi stronę podaźową, których celem jest chęć dostarczenia dobra po jak najwyższych cenach. Ta sytuacja może powodować problemy z zaspokojeniem podstawowych potrzeb społecznych i konieczność ingerencji państwa w ceny. Państwo może w tym celu ustalać ceny minimalne lub maksymalne na wybrane dobra. Regulacja cen przez państwo wpływa na popyt i podaź, a tym samym na funkcjonowanie mechanizmu rynkowego.

Konsumenci dążą do niskich cen, a producenci – do wysokich.

Definicja

cena minimalna ▶

Cena minimalna – cena, poniżej której nie mogą być zawierane transakcje na sprzedaż produktu lub wykonanie usługi.

Wprowadzenie cen minimalnych ma na celu ochronę interesów producentów. Na przykład ustalanie minimalnych cen skupu płodów rolnych pozwala na utrzymanie konkurencyjności produkcji krajowej i stabilizuje dochody gospodarstw rolnych, zapewniając rolnikom opłacalność produkcji. Pewną formą tego narzędzia jest ustalanie z udziałem państwa płacy minimalnej, która może pomóc w redukcji ubóstwa poprzez zwiększenie dochodów pracowników o niskich zarobkach. Podnoszenie płacy minimalnej zwiększa koszty dla firm, zwłaszcza dla małych przedsiębiorstw, co może skutkować wzrostem cen dla konsumentów lub zmniejszeniem zysków tych przedsiębiorstw.

Cena minimalna jest zazwyczaj wyższa od ceny równowagi rynkowej, co chroni producentów. Może prowadzić do spadku popytu i wzrostu podaży. W skrajnych przypadkach wprowadzenie cen minimalnych może prowadzić do nadwyżek podaży i nieefektywności na rynku.

Definicja

Cena maksymalna – cena, powyżej której nie mogą być zawierane transakcje na sprzedaż produktów lub wykonanie usług.

◀ cena maksymalna

Państwo ma obowiązek zapewnienia dostępu społeczeństwa do podstawowych dóbr, takich jak woda, energia elektryczna czy podstawowa żywność. Rezultatem tego może być ingerencja państwa w rynek i ustalanie cen maksymalnych na wybrane dobra, zazwyczaj niższych od ceny równowagi rynkowej. Zakłóca to mechanizm rynkowy, ale pozwala społeczeństwu na dostęp do podstawowych dóbr. W Polsce regulacja cen dotyczy między innymi cen niektórych leków, gazu czy wody.

Takie formy (wprowadzenie cen minimalnych i maksymalnych) oddziaływania na rynek państwo może zastosować również w skrajnych sytuacjach, na przykład wojny czy stanu klęski żywiołowej.

Wpływ konsumentów na ceny

Mechanizm wpływu konsumentów na ceny jest zasadniczo oparty na relacji między podażą a popytem na rynku. Główne elementy tego mechanizmu to: popyt, elastyczność popytu, zmiany gustów oraz podaż.

◀ wpływ konsumentów na ceny

Popyt

Kiedy popyt na dany produkt rośnie, a podaż pozostaje stała lub maleje, ceny zwykle wzrastają. To dlatego, że większa liczba konsumentów chce kupić ten sam produkt, co prowadzi do konkurencji o dostęp do niego. W rezultacie firmy mogą zdecydować się na podniesienie ceny, aby zarobić więcej pieniędzy na produkcie, na który jest wysoki popyt.

Elastyczność popytu

Elastyczność popytu określa, jak bardzo zmiana ceny wpływa na ilość produktu, którą konsument zechce kupić. Jeśli popyt na produkt jest mało elastyczny (np. leki na receptę), to zmiany cen mogą mieć niewielki wpływ na ilość sprzedaży, co pozwala firmom farmaceutycznym na podnoszenie cen. Natomiast w przypadku dóbr o dużej elastyczności popytu (np. usługi turystyczne), nawet niewielka zmiana cen może znacząco wpłynąć na ilość zakupów.

Zmiany gustów

Zmiany w preferencjach konsumentów mogą wpłynąć na popyt i ceny. Jeśli dany produkt staje się bardziej popularny na przykład ze względu na nowe trendy w modzie, popyt na niego może wzrosnąć, co z kolei będzie prowadzić do wzrostu cen.

Podaż

Konsumenci mogą mieć pewną kontrolę nad cenami poprzez ich wpływ na podaż. Dla przykładu: jeśli konsumentom nie podoba się jakość lub cena pro-

duktu, mogą przestać go kupować, co zmusi producentów do obniżenia cen lub poprawy jakości, aby ponownie zachęcić klientów do zakupu.

Wpływ konsumentów na ceny wynika z ich zachowań zakupowych, preferencji oraz zdolności do kształtowania popytu i podaży na rynku. Ta złożona interakcja pomiędzy konsumentami a firmami determinuje, jak kształtują się ceny produktów na rynku.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, jakie funkcje pełnią ceny w gospodarce.
2. Która z wymienionych funkcji ceny jest według ciebie najważniejsza z punktu widzenia konsumenta? Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Dlaczego na wybrane dobra wprowadza się ceny minimalne i maksymalne? Uzasadnij swoją odpowiedź.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 69 ▶ • W gospodarce rynkowej cena pełni funkcje: informacyjną, redystrybucyjną i stymulacyjną.
- s. 70 ▶ • Państwo może ustalać ceny minimalne lub maksymalne na wybrane dobra, co wpływa na popyt i podaż.
- s. 71 ▶ • Główne elementy mechanizmu wpływu konsumentów na ceny to: popyt, elastyczność popytu, zmiany gustów i podaż.

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

2.1. Cechy i funkcje rynku

- Rynek to miejsce i warunki dokonania transakcji kupna i sprzedaży. ◀ s. 32
- Podstawowe funkcje rynku to wycena dóbr, wymiana informacji i umożliwienie racjonalnego wykorzystania czynników produkcji. ◀ s. 32
- Rynek prowadzi do zachowania równowagi rynkowej oraz weryfikuje przydatność danego produktu. ◀ s. 32
- Ze względu na stopień zaspokojenia potrzeb konsumentów wyróżnia się rynek producenta i konsumenta. ◀ s. 33
- Rynki można klasyfikować według różnych kryteriów, np. przedmiot wymiany, zasięg geograficzny. ◀ s. 33

2.2. Podstawowe struktury rynkowe

- Podstawowe rodzaje struktur rynkowych to: konkurencja doskonała, konkurencja monopolistyczna, oligopol, monopol. ◀ s. 35
- Konkurencja doskonała zachodzi wtedy, gdy funkcjonuje bardzo dużo konsumentów i producentów bardzo podobnych produktów. ◀ s. 35
- Konkurencja monopolistyczna występuje tam, gdzie na rynku istnieje względnie duża, lecz ograniczona liczba producentów. ◀ s. 36
- Oligopol występuje tam, gdzie jest niewielka liczba producentów. ◀ s. 37
- Monopol oznacza istnienie na rynku jednego producenta zazwyczaj unikalnego dobra. ◀ s. 38
- Konkurencja doskonała wydaje się najkorzystniejsza dla konsumenta, w rzeczywistości jednak jest rzadkością. ◀ s. 39

2.3. Gospodarka centralnie planowana a gospodarka rynkowa

- W Polsce po II wojnie światowej funkcjonowała gospodarka centralnie planowana, która doprowadziła w latach siedemdziesiątych XX w. do kryzysu gospodarczego. ◀ s. 41
- Główne wady gospodarki centralnie planowanej to: nieefektywne wykorzystanie czynników produkcji, brak efektywnych systemów motywacyjnych, niska innowacyjność w gospodarce, brak mechanizmów rynkowych, permanentny niedobór dóbr. ◀ s. 41
- Wprowadzenie zasadniczych zmian gospodarczych w Polsce umożliwiły zmiany ustroju naszego państwa i pierwsze wolne wybory w 1989 r. ◀ s. 42
- Transformacja gospodarcza zwiększyła efektywność wykorzystania zasobów pracy i kapitału. ◀ s. 42
- Do najdotkliwszych kosztów przeprowadzenia reform można zaliczyć: zmniejszenie realnych dochodów ludności, początkowy spadek tempa wzrostu gospodarczego, pojawienie się masowego bezrobocia, upadek PGR-ów. ◀ s. 44

2.4. Zalety gospodarki rynkowej

- Główne cechy gospodarki rynkowej to: dominacja własności prywatnej, wolność gospodarcza oraz system cen regulowany przez rynek. ◀ s. 46
- Zasada wolności gospodarczej sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości w społeczeństwie. ◀ s. 46
- Konkurencja jest kluczowym mechanizmem regulującym gospodarkę rynkową. ◀ s. 47
- Prywatna własność dóbr i czynników produkcji sprzyja efektywnemu ich wykorzystaniu. ◀ s. 48
- Państwo tworzy i egzekwuje przepisy prawa, które mają zapewnić uczciwość, przejrzystość i stabilność funkcjonowania rynku. ◀ s. 49

2.5. Skutki ograniczania konkurencji

- Przykłady praktyk ograniczających konkurencję między przedsiębiorstwami to: kartele, monopolizacja rynku, dumping, prawo wyłączności, zmowa cenowa. ◀ s. 50
- Kartel to zmowa państw lub przedsiębiorstw mająca na celu kontrolę rynku i regulację cen. ◀ s. 50
- Monopolizacja rynku występuje, gdy jedna firma zdobywa kontrolę nad znaczną częścią rynku. ◀ s. 50
- Dumping to praktyka polegająca na sprzedaży produktów poniżej kosztów produkcji lub poniżej cen rynkowych. ◀ s. 51

- s. 51 ► • Prawo wyłączności to praktyka, w której przedsiębiorstwo wymaga od swoich dostawców lub odbiorców, aby nie współpracowali z innymi konkurencyjnymi firmami.
- s. 51 ► • Zmowa cenowa to porozumienie przedsiębiorstw działających na określonym rynku w sprawie poziomu cen w celu uniknięcia wzajemnej konkurencji.
- s. 52 ► • Do negatywnych skutków ograniczania konkurencji na rynku należą wyższe ceny i mniejsza ilość towarów na rynku.
- s. 52 ► • Na ograniczaniu konkurencji tracą głównie konsumenci.

2.6. Prawo popytu

- s. 55 ► • Popyt to ilość produktów i usług, jaką nabywcy są skłonni kupić po określonej cenie i w określonym czasie.
- s. 55 ► • Z prawa popytu wynika, że wraz ze spadkiem ceny rośnie liczba osób chętnych do zakupu.
- s. 56 ► • Czynniki wpływające na zmiany wielkości popytu to m.in. ceny dóbr komplementarnych, ceny dóbr substytucyjnych oraz dochody ludności.
- s. 57 ► • Elastyczność cenowa popytu informuje nas, w jakim stopniu zmiana ceny wpłynie na wielkość popytu.
- s. 57 ► • Na wielkość popytu wpływają również inne czynniki, jak pora roku czy pogoda.
- s. 58 ► • W społeczeństwie występują nietypowe zachowania konsumentów sprzeczne z ogólnym prawem popytu. Przykładem jest paradoks Veblena, gdy wzrost ceny powoduje wzrost popytu.

2.7. Prawo podaży

- s. 59 ► • Podaż to ilość produktów i usług, jaką producenci oferują do sprzedaży po określonej cenie i w określonym czasie.
- s. 59 ► • Z prawa podaży wynika, że więcej towarów będzie oferowanych po wyższej cenie, czyli wraz ze wzrostem ceny wzrasta wielkość podaży.
- s. 60 ► • Do czynników wpływających na zmiany wielkości podaży należą m.in. ceny czynników produkcji, postęp techniczny, liczba producentów, zmiany cen innych dóbr, wysokość podatków i dotacji.
- s. 62 ► • Elastyczność cenowa podaży informuje o tym, w jakim stopniu zmiana ceny wpłynie na wielkość podaży.
- s. 62 ► • Przy analizie zmian podaży należy uwzględnić czynnik czasu.

2.8. Cena równowagi rynkowej

- s. 64 ► • Cena równowagi rynkowej zapewnia równowagę między popytem a podażą.
- s. 64 ► • Mechanizm rynkowy prowadzi do wyrównania wielkości popytu i podaży oraz ustalenia ceny równowagi rynkowej.
- s. 65 ► • Nadwyżka popytu nad podażą oznacza, że mamy do czynienia z niedoborem towaru po określonej cenie.
- s. 65 ► • Nadwyżka podaży nad popytem oznacza, że na rynku istnieje nadwyżka towaru po określonej cenie.
- s. 67 ► • Przy cenach innych niż cena równowagi rynkowej dochodzi do uruchamiania mechanizmu rynkowego prowadzącego do wyrównania wielkości popytu i podaży.

2.9. Ceny w gospodarce

- s. 69 ► • W gospodarce rynkowej cena pełni funkcje: informacyjną, redystrybucyjną i stymulacyjną.
- s. 70 ► • Państwo może ustalać ceny minimalne lub maksymalne na wybrane dobra, co wpływa na popyt i podaż.
- s. 71 ► • Główne elementy tego mechanizmu wpływu konsumentów na ceny to: popyt, elastyczność popytu, zmiany gustów, podaż.

III. Państwo w gospodarce rynkowej

- ▶ 3.1. Podstawowe wskaźniki gospodarcze
- ▶ 3.2. Pozostałe wskaźniki gospodarcze
- ▶ 3.3. Wzrost i rozwój gospodarczy
- ▶ 3.4. Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej
- ▶ 3.5. Wpływ państwa na gospodarkę
- ▶ 3.6. Znaczenie Narodowego Banku Polskiego
- ▶ 3.7. Formy opodatkowania działalności gospodarczej w Polsce
- ▶ 3.8. Ochrona konsumenta
- ▶ 3.9. Budżet państwa
- ▶ 3.10. Budżet jednostek samorządu lokalnego
- ▶ 3.11. Patriotyzm gospodarczy

3.1. Podstawowe wskaźniki gospodarcze

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz podstawowe wskaźniki gospodarcze: PKB, PNB, PNN, DN;
- dowiesz się, czym jest wskaźnik rozwoju społecznego HDI.

Dla pełnej znajomości funkcjonowania gospodarki rynkowej istotne jest zrozumienie, jakimi wskaźnikami można ją zmierzyć. Najważniejszym celem państwa jest wzrost gospodarczy. W uproszczeniu oznacza on zdolność do powiększania produktu krajowego brutto (PKB) danego kraju w okresach rocznych. Głównym źródłem informacji o wskaźnikach gospodarczych Polski są strony Głównego Urzędu Statystycznego (stat.gov.pl) oraz raporty dotyczące polskiej gospodarki publikowane przez instytucje rządowe i Narodowy Bank Polski.

Również krajowe i międzynarodowe instytucje, takie jak banki, firmy doradcze i instytucje badawcze publikują raporty i analizy dotyczące sytuacji gospodarczej, prognoz, trendów rynkowych i innych istotnych informacji dla przedsiębiorstw.

Definicje

Wzrost gospodarczy – powiększanie się ilości produkowanych w ciągu roku towarów oraz świadczonych usług.

Rozwój gospodarczy – długofalowy proces przemian dokonujących się w gospodarce. Obejmuje zmiany ilościowe, a także towarzyszące im zmiany o charakterze jakościowym. Prowadzi on do zmian zarówno w strukturze gospodarki, jak i w poziomie życia obywateli.

Produkt krajowy brutto

Podstawowym wskaźnikiem ekonomicznym jest PKB. Mierzy on wartość produkcji wytworzonej w gospodarce danego kraju. Świadczy to o wielkości danej gospodarki i pozwala na porównanie potencjału gospodarczego danego kraju z innymi.

Definicja

Produkt krajowy brutto (PKB) – miara wartości produkcji danego kraju. Wyraża on sumę nowo wytworzonych w ciągu roku towarów i usług lub sumę dochodów powstałych w wyniku ich wytworzenia.

Drugim sposobem obliczania PKB jest zsumowanie wydatków gospodarstw domowych na konsumpcję, wydatków rządowych, wydatków inwestycyjnych przedsiębiorstw oraz bilansu handlu zagranicznego.

Trzecim sposobem obliczania PKB jest zsumowanie dochodów z pracy, dochodów z kapitału i dochodów państwa z uwzględnieniem amortyzacji, która jest miarą stopnia zużycia majątku trwałego (tj. budynków, maszyn, urządzeń produkcyjnych).

produkt krajowy
brutto ➤

Tempo wzrostu PKB

W celu przedstawienia funkcjonowania gospodarki w czasie stosuje się wskaźnik zmian wartości PKB w danym kraju w stosunku do poprzedniego roku. Jest on określany jako tempo wzrostu gospodarczego. Tempo wzrostu PKB stanowi miarę dynamiki gospodarczej i pokazuje, czy gospodarka rośnie, stabilizuje się czy maleje. Wzrost gospodarczy zwykle mierzy się w procentach, co pozwala na porównanie zmian wartości PKB w stosunku do roku poprzedniego w kolejnych latach.

$$\text{Tempo wzrostu gospodarczego (\%)} = \frac{\text{PKB w roku bieżącym} - \text{PKB w roku poprzednim}}{\text{PKB w roku poprzednim}}$$

Ryc. III.3. Zmiany PKB w Polsce w latach 2010–2022 w odniesieniu do roku poprzedniego (rok poprzedni = 100%)

Polecenia

1. Wyjaśnij przyczynę gwałtownego spadku PKB w 2020 r.
2. Odszukaj aktualne dane dotyczące zmiany PKB. Porównaj je z danymi przedstawionymi na wykresie.
3. Podaj inne niż PKB wskaźniki gospodarcze oraz ich krótką charakterystykę.

Obostrzenia związane z pandemią COVID-19 ograniczyły m.in. możliwości normalnego funkcjonowania hoteli i restauracji.

**wskaźniki
pokrewne PKB**

wartość PKB może odbiegać od dochodów uzyskiwanych przez polskie gospodarstwa domowe. Dlatego wprowadzono pokrewne PKB wskaźniki uwzględniające transfery zagraniczne czy amortyzację, będącą wartością zużycia kapitału (maszyn, urządzeń), oraz podatki.

Na zmiany PKB mogą wpływać czynniki zewnętrzne. Pandemia COVID-19 zmniejszyła aktywność gospodarczą wielu przedsiębiorstw i ograniczyła popyt na wiele usług, na przykład związanych z gastronomią czy turystyką. To skutkowało spowolnieniem gospodarczym, czyli spadkiem wartości produktu krajowego brutto.

Przy obliczaniu PKB uwzględnia się nie tylko krajowych producentów, lecz także tych z udziałem kapitału zagranicznego. Właściciele takich firm mają prawo dokonywać transferu uzyskanych dochodów za granicę. Również polskie przedsiębiorstwa działające za granicą mogą transferować swoje dochody do Polski. W efekcie

Nazwa	Wzór	Opis
PNB – produkt narodowy brutto	$PNB = PKB + / - \text{transfery zagraniczne}$	wartość produkcji kraju skorygowana o dochody krajowych firm uzyskiwane za granicą i firm zagranicznych w kraju
PNN – produkt narodowy netto	$PNN = PNB - \text{amortyzacja}$	wartość PNB produktu narodowego brutto pomniejszona o wartość amortyzacji
DN – dochód narodowy	$DN = PNN - \text{podatki}$	wartość PNN produktu narodowego netto pomniejszona o podatki

Poziom życia

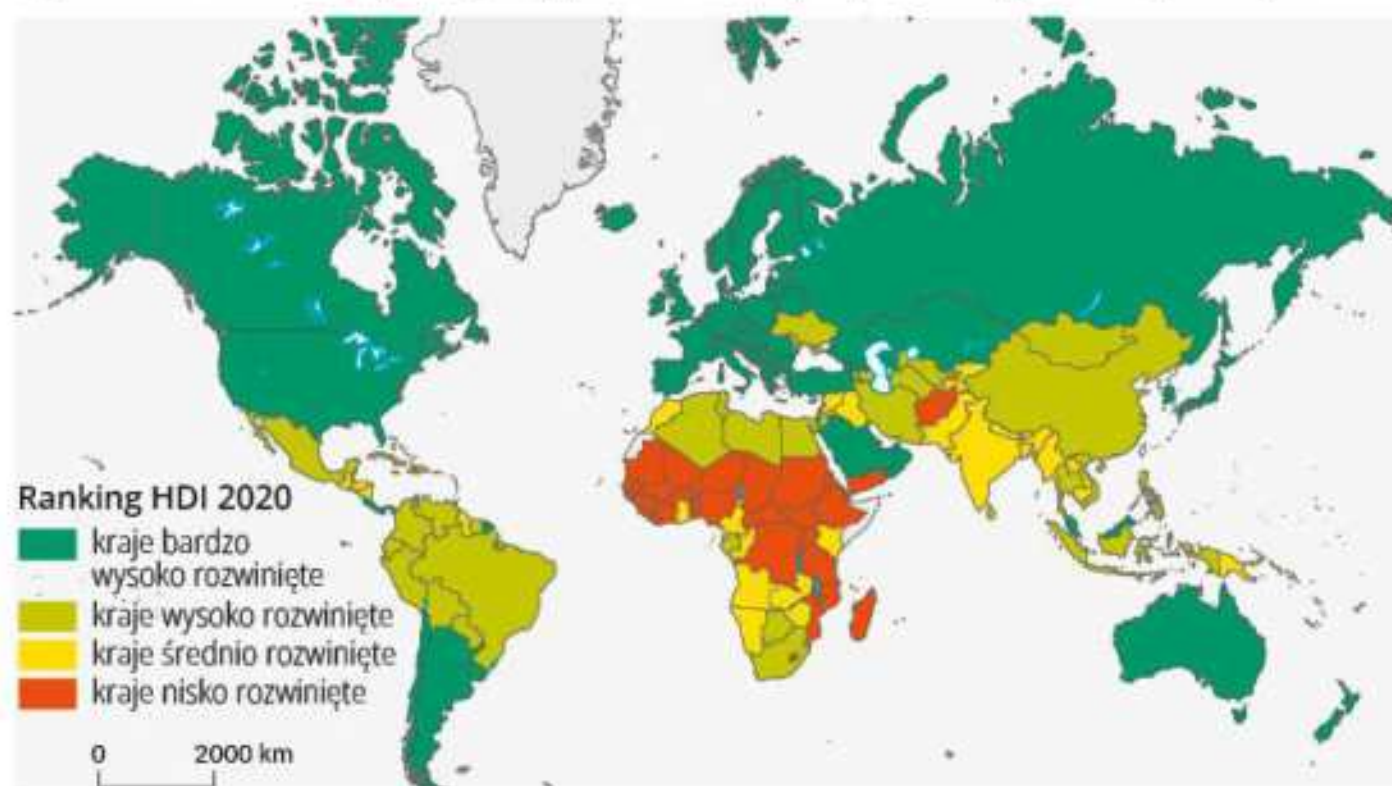
PKB per capita

W celu określenia poziomu życia wynikającego ze stopnia zaspokojenia potrzeb materialnych ludności określa się wartość PKB przypadającą na jednego mieszkańca (PKB *per capita*). Aby otrzymać PKB *per capita*, należy wartość produktu krajowego brutto podzielić przez liczbę mieszkańców. Pozwala to na porównanie sytuacji materialnej ludności w państwach o różnej liczbie mieszkańców.

Polecenie

Wyszukaj informacje o wysokości PKB i PKB *per capita* z ostatniego roku dotyczące: Polski, Słowacji, Irlandii, Portugalii, Luksemburga, Niemiec, Hiszpanii oraz Chin. Porównaj odszukane wielkości i odnieś je do liczby ludności danego kraju.

Jednak dla pełniejszego porównania poziomu życia mieszkańców, poza samymi wskaźnikami obejmującymi dochody ludności, stosuje się także dane obejmujące średnią długość życia, liczbę lat edukacji czy poziom dostępu do służby zdrowia. Służy temu opracowany przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ) **wskaźnik rozwoju społecznego – HDI** (ang. *Human Development Index*). Wskaźnik ten przyjmuje wartości z zakresu od 0 do 1. Oznacza to, że im wyższa wartość HDI, tym wyższy poziom rozwoju społecznego w danym kraju. wskaźnik HDI

Zróźnicowanie wskaźnika rozwoju społecznego HDI na świecie

Polecenie

Omów zróźnicowanie wskaźnika HDI na świecie.

Wskaźnik rozwoju społecznego stosowany w celu oceny poziomu i jakości życia w danym kraju uwzględnia trzy główne obszary

- **oczekiwana długość życia** – HDI bierze pod uwagę oczekiwaną długość życia jako jedną z miar zdrowia i jakości życia w danym kraju; im wyższa oczekiwana długość życia, tym wyższy będzie wskaźnik HDI;
- **poziom edukacji** – HDI uwzględnia wskaźniki edukacyjne, takie jak średnia liczba lat nauki otrzymanej przez dorosłych oraz oczekiwana liczba lat nauki dzieci; dostęp do edukacji i stopień wykształcenia mieszkańców kraju są ważnymi wskaźnikami ze względu na możliwości jego rozwoju;
- **produkt narodowy brutto na mieszkańca** – mierzy średni produkt narodowy brutto na mieszkańca danego kraju; wskazuje to przede wszystkim na poziom dobrobytu materialnego społeczeństwa.

Poprzez uwzględnienie tych trzech obszarów HDI daje pełniejszy obraz poziomu rozwoju społecznego w danym kraju, wykraczający poza jedynie kwestie ekonomiczne. Dzięki temu HDI jest użytecznym narzędziem do porównywania poziomu rozwoju społecznego między różnymi krajami oraz przedstawienia zmian w poszczególnych obszarach życia społecznego.

Studium przypadku

Aktualny wskaźnik rozwoju społecznego dla danego kraju zmienia się w czasie, ponieważ uwzględnia on wiele zmiennych, które również się zmieniają. HDI jest publikowany przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) co roku w raporcie „Human Development Report”. Aktualny wskaźnik HDI dla danego kraju można sprawdzić w najnowszym raporcie lub na oficjalnej stronie internetowej UNDP. Tam znajdują się dostępne dane na temat rozwoju społecznego dla poszczególnych krajów.

Polecenie

Wyszukaj na stronach UNDP informacje o wysokości HDI dotyczące: Polski, Słowacji, Irlandii, Portugalii, Luksemburga, Niemiec, Hiszpanii oraz Chin. Porównaj odzyskane wielkości z odzyskanymi wcześniej wartościami PKB i PKB *per capita* dla tych państw.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień wydarzenia, które mogą wpływać na zmiany wartości PKB.
2. Wyjaśnij różnicę między PKB a PKB *per capita*. Który z tych mierników pełniej odzwierciedla poziom życia mieszkańców? Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Na podstawie wykresu PKB w latach 2010–2022 określ trendy zmian w podanych latach.
4. Na podstawie zebranych danych: PKB, PKB *per capita*, HDI, dokonaj analizy perspektyw rozwoju Polski, Słowacji, Irlandii, Portugalii, Luksemburga, Niemiec, Hiszpanii oraz Chin.
5. Oceń, które z wymienionych w poprzednim poleceniu państw może w przyszłości najszybciej się rozwijać. Odpowiedź uzasadnij.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Podstawowymi wskaźnikami gospodarczymi są: produkt krajowy brutto (PKB), tempo zmian PKB, produkt narodowy brutto (PNB), produkt narodowy netto (PNN), dochód narodowy (DN). s. 76
- Tempo wzrostu PKB jest miarą dynamiki gospodarczej i pokazuje, czy gospodarka rośnie, stabilizuje się czy maleje. s. 78
- Dla pełniejszego porównania poziomu życia mieszkańców stosuje się wskaźnik rozwoju społecznego – HDI. s. 79
- Wskaźnik rozwoju społecznego uwzględnia trzy główne obszary: oczekiwaną długość życia, poziom edukacji i produkt narodowy brutto na mieszkańca. s. 79

3.2. Pozostałe wskaźniki gospodarcze

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, na czym polega inflacja oraz jakie są jej przyczyny i skutki;
- prześledzisz zależność między poziomem zatrudnienia a poziomem rozwoju gospodarczego;
- przeanalizujesz przyczyny bezrobocia i poznasz sposoby jego mierzenia.

Wzrost gospodarczy można rozpatrywać w aspekcie danych statystycznych odnoszących się do wielkości PKB, jednak nie należy zapominać o jego konsekwencjach w życiu społecznym. Wiązą się z nim takie zagadnienia, jak: inflacja, poziom zatrudnienia czy bezrobocie, które wpływają na poziom życia. Te dane statystyczne przedstawiają aktualny stan gospodarki i są regularnie podawane przez instytucje państwowe.

Inflacja

Brak równowagi między popytem a podażą (patrz rozdział 3.4.) określa się jako stan nierównowagi rynkowej. Najczęściej wynika to z większego popytu niż podaży. Jednym z najpoważniejszych zjawisk towarzyszących jest inflacja, czyli wzrost cen połączony ze spadkiem wartości pieniądza. Co oznacza, że za określoną sumę pieniędzy możemy kupić mniej towarów i usług.

Definicja

inflacja ➤

Inflacja – proces wzrostu przeciętnego poziomu cen w gospodarce, skutkujący m.in. spadkiem siły nabywczej (potocznie: wartości) pieniądza.

Stopę (poziom) inflacji można wyliczyć według wzoru:

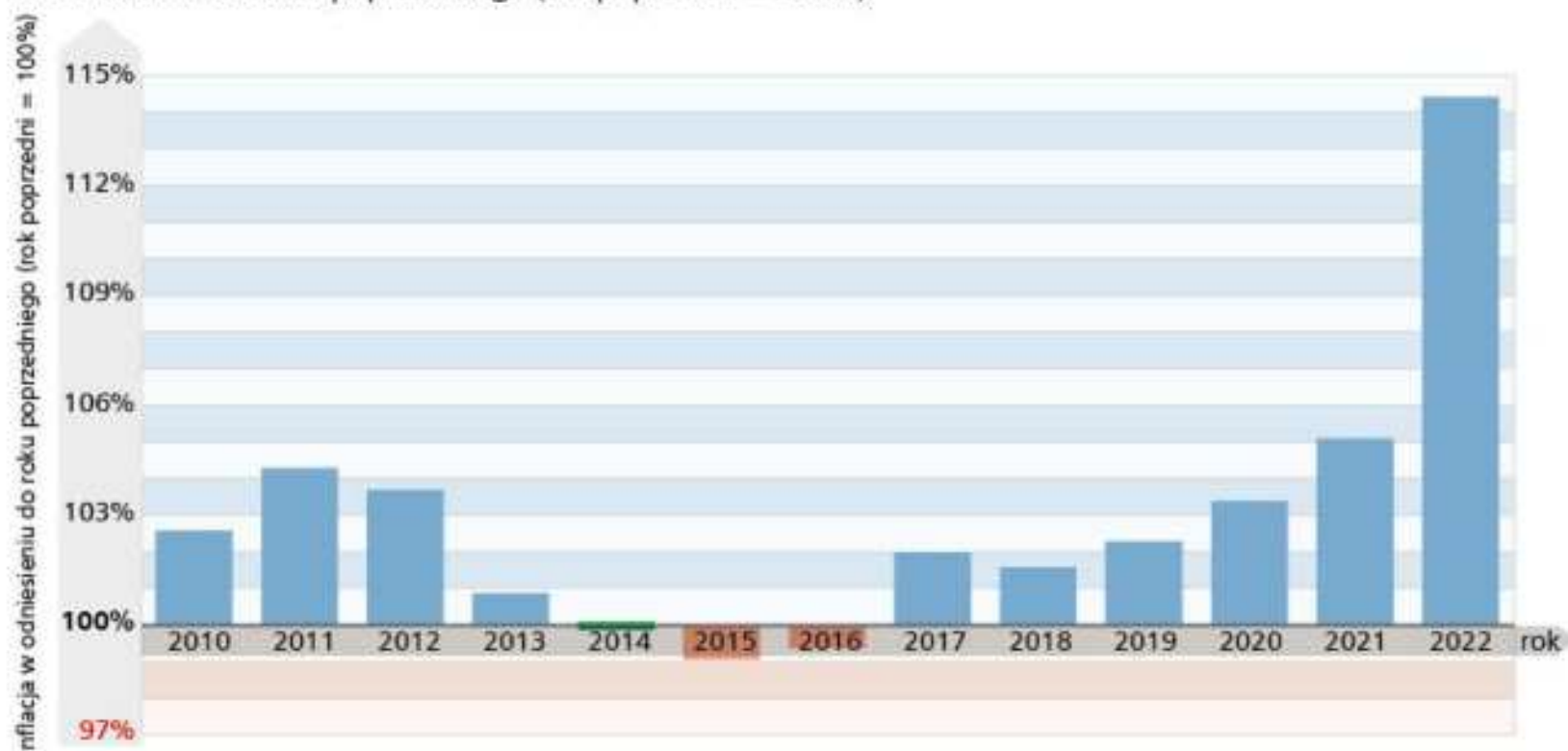
$$\text{stopa inflacji} = \frac{\text{cena obecna} - \text{cena poprzednia}}{\text{cena poprzednia}} \cdot 100\%$$

Inflacja często występuje w gospodarce. Nie powoduje poważniejszych zakłóceń, jeżeli utrzymuje się na poziomie 1–3%. Dlatego zagrożeniem nie jest samo zjawisko inflacji, ale jej wielkość.

Ze względu na wysokość inflacji, wyróżnia się następujące jej rodzaje:

- inflację pełzającą – do 10%,
- inflację kroczącą – powyżej 10%,
- inflację galopującą – powyżej 50%,
- hiperinflację – powyżej 100% w skali roku.

Wskaźniki zmian cen towarów i usług konsumpcyjnych (inflacji) w latach 2010–2022 w odniesieniu do roku poprzedniego (rok poprzedni = 100%)

Źródło: GUS.

Polecenie

Odszukaj aktualne dane na stronie GUS dotyczące inflacji.

Zjawiskiem przeciwnym do inflacji jest **deflacja** (inflacja ujemna), czyli spadek poziomu cen w gospodarce przy równoczesnym wzroście wartości pieniądza. Jest to zjawisko najczęściej niekorzystne dla gospodarki, gdyż towarzyszy mu spadek produkcji i zatrudnienia. Obecnie występuje rzadko. Ostatnio deflacja wystąpiła pod koniec XX w. w Japonii. Gospodarka Polski pomimo niewielkiego spadku cen w latach 2015–2016 nie doświadczyła typowej deflacji z jej negatywnymi konsekwencjami.

deflacja

Przyczyny inflacji

przyczyny inflacji

Najczęściej występującymi przyczynami inflacji są:

- **nadmierna emisja pieniądza** (inflacja popytowa) – podaż pieniędzy na rynku przekracza wartość towarów i usług, w efekcie popyt znacznie przewyższa podaż, co wywołuje presję na wzrost cen (np. w latach osiemdziesiątych w Polsce w wyniku działań rządu na rynek trafiały pieniądze, które nie miały pokrycia w towarach i usługach);
- **brak konkurencji** – działający na rynku monopoliści, niezagrożeni konkurencją, mogą podnosić ceny swoich towarów i usług;

- **wzrost cen surowców** (inflacja kosztowa) – duży wzrost cen surowców, zwłaszcza energetycznych (ropy naftowej i gazu ziemnego) sprawia, że wzrastają koszty produkcji, a w rezultacie rosną ceny towarów i usług (do takiej sytuacji doszło w 2022 r., gdy w związku z agresją Rosji na Ukrainę ceny tych surowców wzrosły);
- **nadmierne obciążenie producentów podatkami** – podatki wliczane w ceny skutkują ich nadmiernym wzrostem;
- **wzrost poziomu płac** – wzrost płac, który nie ma związku ze wzrostem wydajności pracy, powoduje napływ na rynek pieniędzy, ale bez równoczesnego wzrostu podaży towarów i usług; pracownicy zarabiają więcej, ale produkują tyle samo (takie zjawisko było charakterystyczne dla lat osiemdziesiątych XX w., gdy pracodawcy pod presją załóg podnosili wynagrodzenia).

Skutki inflacji

skutki inflacji ▶ Zbyt wysoka i długo utrzymująca się inflacja jest zjawiskiem niekorzystnym dla całej gospodarki. Negatywne jej skutki to:

- **spadek skłonności do oszczędzania** – pieniądze szybko tracą wartość, więc konsumenci wolą kupować towary niż oszczędzać;
- **brak stabilności w prowadzeniu przedsiębiorstw** – firmy nie są w stanie opracować skutecznej strategii i planów rozwoju, zmniejszając swoją aktywność gospodarczą;
- **presja pracowników na wzrost wynagrodzeń** – spadek poziomu życia mieszkańców może doprowadzić do protestów w celu wymuszania wzrostu płac.

Dlatego podejmuje się działania zmierzające do obniżenia inflacji (polityka antyinflacyjna). W zależności od przyczyn inflację można zmniejszyć przez prowadzenie odpowiedzialnej polityki państwa. Polega ona na tworzeniu warunków dla konkurencji i dążeniu do obniżania kosztów produkcji, na przykład przez zmniejszenie obciążeń podatkowych, ceł i akcyz na surowce.

Zatrudnienie

Poziom zatrudnienia jest kolejnym wskaźnikiem gospodarczym. Zasoby ludzkie mają kluczowe znaczenie dla gospodarki. Im większa część społeczeństwa w gospodarce rynkowej pracuje, tym jest w stanie wytworzyć więcej dóbr. To wpływa na wzrost PKB i na podniesienie poziomu życia społeczeństwa.

Definicja

Zatrudnienie – wykonywanie pracy w celu wytworzenia określonego produktu lub usługi.

zatrudnienie

Ze względu na aktywność ekonomiczną ludność można podzielić na aktywną i bierną zawodowo. Ludność aktywna zawodowo to wszystkie osoby uznane za pracujące oraz bezrobotne.

Liczba osób w społeczeństwie zdolnych do wykonywania pracy zależy od:

- struktury wiekowej ludności, czyli udziału ludności w wieku produkcyjnym (dla mężczyzn 18–64 lat, dla kobiet 18–59 lat) w ogóle społeczeństwa;
- wykształcenia ludności (wiedzy, umiejętności i kwalifikacji), w największym stopniu wynika to z poziomu edukacji w danym państwie;
- stanu zdrowia społeczeństwa wynikającego z jakości żywienia, poziomu opieki medycznej czy stanu środowiska naturalnego.

Pracę mogą podejmować także osoby w wieku 15–18 lat (pracownicy młodociani) oraz osoby starsze będące w wieku emerytalnym. To również od ich aktywności zawodowej zależy poziom zatrudnienia w gospodarce.

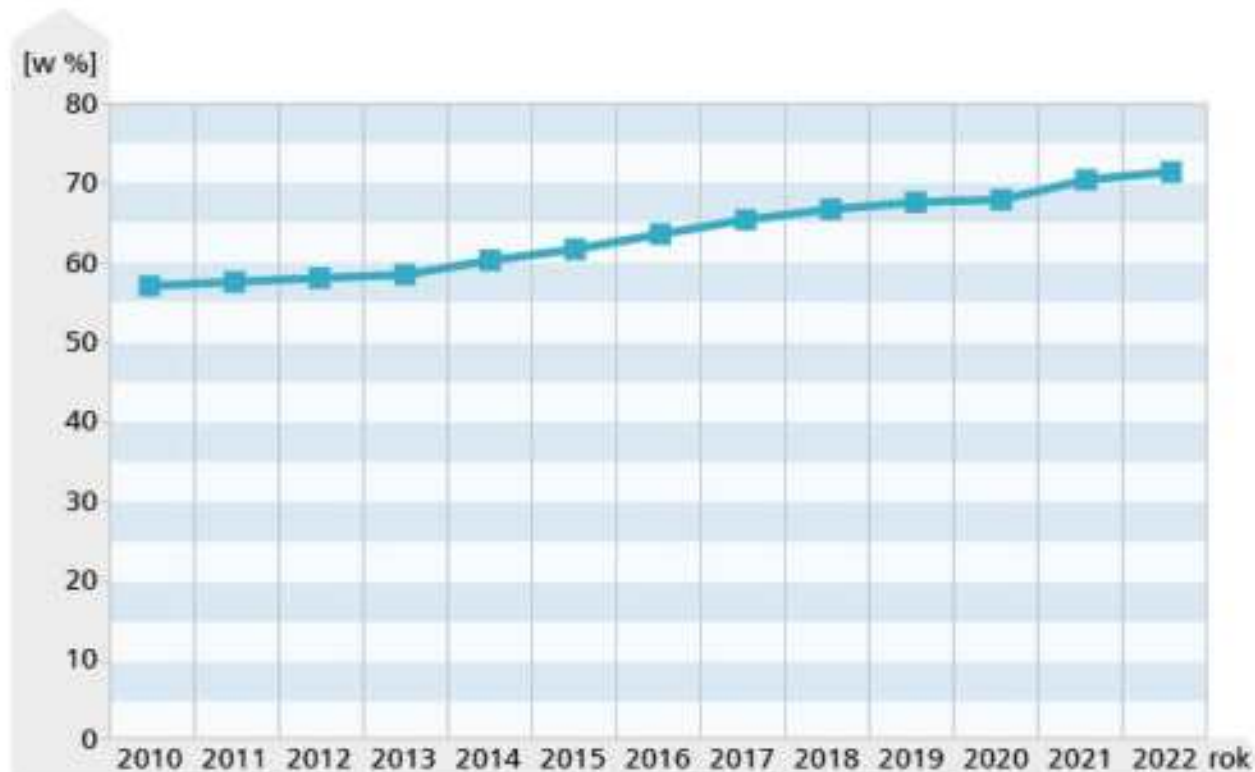
Definicja

Współczynnik zatrudnienia (wskaźnik zatrudnienia) – procentowy udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

współczynnik zatrudnienia

$$\text{Współczynnik zatrudnienia} = \frac{\text{liczba pracujących}}{\text{liczba ludności w wieku produkcyjnym}} \cdot 100\%$$

Zmiany wskaźnika zatrudnienia w Polsce w latach 2010–2022, obliczenia na podstawie regularnych badań ankietowych – Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) w grupie osób w wieku 15–64 lat

Źródło: GUS.

Polecenia

1. Omów zmiany wskaźnika zatrudnienia w Polsce w latach 2010–2022.
2. Oceń, czy te zmiany mają korzystny wpływ na gospodarkę. Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Odszukaj na stronie GUS aktualne dane dotyczące zmian wskaźnika zatrudnienia.

Wskaźnik zatrudnienia zależy również od wysokości wieku emerytalnego, długości trwania nauki czy możliwości znalezienia pracy.

Bezrobocie

bezrobocie ➤ Bezrobocie wynika między innymi z niedopasowania rynku pracy do zmian w gospodarce. Na przykład z powodu niskiego poziomu wykształcenia społeczeństwa nie jest możliwe zatrudnienie w pojawiających się przedsiębiorstwach zajmujących się nowoczesnymi technologiami. Przyczyną bezrobocia mogą być zmiany demograficzne, jak wejście osób z wyżu demograficznego w wiek produkcyjny. Zmniejszenie się liczby miejsc pracy wynika też z recesji w całej gospodarce, objawiającej się spadkiem PKB.

Wysokie bezrobocie wynikające z nierównowagi na rynku pracy jest zjawiskiem negatywnym dla osób nim dotkniętych, dla całej gospodarki oraz dla państwa. Niewielki poziom bezrobocia ma natomiast pozytywny wpływ na rynek pracy. Dzięki temu zwiększa się wydajność pracy wśród zatrudnionych i ich dyscyplina, a także wzrasta poszanowanie posiadanego zatrudnienia. Następuje również

jego racjonalizacja w przedsiębiorstwach, a w gospodarce zaczynają zachodzić procesy jej restrukturyzacji. Młodzież chętniej zwiększa poziom wykształcenia, co daje większe szanse na znalezienie lepiej płatnej pracy. Państwo prowadzi politykę zmniejszającą poziom bezrobocia. Są to zarówno formy aktywne, mające na celu redukcję bezrobocia, jak i pasywne, których celem jest osłona socjalna osób pozostających bez pracy.

Zatrudnienie osób sprawujących nadzór nad bezpieczeństwem uczniów przechodzących przez przejście dla pieszych jest jedną z aktywnych form walki z bezrobociem. Praca ta, jako społecznie użyteczna, zwiększa poczucie wartości osób zatrudnionych i pomaga im w poszukiwaniu dalszego zatrudnienia.

Samo pozostawanie bez pracy nie wystarcza, by w świetle prawa zostać bezrobotnym. Osoba bezrobotna jest zobowiązana do aktywnego poszukiwania pracy, musi też być zdecydowana na jej podjęcie w pełnym wymiarze czasu.

Stopa bezrobocia

Poziom bezrobocia mierzy się za pomocą stopy bezrobocia. W Polsce oblicza się ją dwoma metodami, dającymi różniące się wyniki. Jednak tendencja zmian poziomu bezrobocia jest taka sama niezależnie od przyjętej metody obliczeń.

$$S = B + P$$

$$b = \frac{B}{S} \cdot 100\%$$

S – liczba osób aktywnych zawodowo

B – liczba bezrobotnych

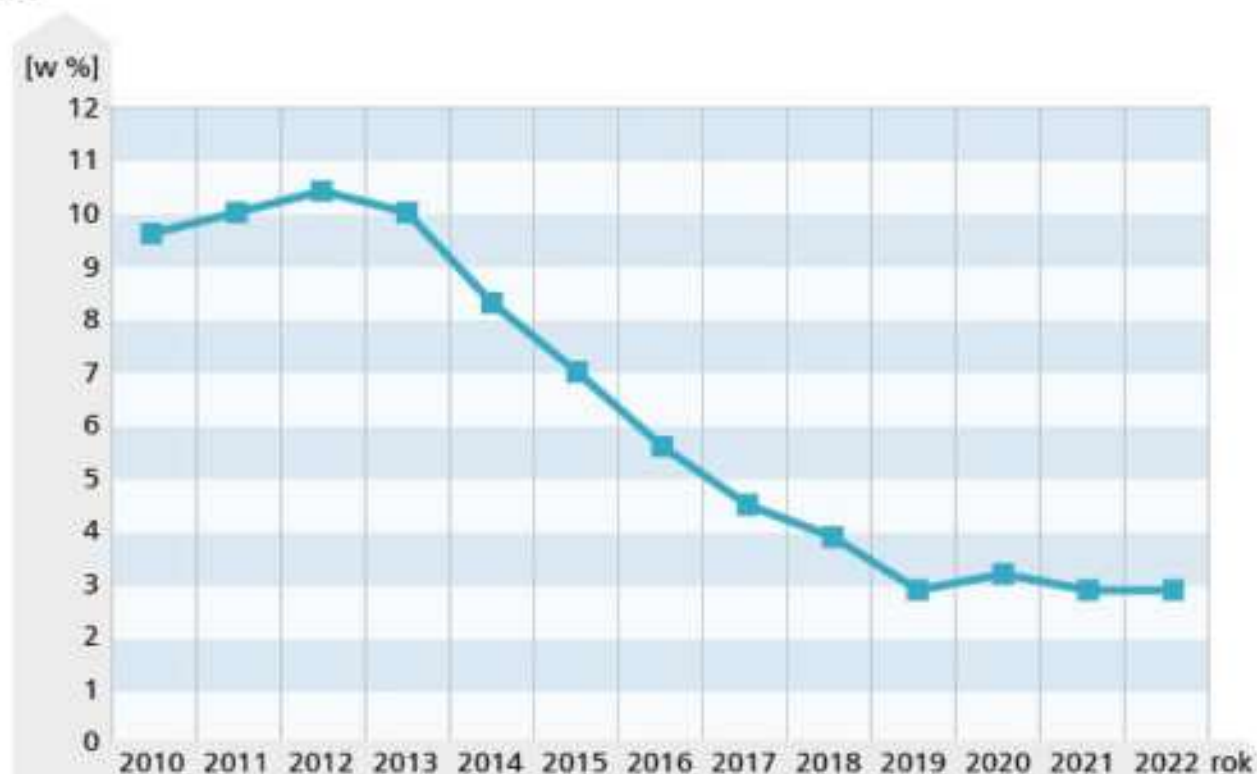
P – liczba osób pracujących

b – stopa bezrobocia

♦ stopa bezrobocia

Bezrobocie w Polsce w % wg BAEL

Stopa bezrobocia w latach 2010–2022, obliczana na podstawie regularnych badań ankietowych – Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w grupie osób w wieku 15–64 lat

Źródło: GUS.

Stopa rejestrowanego bezrobocia w Polsce w %

Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2010–2022, obliczana na podstawie danych zebranych przez urzędy pracy o zarejestrowanych osobach bezrobotnych

Źródło: GUS.

Polecenia

1. Wyjaśnij, dlaczego spadające bezrobocie w Polsce z jednej strony jest zjawiskiem korzystnym dla gospodarki, a z drugiej – może powodować jej problemy.
2. Odszukaj na stronie GUS aktualne dane dotyczące stopy bezrobocia.

Bezrobocie w ostatnich latach w Polsce ma tendencję spadkową. Wynika to między innymi z sytuacji demograficznej, starzejącego się społeczeństwa, niewielkiego wskaźnika urodzeń oraz z dużej dynamiki wzrostu gospodarczego. Dlatego w celu utrzymania wzrostu gospodarczego powstają nowe inwestycje, które tworzą miejsca pracy. Zaczyna brakować rodzimych pracowników, co prowadzi do coraz szerszego zatrudniania cudzoziemców, w szczególności imigrantów z Ukrainy. Przedsiębiorstwa powinny więcej inwestować, produkować innowacyjne i konkurencyjne produkty, gdyż to może skutkować wzrostem wynagrodzeń, a tym samym zachęcić osoby bierne zawodowo do podjęcia pracy.

◀ poziom bezrobocia w Polsce

PYTANIA I POLECENIA

1. Do każdej z przyczyn inflacji zaproponuj najskuteczniejszą metodę jej obniżenia.
2. Wytlumacz, dlaczego wysoka inflacja jest niekorzystna dla rozwoju gospodarki.
3. Wyjaśnij związek między wysokością produktu krajowego brutto a poziomem zatrudnienia.
4. Oceń obecny poziom bezrobocia w twojej miejscowości na tle regionu i kraju.
5. Dokonaj szans rozwoju swojego regionu (gminy, miasta, powiatu, województwa) na tle kraju.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Inflacja oznacza wzrost cen połączony ze spadkiem wartości pieniądza. ▶ s. 82
- Główne przyczyny inflacji to: nadmierna emisja pieniądza, brak konkurencji, wzrost cen surowców, nadmierne obciążenie producentów podatkami i wzrost poziomu płac. ▶ s. 83
- Wyższy współczynnik zatrudnienia w gospodarce wpływa na wzrost PKB i podniesienie poziomu życia społeczeństwa. ▶ s. 85
- Miernikiem poziomu bezrobocia jest stopa bezrobocia. W ostatnich latach w Polsce ma ona tendencję malejącą. ▶ s. 87

3.3. Wzrost i rozwój gospodarczy

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, czym jest cykl koniunkturalny;
- prześledzisz fazy cyklu koniunkturalnego.

W gospodarce rynkowej rozwój przebiega nierównomiernie. Tempo wzrostu produkcji i dochodu narodowego podlega stałym wahaniom. Po okresach szybkiego wzrostu gospodarczego następują okresy depresji, a nawet kryzysu. W skrajnym wypadku może dojść do kryzysu gospodarczego, tak jak to miało miejsce na przykład w Grecji w 2009 r. Kryzys ten doprowadził do gwałtownego spadku PKB, wysokiej stopy bezrobocia oraz problemów budżetowych greckiego rządu. Również decyzja Wielkiej Brytanii o opuszczeniu Unii Europejskiej (tzw. brexit) w 2016 r. doprowadziła do skrajnych wahań koniunkturalnych w gospodarkach brytyjskiej i europejskiej. W wyniku referendum dotyczącego brexitu doszło do niepewności gospodarczej, która wpłynęła na inwestycje, handel i wzrost gospodarczy zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i w krajach Unii Europejskiej. Zjawiskiem mającym szczególnie negatywny wpływ na rozwój gospodarczy jest zbyt wysoki poziom inflacji (wzrost cen połączony ze spadkiem wartości pieniądza).

Wahania koniunkturalne

Definicja

Cykl koniunkturalny – powtarzające się w gospodarce okresowo wahania podstawowych wielkości ekonomicznych, takich jak: produkt krajowy brutto, inwestycje, produkcja, eksport i import, wskaźniki rynku kapitałowego, zatrudnienie oraz ceny.

cykl
koniunkturalny

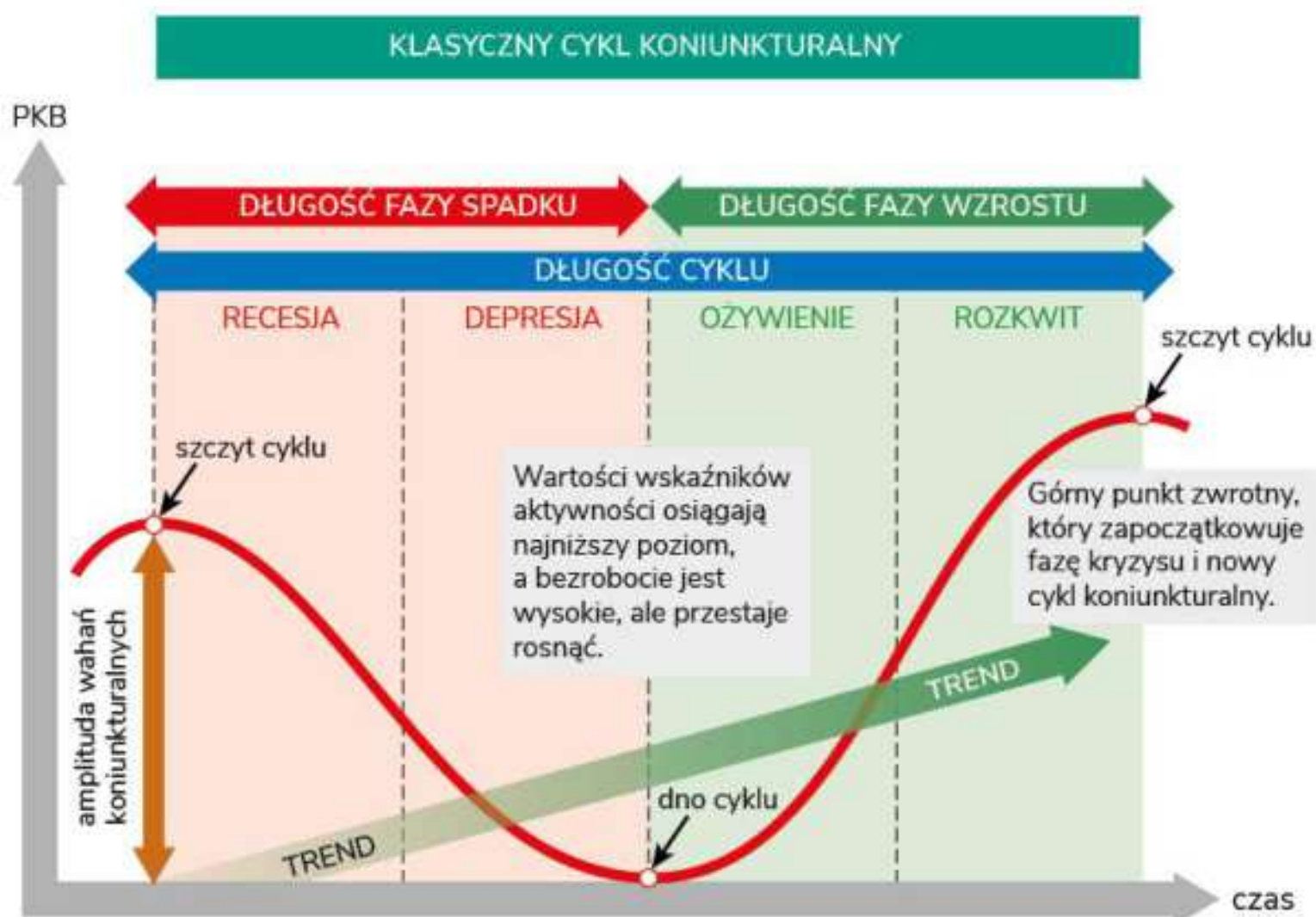
fazy cyklu
koniunkturalnego

Fazy klasycznego cyklu koniunkturalnego:

- **faza kryzysu (recesji)** – znaczny spadek stóp procentowych, nadmiar kredytów na rynku finansowym, spadek poziomu PKB w kolejnych dwóch kwartałach, spadek popytu, produkcji i inwestycji, obniżenie płac oraz wzrost bezrobocia, wzrost poziomu inflacji;
- **faza depresji** – koniec tendencji spadkowych, podstawowe wskaźniki ekonomiczne stabilizują się na niskim poziomie, wysoki poziom bezrobocia (przedsiębiorstwa ograniczają koszty pracy), obieg pieniądza ulega spowolnieniu, wzrost bankructw przedsiębiorstw;
- **faza ożywienia** – wzrost wskaźników ekonomicznych: PKB oraz popytu i podaży, ożywienie przemysłu wytwarzającego środki produkcji, wzrost inwestycji oraz inwestycji państwa (infrastruktura, zbrojenia), obniżenie stóp procentowych (tańsze kredyty), wzrost zatrudnienia;

- **faza rozkwitu** – najwyższy poziom wskaźników ekonomicznych, maksymalne wykorzystanie mocy produkcyjnych, zapotrzebowanie na pracę (praca w nadgodzinach), wzrost cen, wzrost wartości przedsiębiorstw na giełdach (czasami przewartościowanie), wzrost konsumpcji, pod koniec cyklu – nadprodukcja i przeinwestowanie (przegrzanie koniunktury).

Fazy klasycznego cyklu koniunkturalnego:

Po II wojnie światowej ukształtował się dwufazowy cykl koniunkturalny, na który składają się **spadek**, czyli recesja (spadek PKB), i **wzrost**, czyli ekspansja (wzrost PKB). Częstotliwość współczesnego cyklu jest większa od klasycznego.

dwufazowy cykl koniunkturalny

Faza spadku

W tej fazie gospodarka doświadcza spowolnienia tempa wzrostu PKB lub jego spadku. Oznacza to, że wartość wszystkich dóbr i usług produkowanych w gospodarce narodowej maleje. W czasie recesji zazwyczaj następuje wzrost stopy bezrobocia, ponieważ firmy ograniczają produkcję i zwalniają pracowników. To prowadzi do trudności ze znalezieniem pracy i ubożenia społeczeństwa. Wzrost bezrobocia, w konsekwencji spadek dochodów gospodarstw domowych, oraz obawy o przyszłość własnych rodzin mogą prowadzić do spadku konsumpcji. Ludzie będą ograniczać wydatki na dobra i usługi, co dalej pogłębia spowolnienie gospodarki. W fazie recesji przedsiębiorcy często stają się mniej skłonni do podejmowania ryzyka i otwierania nowych przedsiębiorstw. Sprawia to, że ograniczają swoje inwestycje w nowe projekty, technologie i rozwój produktów ze względu na ogólny spadek popytu. Przedsiębiorstwa, aby dostosować się

do zmniejszonego popytu, ograniczają swoją produkcję i wydajność. To prowadzi do niewłaściwego wykorzystania posiadanych czynników produkcji (pracy, ziemi, kapitału). Recesja w gospodarce to czas trudności i wyzwań, który może prowadzić do szeregu negatywnych konsekwencji dla przedsiębiorstw i całego społeczeństwa.

Faza wzrostu

W tej fazie gospodarka rozwija się dynamicznie, a PKB rośnie. Wraz ze wzrostem gospodarczym zazwyczaj zmniejsza się stopa bezrobocia. Jest to skutek rosnącego popytu na pracę, firmy zwiększają zatrudnienie, a to prowadzi do poprawy sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Wzrost dochodów i większy spokój o przyszłość rodzin sprzyjają wzrostowi konsumpcji. Ludzie są skłonni wydawać więcej pieniędzy na zakup dóbr i usług, co dalej pobudza wzrost gospodarczy. Przedsiębiorstwa zwiększają produkcję i wydajność, aby zaspokoić rosnące potrzeby społeczeństwa. Większe dochody firm prowadzą do wzrostu liczby inwestycji w nowe przedsięwzięcia.

Wzrost i spadek gospodarczy są częścią naturalnego cyklu koniunkturalnego gospodarki i mogą być spowodowane różnymi czynnikami ekonomicznymi, społecznymi i politycznymi. Rozsądna polityka gospodarcza i interwencje rządowe mogą pomóc zarządzać tymi cyklami i minimalizować ich negatywne skutki.

podział cykli koniunkturalnych

► Podział cykli koniunkturalnych ze względu na częstotliwość zmian:

- **cykle sezonowe** – trwają rok i odzwierciedlają sezonowe wahania koniunktury, na przykład w budownictwie, turystyce, rolnictwie;
- **cykle krótkie** – trwają 2–4 lata, analiza dotyczy głównie zmian cen;
- **cykle średnie** – trwają 8–10 lat (cykle Juglara), opisują wahania poziomu zatrudnienia, PKB, inflację; trwają 15–25 lat (cykle Kuznetsa), ich analiza dotyczy wpływu zmian demograficznych na gospodarkę oraz zmiany w budownictwie;
- **cykle długie** – trwają 40–60 lat (cykle Kondratiewa), następują w związku z pojawieniem się przełomowych wynalazków, takich jak maszyna parowa, energia elektryczna, energia jądrowa.

Przebieg cyklu koniunkturalnego w krajach wysoko rozwiniętych jest nieco inny niż w tych przechodzących transformację gospodarczą. W państwach wysoko rozwiniętych czas trwania poszczególnych cykli skrócił się do 6–9 lat, faza wzrostu trwa dłużej niż faza spadku, amplituda zmian jest niewielka i utrzymuje się stały trend wzrostowy.

Studium przypadku

Irlandia po wejściu do Unii Europejskiej (wówczas Europejska Wspólnota Gospodarcza, EWG) stała się przykładem fazy wzrostu w gospodarce państwa. Po dołączeniu do EWG w 1973 r. Irlandia zaczęła korzystać z dostępu do unijnych funduszy, inwestycji zagranicznych i otworzyła się na handel z innymi krajami członkowskimi. Wprowadzono także szereg reform, w tym system podatkowy przyjazny dla przedsiębiorstw, co przyczyniło się do przyciągnięcia inwestycji zagranicznych, zwłaszcza w takich sektorach, jak nowe technologie, usługi finansowe czy farmacja. Dzięki tym działaniom Irlandia doświadczyła dynamicznego wzrostu gospodarczego, który przekształcił ten kraj z jednego z biedniejszych państw w Europie w jedno z najszybciej rozwijających się. Szybki wzrost PKB Irlandii i spadek stopy bezrobocia poprawił warunki i jakość życia jego mieszkańców. Obecnie Irlandia należy do najbogatszych państw Europy.

Polecenia

1. Odszukaj wskaźniki gospodarcze: PKB, PKB *per capita*, HDI, poziom inflacji, współczynnik zatrudnienia, stopa bezrobocia, dotyczące Irlandii.
2. Znajdź aktualne prognozy rozwoju gospodarki Irlandii. Przeprowadź na forum klasy dyskusję dotyczącą obecnych czynników wpływających na stan gospodarki Irlandii.
3. Przeprowadź w klasie dyskusję na temat: W jaki sposób inne kraje europejskie, w tym Polska, mogą wykorzystać doświadczenia Irlandii.

Większość ekonomistów jako główną przyczynę wahań cyklicznych w gospodarce wskazuje zmiany wielkości nowych inwestycji. Ich spadek przyczynia się do recesji, natomiast wzrost wpływa na ożywienie gospodarcze. Inni wskazują na wdrażanie nowych technologii jako przyczynę wahań koniunkturalnych. Nowe rozwiązania techniczne zastosowane w produkcji (np. wykorzystanie maszyny parowej, rozwój kolei) wpływają na wzrost podaży produktów, jednak gdy nie towarzyszy temu wzrost popytu, ceny produktów maleją, a zainteresowanie inwestycjami w nowe technologie spada. W konsekwencji gospodarka wchodzi w fazę recesji. Inne koncepcje cyklu koniunkturalnego wiążą jego przyczyny z wydarzeniami politycznymi. Według najnowszych koncepcji przyczyny

przyczyny wahań w gospodarce

występowania wahań koniunkturalnych leżą w samej istocie gospodarki rynkowej. Łagodzenie skutków wahań koniunkturalnych, zwłaszcza fazy recesji, jest jednym z zadań państwa.

PYTANIA I POLECENIA

1. Omów, co się dzieje w gospodarce w kolejnych fazach cyklu koniunkturalnego.
2. Na podstawie różnych wskaźników gospodarczych oceń, w jakiej fazie cyklu koniunkturalnego znajduje się obecnie polska gospodarka. Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do zebranych danych.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 90 ▶ • W gospodarce rynkowej rozwój przebiega nierównomiernie i podlega stałym wahaniom.
- s. 90 ▶ • Cykl koniunkturalny to powtarzające się okresowo w gospodarce wahania podstawowych wielkości ekonomicznych.
- s. 90 ▶ • Fazy klasycznego cyklu koniunkturalnego to: kryzys, depresja, ożywienie i rozkwit.
- s. 91 ▶ • Fazy współczesnego cyklu koniunkturalnego to recesja i ożywienie.
- s. 92 ▶ • Ze względu na częstotliwość zmian cykle koniunkturalne można podzielić na: sezonowe, krótkie, średnie i długie.

3.4. Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz etatystyczne i liberalne podejście państwa do gospodarki;
- przeanalizujesz rolę państwa w odniesieniu do kryzysów w gospodarce;
- dowiesz się, jakie funkcje pełni państwo w gospodarce.

Państwo pełni funkcje zewnętrzne i wewnętrzne. Do funkcji zewnętrznych należy między innymi reprezentowanie jego interesów na arenie międzynarodowej przez rozwijanie kontaktów politycznych, gospodarczych i kulturalnych z innymi państwami oraz organizacjami międzynarodowymi. W ramach funkcji wewnętrznych państwo ustanawia obowiązujące w nim prawo (sejm, senat), zarządza określonymi dziedzinami życia publicznego (rząd), zapewnia obywatelom minimum egzystencji (walka z ubóstwem i bezrobociem), tworzy system oświatowy i koordynuje jego funkcjonowanie, wspiera rozwój kultury oraz zapewnia bezpieczeństwo swoim obywatelom (policja, prokuratura, sądy). W ramach funkcji wewnętrznych państwo organizuje również gospodarkę oraz oddziałuje na nią przy zastosowaniu różnych środków.

Jednym z głównych zadań państwa jest łagodzenie skutków wahań koniunkturalnych, zwłaszcza w fazie kryzysu.

Etatyzm a liberalizm

Zakres ingerencji państwa w gospodarkę budzi wiele kontrowersji. Wśród ekonomistów – zwolenników gospodarki rynkowej – ścierają się dwa przeciwstawne poglądy. Przedstawiciele **etatyzmu** już w XIX w. opowiadali się za aktywną rolą państwa we wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego.

Przeciwnikami nadmiernej obecności państwa w życiu gospodarczym są obecnie **liberałowie**. Według nich rola państwa powinna ograniczać się do zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa i systemu prawnego.

Etatyzm stał się szczególnie popularny po kryzysie gospodarczym lat trzydziestych oraz po zakończeniu II wojny światowej. Wskazywano wtedy na państwo jako na jedyną instytucję, która może zapewnić ład ekonomiczny w sytuacjach ekstremalnych. Obecnie zwolennicy tego nurtu uważają, że państwo powinno inspirować rozwój gospodarczy, przeciwdziałać kryzysom ekonomicznym, bronić zasad uczciwej konkurencji oraz sprawiedliwie dzielić wytworzone dobra. Jednym z najwybitniejszych przedstawicieli etatyzmu był John Maynard Keynes (czytaj: dżon majnard kejnz). W opublikowanej w 1936 r. pracy *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza* wyraził pogląd, że wzrost wydatków państwowych (na inwestycje czy roboty publiczne) zmniejszy bezrobocie oraz zwiększa dochody ludności, co w konsekwencji prowadzi do zrównoważenia popytu i podaży.

◀ etatyzm

John M. Keynes
(1883–1946)

Etatystyczne podejście często wiąże się z wyższymi podatkami dla przedsiębiorstw. To może ograniczyć rozwój przedsiębiorstw, szczególnie tych małych i średnich, które mają ograniczone zasoby finansowe. Z drugiej strony wsparcie państwa w postaci dotacji, ulg podatkowych czy rozbudowy infrastruktury (dróg, kolei) ułatwia funkcjonowanie przedsiębiorstw i może przyciągać inwestorów, zwiększając konkurencyjność gospodarki.

liberalizm ▶ **Liberalizm** gospodarczy zakłada ograniczoną ingerencję państwa w życie gospodarcze i podkreśla znaczenie wolnego rynku jako głównego mechanizmu regulującego gospodarkę. Zwolennicy tego nurtu nawiązują do liberalnej koncepcji państwa – „nocnego stróża”. Jego rola powinna ograniczać się do dostarczania obywatelom dóbr, których wytworzenie w sektorze prywatnym jest niemożliwe lub nieopłacalne, takich jak bezpieczeństwo i system prawny. Stanowisko liberałów jest określane mianem leseferyzmu (fr. *laissez faire* – zostawcie nas w spokoju). Ich poglądy początkowo nie znajdowały zbyt wielu zwolenników, zwłaszcza po kryzysie lat trzydziestych. Dopiero we wczesnych latach siedemdziesiątych XX w. koncepcja ograniczonej roli państwa w gospodarce zyskała na popularności. Współcześnie najwybitniejszym przedstawicielem liberalizmu gospodarczego jest amerykański ekonomista, laureat Nagrody Nobla, Milton Friedman (czytaj: fridman). Sprzeciwiał się on pomaganiu ubogim warstwom społecznym przez dopłaty do czynszu czy rozdawanie żywności. Opowiadał się raczej za podniesieniem dochodów ludności (np. przez obniżenie podatków) tak, aby każdy sam był stanie rozwiązać swoje problemy.

Milton Friedman
(1912–2006)

Liberalne podejście do gospodarki często promuje niższe stawki podatkowe dla firm, co może sprzyjać rozwojowi przedsiębiorstw poprzez zachęcanie ich do inwestycji, zatrudniania nowych pracowników i rozszerzania działalności. Konkurencja na rynku może skutkować niższymi cenami dla konsumentów. Krytycy liberalizmu gospodarczego mówią o narastających w jego wyniku nierównościach społecznych. Wolny rynek bez ingerencji państwa może prowadzić do skupienia bogactwa w rękach niewielkiej grupy osób lub dużych międzynarodowych korporacji, podczas gdy inne grupy społeczne mogą być wykluczone z korzyści płynących z rozwoju gospodarczego.

Studium przypadku

Światowy kryzys finansowy zapoczątkowany w 2008 r. załamaniem się rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych zmusił część państw do uruchomienia znacznej pomocy finansowej w celu powstrzymania negatywnych zmian w gospodarce. Przyczyn kryzysu w Stanach Zjednoczonych upatruje się w nadmiernej liberalizacji przepisów dotyczących funkcjonowania banków. W efekcie mogły one udzielać większej liczby tanich kredytów, więc z pożyczek korzystały również osoby, które później miały kłopoty z ich spłatą. Podczas szczytu G20 uzgodniono wprowadzenie większej kontroli państwa nad funkcjonowaniem rynków finansowych. Pomoc finansowa udzielona wówczas przez państwa upadającym firmom szacowana jest na kilka bilionów dolarów.

Bank Lehman Brothers był jednym z czterech największych banków inwestycyjnych w USA. Ogłoszenie jego upadłości we wrześniu 2008 r. spowodowało panikę na rynkach finansowych i przez część specjalistów jest uważane za początek kryzysu światowego.

Polecenia

1. Wyjaśnij przyczyny i skutki kryzysu finansowego zapoczątkowanego w 2008 r.
2. Przeprowadź dyskusję na forum klasy dotyczącą sposobów przeciwdziałania podobnym kryzysom w przyszłości.

Zwolennicy aktywnej roli państwa w gospodarce po 2008 r. zyskali silne argumenty na poparcie swojego stanowiska. Kryzys nie ominął również Europy. Szczególnie dotkliwie odczuła go Grecja. Trudna sytuacja greckiej gospodarki i finansów wynikała nie tylko z sytuacji międzynarodowej, lecz także z błędnej polityki władz. Kryzys dotknął również Irlandię. Na ratunek pospieszyła Unia

Europejska. W 2010 r. przyjęto plan pomocy dla Grecji w wysokości ponad 100 miliardów euro oraz 82 miliardów euro dla Irlandii.

funkcje państwa
w gospodarce

FUNKCJE PAŃSTWA W GOSPODARCE

FUNKCJA ALOKACYJNA

Dotyczy takich zasobów, których rozdział w warunkach współczesnej gospodarki rynkowej bez interwencji państwa mógłby być niekorzystny dla społeczeństwa (dobra publiczne): infrastruktura (drogi publiczne i ich oświetlenie, szlaki kolejowe), podaż pieniądza, ochrona praw własności, obrona narodowa.

FUNKCJA REGULACYJNA

Polega na tworzeniu i utrzymywaniu warunków konkurencji w gospodarce, np. przeciwdziałanie powstawaniu monopolów.

FUNKCJA STABILIZACYJNA

Dotyczy łagodzenia skutków wahań koniunkturalnych w gospodarce przy wykorzystaniu polityki fiskalnej i monetarnej.

FUNKCJA REDYSTRYBUCYJNA

Polega na zmniejszaniu nierówności społecznych wynikających z regulowanych przez rynek proporcji podziału dochodu. Funkcja ta przejawia się w ustaleniu wysokości płacy minimalnej, rodzaju i wysokości podatków czy udostępnianiu dóbr (które są opłacane z podatków i składek na ubezpieczenie zdrowotne wszystkich obywateli: oświata, opieka lekarska). Państwo szczególnie zaangażowane w redystrybucję dóbr nazywane jest „państwem opiekuńczym”.

Studium przypadku

Wyobraź sobie urynkowanie oświetlenia ulic miasta. Wprowadzenie opłat za korzystanie z niego stworzyłoby wiele barier nie do pokonania, na przykład: w jaki sposób właściciel latarni miałby ustalić, kto i jak często korzysta z tego oświetlenia? W niektórych krajach jednak pewne produkty i usługi, zaliczane do dóbr publicznych, są świadczone odpłatnie przez prywatnych przedsiębiorców, oferujących na przykład autostrady, a nawet więzienia.

Polecenie

Podaj przykłady dóbr, które według ciebie powinno zapewniać państwo, oraz potrzeb, których zaspokojenie może odbywać się bez większego jego udziału.

PYTANIA I POLECENIA

1. Porównaj koncepcje etatyzmu i liberalizmu w gospodarce. Wymień wady i zalety każdej z tych koncepcji.
2. Wymień wady i zalety państwa opiekuńczego. Korzystając z różnych źródeł wiedzy, wskaż przykłady takich państw.
3. Które z poglądów dotyczących roli państwa w gospodarce zostały opisane w poniższych tekstach? Uzasadnij swoją odpowiedź.

A. [...] ekonomiści reprezentujący takie podejście twierdzą, że państwo powinno pełnić aktywną rolę w gospodarce, co stanowi czynnik stabilizujący i przyczyniający się do podniesienia ogólnego bogactwa narodu. Przedstawiciele tej doktryny uważają, że państwo powinno podejmować kluczowe decyzje rozwojowe oraz zapewniać obywatelom pracę i godziwe wynagrodzenie, a także troszczyć się o najbiedniejszych i najsłabszych.

B. [...] poglądy postulujące ograniczenie roli państwa w gospodarce do minimum. Podstawą jest założenie o przewadze alokacji wolnorynkowej nad gospodarką sterowaną. Najważniejszym elementem rynku jest konkurencja, która zapewnia najbardziej efektywne wykorzystanie czynników wytwórczych. Główną rolą państwa jest tworzenie ładu społecznego i kontrolowanie jego przestrzegania.

Źródło: I. Miciuła, K. Miciuła, *Rola państwa w gospodarce w dobie kryzysu* [w:] *Teoretyczne i praktyczne aspekty funkcjonowania gospodarki*, red. T. Bernat, Szczecin 2009, s. 9.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Państwo pełni funkcje: zewnętrzną (rozwijanie międzynarodowych kontaktów politycznych, gospodarczych, kulturalnych) i wewnętrzną (ustanawianie prawa, zapewnienie obywatelom dóbr publicznych). s. 95
- Wśród zwolenników gospodarki rynkowej ścierają się dwa poglądy na funkcje państwa w gospodarce – etatyzm, zakładający aktywny udział państwa w życiu gospodarczym, oraz przeciwny mu nurt liberalny. s. 95
- Obecnie zwolennicy etatyzmu uważają, że państwo powinno inspirować rozwój gospodarczy, przeciwdziałać kryzysom ekonomicznym, bronić zasad uczciwej konkurencji oraz sprawiedliwie dzielić wytworzone dobra. s. 95
- Liberalizm gospodarczy mówi o ograniczonej ingerencji państwa w życie gospodarcze i podkreśla znaczenie wolnego rynku jako głównego mechanizmu regulującego gospodarkę. s. 96
- Państwo w gospodarce pełni funkcje: alokacyjną, regulacyjną, stabilizacyjną, redystrybucyjną. s. 98

3.5. Wpływ państwa na gospodarkę

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę;
- dowiesz się, jak kurs waluty wpływa na handel międzynarodowy.

interwencjonizm
państwowy

Aktywne uczestnictwo państwa w życiu gospodarczym określa się mianem **interwencjonizmu** państwowego. Współczesne państwo dysponuje licznymi możliwościami interwencjonizmu. W Polsce wpływ na gospodarkę leży w kompetencjach Sejmu i Senatu (uchwalanie ustawy budżetowej, ustanawianie podatków, stanowienie prawa gospodarczego, powoływanie 2/3 składu Rady Polityki Pieniężnej, powoływanie przez Sejm, na wniosek Prezydenta RP, Prezesa Narodowego Banku Polskiego).

Sejm kontroluje działalność rządu m.in. w dziedzinie gospodarczej. Polski Sejm ma siedzibę przy ulicy Wiejskiej w Warszawie.

Główne instytucje państwa i ich wpływ na gospodarkę

Prezydent podpisuje budżet oraz inne ustawy gospodarcze, powołuje 1/3 składu Rady Polityki Pieniężnej, a także przedstawia kandydata na Prezesa NBP.

Rada Ministrów opracowuje projekt ustawy budżetowej (wyłączna inicjatywa ustawodawcza), realizuje budżet, przedstawia Sejmowi sprawozdanie dotyczące zadłużenia państwa.

Narodowy Bank Polski ma wyłączne prawo emisji pieniądza oraz kreowania i realizowania polityki pieniężnej.

Rada Polityki Pieniężnej (RPP) ustala wysokość stóp procentowych i coroczne założenia polityki monetarnej.

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumenta (UOKiK) chroni gospodarkę przed praktykami monopolistycznymi oraz konsumentów przed samowolą producentów.

Najwyższa Izba Kontroli (NIK) kontroluje między innymi organy administracji państwowej i samorządowej, NBP i podmioty gospodarcze wykonujące zlecenia państwowe oraz sprawdza ich wywiązywanie się z zobowiązań finansowych wobec państwa.

Rada ministrów, na czele z premierem, czyli rząd Polski, ma największy wpływ na gospodarkę, gdyż odpowiada za opracowywanie i wdrażanie polityki gospodarczej.

Ekonomiczne narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę:

- **inwestycje państwowe** – podejmowanie przez państwo pewnych działań gospodarczych mających na celu pobudzenie koniunktury i zmniejszenie bezrobocia, na przykład przez organizowanie robót publicznych, rozbudowę infrastruktury (budowę autostrad, portów lotniczych);
- **dotacje (subwencje)**; będące elementem polityki fiskalnej państwa) – wypłacane przez rząd środki finansowe dla firm i osób prawnych; dotyczą przede wszystkim nierentownych przedsiębiorstw lub całych gałęzi przemysłu (górnictwo), produkcji rolnej oraz eksporterów;

➤ narzędzia wpływu państwa na gospodarkę

Od 2004 r. polscy rolnicy i przedsiębiorcy korzystają również z dotacji Unii Europejskiej. Przyczyniło się to do podniesienia zamożności mieszkańców wsi.

- **regulacja cen** – bywa stosowana na przykład w celu ustalenia cen minimalnych skupu płodów rolnych, co pozwala na utrzymanie konkurencyjności produkcji krajowej i stabilizuje dochody gospodarstw rolnych; w Polsce regulacja cen dotyczy między innymi cen gazu czy wody (od 2019 r.); pewną formą tego narzędzia jest ustalanie przy udziale państwa płacy minimalnej; taką formę państwo może zastosować również w skrajnych sytuacjach, na przykład wojny czy stanu klęski żywiołowej.

protekcjonizm ➤ **Protekcjonizm** państwa polega na ochronie rynku krajowego przed konkurencją zagraniczną. Cel ten osiąga się poprzez ograniczenie importu oraz pobudzenie eksportu towarów i usług, na przykład ograniczenie importu za pomocą cef importowych, ograniczeń ilościowych (kwoty), zakazów przywozu oraz popieranie eksportu za pomocą premii eksportowych czy ulg podatkowych.

Definicja

cło ➤ **Cło** – opłata nakładana przez państwo na towary w związku z ich wywozem i przywozem przez granice państwa.

embargo ➤ Całkowity zakaz importu wybranych produktów i usług nosi miano **embarga**. Państwo może wprowadzić również inne środki ograniczające lub utrudniające import, takie jak wysokie normy jakości dla sprowadzanych z zagranicy towarów oraz skomplikowane procedury odpraw celnych.

Wspieranie eksportu najczęściej polega na dotowaniu przez państwo produkcji eksportowej przedsiębiorstw i stosowaniu ulg podatkowych dla eksporterów, na przykład zwolnienie z podatku VAT. Można też nakazać instytucjom państwowym korzystanie wyłącznie z produktów pochodzenia krajowego (samochody służbowe, sprzęt komputerowy, meble biurowe). Protekcjonizm może pobudzić koniunkturę, zwiększyć zatrudnienie, poprawić bilans handlowy, ale też przyczynić się do wzrostu cen (producenci krajowi pozbawieni konkurencji z zagranicy podnoszą ceny swoich towarów i usług) oraz ograniczyć dostęp do wielu produktów (towary zagraniczne obciążone wysokim cłem mogą być za drogie dla konsumentów). Państwo może również chronić krajowych producentów przed protekcjonizmem innych państw (m.in. przez odwoływanie się do międzynarodowego arbitrażu) oraz przed eksporterami zaniżającymi ceny swoich produktów (ceny dumpingowe).

Studium przypadku

Przykładem skutków protekcjonizmu państwowego mogą być wysokie cła na importowane produkty. Załóżmy, że rząd kraju X decyduje się na zwiększenie taryf celnych na importowane samochody, aby chronić rodzimych producentów samochodów.

Skutki tego działania mogą być następujące:

- podwyższenie cen samochodów – obywatele tego kraju będą musieli zapłacić więcej za zakup importowanych samochodów, co może ograniczyć ich siłę nabywczą;
- mniejszy wybór – wyższe opłaty celne ograniczą dostępność importowanych samochodów na rynku krajowym, a konsumenci mogą mieć mniejszy wybór modeli i marek;
- reakcje ze strony innych krajów – decyzja kraju X o wprowadzeniu wysokich cł na importowane samochody może spotkać się z reakcją innych krajów polegającą na podobnych działaniach protekcjonistycznych, co może ograniczyć eksport krajowych produktów do tych krajów;
- zmniejszenie konkurencji – chronione przez cła rodzime przedsiębiorstwa samochodowe mogą mieć mniej motywacji do poprawy jakości, obniżenia cen swoich produktów czy wprowadzania nowinek technicznych, co może być niekorzystne dla konsumentów;
- negatywny wpływ na handel zagraniczny – wysokie cła na importowane produkty mogą ograniczyć handel zagraniczny między państwami, ograniczenie importu może skutkować spadkiem eksportu krajowych produktów do innych krajów, co może negatywnie wpłynąć na bilans handlowy kraju.

Polecenie

Który z wymienionych powyżej skutków protekcjonizmu państwowego jest najbardziej dotkliwszy dla konsumentów? Odpowiedź uzasadnij.

Polityka monetarna (pieniężna) polega na regulowaniu podaży pieniądza w celu jej dostosowania do aktualnych potrzeb gospodarki (pobudzenie lub schładzanie koniunktury). Koniunkturę można regulować, zmniejszając lub zwiększając ilość pieniądza na rynku przez odpowiednią politykę banku centralnego i decyzje Rady Polityki Pieniężnej dotyczące stóp procentowych (patrz rozdział 3.6.).

Obniżenie stóp procentowych zwiększa podaż pieniądza (tanieją kredyty), natomiast podwyższenie ją zmniejsza. Większy wypływ pieniędzy skutkuje pobudzeniem koniunktury: wzrostem popytu, a w konsekwencji także produkcji, oraz spadkiem bezrobocia. Jednak taki mechanizm regulacji rynku stwarza

♦ polityka pieniężna

niebezpieczeństwo zbyt gwałtownego wzrostu cen (wartość pieniądza przekracza wartość towarów i usług na rynku) i wzrostu inflacji. Równie niebezpieczne może się okazać schładzanie koniunktury, czyli zmniejszanie podaży pieniądza przez podwyżkę stóp procentowych, podniesienie podatków, emisję papierów wartościowych, zwłaszcza gdy pojawią się zewnętrzne przyczyny spadku podaży, jak globalny kryzys.

polityka walutowa ➤ Jednym z elementów polityki gospodarczej państwa jest **polityka walutowa**. Państwo wpływa na kursy walut – w celu wzmocnienia własnej waluty bank centralny może zacząć ją kupować (wyplacając posiadane dewizy) i w ten sposób ograniczyć jej podaż, co doprowadzi do wzrostu ceny waluty. Jeśli bank chce osłabić własną walutę, to skupuje dewizy, za co płaci własną walutą. W ten sposób zwiększa jej podaż na rynku i obniża cenę. Obrót walutami odbywa się na rynku walutowym. Kursem danej waluty jest jej cena w stosunku do innej waluty, najczęściej wyrażona w euro lub dolarach amerykańskich.

Definicje

- waluta** ➤ **Waluta** – nazwa pieniądza obowiązującego w danym państwie.
- dewizy** ➤ **Dewizy** – środki płatnicze (np. papiery wartościowe) wyrażone w walutach państw obcych.

Czynniki decydujące o kursie walut

Czynniki, które decydują o kursie danej waluty, to:

- **bilans płatniczy państwa** (zestawienie wpływów i wydatków między gospodarką krajową a zagranicą) – podaż dewiz jest związana z eksportem, inwestycjami zagranicznymi oraz kredytami udzielanymi przez podmioty zagraniczne; wzrost podaży dewiz powoduje wzmocnienie waluty (dewizy tanieją w stosunku do niej); źródłem popytu na dewizy są z kolei import, inwestycje krajowych podmiotów za granicą oraz kredyty udzielane podmiotom zagranicznym; wzrost popytu na dewizy skutkuje osłabieniem waluty (dewizy drożeją w stosunku do niej);

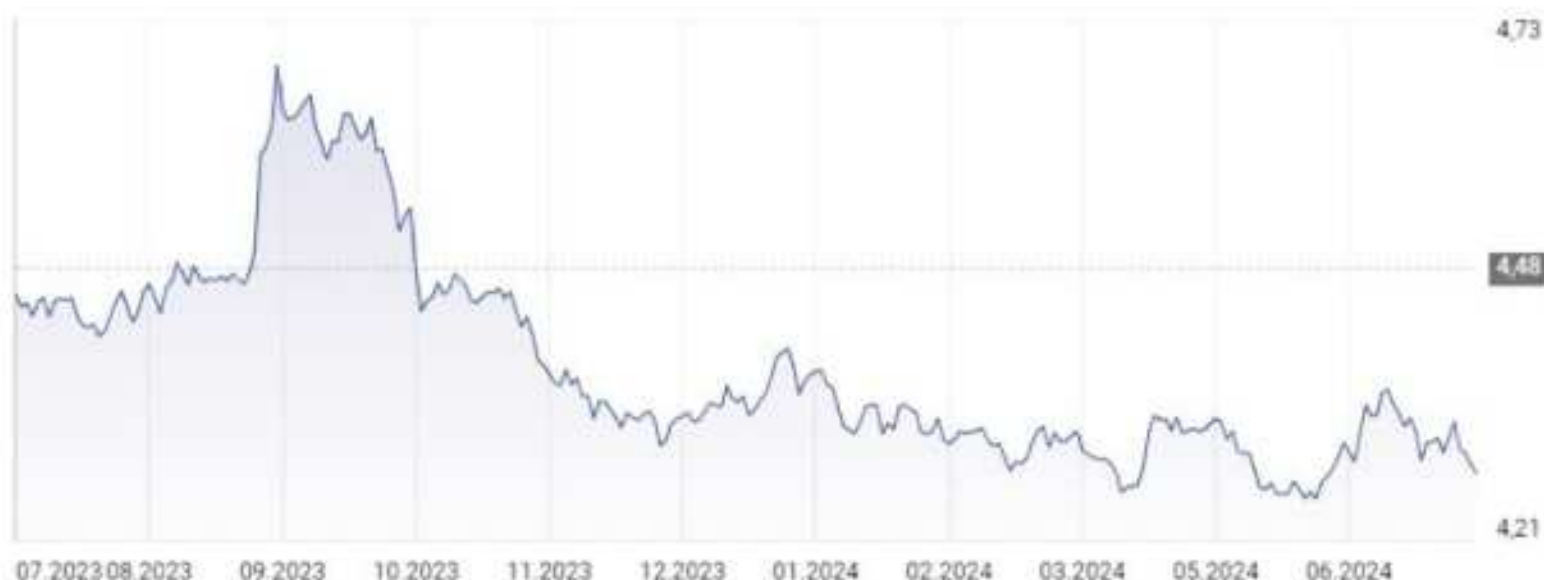
Definicje

- deprecjacja** ➤ **Deprecjacja** – spadek kursu.
- aprecjacja** ➤ **Aprecjacja** – wzrost kursu.

- **polityka walutowa** – obejmuje między innymi wybór sposobu kształtowania kursów walut oraz interwencje na rynku walutowym; w celu wzmocnienia waluty bank może uruchomić część rezerw walutowych, zwiększając w ten sposób podaż dewiz, lub skupować dewizy w celu zwiększenia popytu, co w konsekwencji powoduje osłabienie waluty;
- **stan gospodarki** – polityka walutowa jest jednym z instrumentów polityki gospodarczej państwa; może między innymi służyć do regulacji bilansu w wymianie handlowej; eksport jest opłacalny przy niskim kursie waluty (eksporter może uzyskane dewizy wymienić na większą ilość waluty); import opłaca się przy wysokim kursie waluty (dobra importowane stają się tańsze od krajowych);

Polecenia

1. Odczytaj z wykresu, w którym okresie kurs waluty był korzystny dla polskich importerów towarów z państw europejskich, a w którym – dla polskich przedsiębiorstw eksportujących swoje towary do tych państw. Odpowiedź uzasadnij.

Zmiany kursu euro/złoty 07.2023–06.2024

2. Odczytaj z wykresu, w którym okresie kurs waluty był korzystny dla polskich importerów towarów z państw europejskich, a w którym – dla polskich przedsiębiorstw eksportujących swoje towary do tych państw. Odpowiedź uzasadnij.

Zmiany kursu dolar/złoty 07.2023–06.2024

- **sytuacja gospodarcza i polityczna na świecie** – kryzys gospodarczy lub polityczny może wpłynąć na ograniczenie międzynarodowej wymiany handlowej, co powoduje pogorszenie bilansu handlowego państwa i gwałtowne zmiany kursu waluty; przykładem są sankcje nałożone przez państwa demokratyczne na Rosję po agresji tego państwa na Ukrainę, które doprowadziły do znacznego spadku wymiany handlowej z Rosją;

- **polityka budżetowa (fiskalna)** obejmuje decyzje rządu w zakresie dochodów i wydatków budżetowych; duży wpływ na gospodarkę ma zwłaszcza polityka podatkowa państwa; obniżenie podatków może się przyczynić do pobudzenia popytu – Konsumenci, płacąc niższe podatki, dysponują większą ilością pieniędzy, które zwykle wydają na dobra konsumpcyjne; niższe podatki dla przedsiębiorstw powodują wzrost inwestycji i zapotrzebowania na dobra inwestycyjne (maszyny, urządzenia, nowe technologie).

Pozaekonomiczne narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę:

- **administracyjne i prawne:** udzielanie koncesji, zezwoleń, na przykład na handel alkoholem, stanowienie prawa regulującego gospodarkę, przykładowo dotyczącego ordynacji podatkowej, zwalczania korupcji i praktyk monopolistycznych, ochrona praw konsumentów;
- **informacyjne:** publikowanie danych ważnych dla gospodarki, na przykład prognoz demograficznych, planów zagospodarowania przestrzennego.

zagrożenia
związane z polityką
gospodarczą

- ▶ Państwo jest instytucją polityczną i w tym tkwi największe zagrożenie związane z jego aktywnym uczestnictwem w życiu gospodarczym. Wszelkie formy interwencjonizmu powinny przyczyniać się do wzrostu gospodarczego i walki z bezrobociem, ale zdarza się, że służą partykularnym interesom partii politycznych sprawujących władzę albo pożytkowi wybranych grup społecznych. Istnieje też ryzyko, że dodatkowe środki finansowe trafią do przedsiębiorców blisko związanych z władzą, a nie do tych, którzy zapewnią ich właściwe wykorzystanie.

PYTANIA I POLECENIA

1. Scharakteryzuj narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę. Wskaż ich wady i zalety. Uwzględnij w argumentacji aspekty: polityczny, ekonomiczny i społeczny.
2. Oceń skuteczność poszczególnych form interwencjonizmu państwowego.
3. Zastanów się, w jaki sposób państwo powinno chronić krajową produkcję rolną.
4. Wyjaśnij wpływ kursu walut na gospodarkę i handel zagraniczny.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 100 ▶ • Aktywne uczestnictwo państwa w życiu gospodarczym określa się mianem interwencjonizmu państwowego.
- s. 101 ▶ • Ekonomiczne narzędzia oddziaływania na gospodarkę to: inwestycje państwowe, dotacje, regulacje cen, protekcyjizm, polityka społeczna, polityka pieniężna i polityka budżetowa.
- s. 102 ▶ • Protekcyjizm państwa polega na ochronie rynku krajowego przed konkurencją zagraniczną.
- s. 104 ▶ • Pozaekonomiczne narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę obejmują działania administracyjne i prawne, np. udzielanie koncesji na handel alkoholem, oraz informacyjne, np. publikowanie danych ważnych dla gospodarki.

3.6. Znaczenie Narodowego Banku Polskiego

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz podstawowe funkcje banku centralnego;
- zapoznasz się z narzędziami polityki monetarnej;
- dowiesz się, jaką rolę odgrywa Rada Polityki Pieniężnej.

System bankowy w Polsce działa na podstawie prawa bankowego. Określa ono między innymi rodzaje banków, zakres ich czynności i odpowiedzialności oraz zadania nadzoru bankowego. Tak jak w większości krajów, również w Polsce system bankowy jest dwustopniowy. Istnieje zatem nadrzędny bank centralny (Narodowy Bank Polski) oraz działające na zasadach konkurencji banki komercyjne. Narodowy Bank Polski jako najważniejsza instytucja finansowa państwa dąży do niskiej inflacji i optymalnego poziomu cen. Odpowiada też za stabilność kursu waluty narodowej w stosunku do innych walut.

Narodowy Bank
Polski

Podstawowe funkcje banku centralnego

Bank centralny ma monopol na **emisję pieniądza gotówkowego**. Oznacza to, że żadna instytucja finansowa nie ma możliwości wprowadzania innego pieniądza na terenie danego państwa. Bank określa również ilość pieniędzy będących w obiegu. Samą produkcją pieniędzy na zlecenie banku centralnego zajmuje się mennica. Bank centralny – jako emitent pieniądza – ma również wyłączne prawo do niszczenia banknotów i monet uszkodzonych w trakcie użytkowania. Samodzielne niszczenie pieniędzy przez obywateli jest w Polsce prawnie zabronione. Banki komercyjne wymieniają zniszczone banknoty na pełnowartościowe w banku centralnym. Banknoty fałszywe są zatrzymywane przez bank bez prawa zwrotu ich wartości posiadaczowi, zatem należy zachowywać szczególną ostrożność przy transakcjach gotówkowych. Po ewentualnym przyjęciu przez Polskę waluty euro jako obowiązującego środka płatniczego za emisję banknotów będzie odpowiedzialny Europejski Bank Centralny, a emitentem monet euro pozostanie Narodowy Bank Polski.

Mennica Polska jest głównym producentem monet i medali w Polsce i Europie. Produkuje zarówno monety znajdujące się w normalnym obiegu, jak i wiele monet kolekcjonerskich emitowanych przez NBP. Mennica uczestniczy również w obrocie metalami szlachetnymi, np. oferuje do sprzedaży sztabki złota o różnej wadze z możliwością dostarczenia ich do odbiorcy lub też przechowania ich w skarbcu.

Funkcja banku banków oznacza świadczenie usług na rzecz banków komercyjnych. Polega ona na udzielaniu im kredytów, zaopatrywaniu w pieniądź gotówkowy oraz zapewnieniu bezpieczeństwa depozytów zgromadzonych w bankach. Narodowy Bank Polski odpowiada za bezpieczeństwo i stabilność systemu bankowego w kraju.

Funkcja banku państwa polega na prowadzeniu rachunków i rozliczeń państwa. Większość należnych podatków jest przekazywana przez obywateli i przedsiębiorstwa na rachunki w banku centralnym. Obsługuje on budżet i papiery wartościowe emitowane przez skarb państwa oraz pokrywa zobowiązania zagraniczne. Narodowy Bank Polski obsługuje również środki finansowe otrzymane przez Polskę z Unii Europejskiej oraz przekazuje składki członkowskie wpłacane przez nasz kraj do budżetu wspólnoty.

Pozostałe zadania banku centralnego

- prowadzenie polityki pieniężnej
- działania na rzecz stabilności systemu finansowego
- rozwój systemu płatniczego
- działalność edukacyjna i informacyjna

Polityka pieniężna

polityka pieniężna ➤ **Polityka pieniężna** służy do utrzymania niskiego poziomu inflacji i stabilnego poziomu cen, co jest jednym z warunków długofalowego wzrostu gospodarczego kraju. Instrumentami polityki pieniężnej są:

- rezerwy obowiązkowe,
- operacje rynku otwartego,
- operacje depozytowo-kredytowe.

Inflacja, czyli proces wzrostu poziomu cen, często występuje w gospodarce. Nie powoduje poważniejszych zakłóceń, jeżeli utrzymuje się na poziomie 1–3%. Dlatego zagrożeniem nie jest samo zjawisko, ale jego wielkość.

Do narzędzi polityki pieniężnej należą:

- **rezerwy obowiązkowe** – to pieniądze odprowadzane przez banki komercyjne do banku centralnego zależne od wielkości depozytów. Określenie wysokości stopy rezerw obowiązkowych polega na ustaleniu procentu, jaki należy zostawić w kasach banków komercyjnych i odprowadzić do banku centralnego. Procent ten oblicza się od ogólnej sumy wkładów oszczędnościowych zgromadzonych w bankach. Rezerwy obowiązkowe mają na celu ochronę naszych oszczędności i kontrolę nad wypłacalnością banków komercyjnych. Ich wysokość wpływa również na ilość pieniądza będącego w obiegu. Jeżeli są one podnoszone, to więcej środków stanowiących

oszczędności społeczeństwa, ulokowanych w bankach komercyjnych, musi trafić do banku centralnego. Zmniejsza to ilość pieniędzy, jaką banki komercyjne mogą ponownie wprowadzić do obiegu w formie udzielonych kredytów. Rezerwy obowiązkowe są z reguły nieoprocentowane, a ich zmniejszenie wpływa na zwiększenie opłacalności działalności banków komercyjnych, które chętniej udzielają kredytów. Prowadzi to także do zwiększenia ilości pieniądza w obiegu. Udzielanie przez banki kredytów powoduje wzrost popytu i pobudzenie koniunktury gospodarczej;

- **operacje rynku otwartego** – dotyczą głównie transakcji sprzedaży lub kupna papierów wartościowych – przeważnie państwowych obligacji. Skarb Państwa emituje papiery wartościowe i sprzedaje je za pośrednictwem banku centralnego, dzięki czemu zmniejsza ilość pieniądza w obiegu. Prowadzi to do spadku podaży pieniądza i ograniczania udzielanych kredytów przez banki komercyjne. Jeżeli Narodowy Bank Polski zauważy, że rynek finansowy dla prawidłowego funkcjonowania potrzebuje dopływu pieniądza, to skupuje z rynku papiery wartościowe, co zwiększa jego podaż;
- **wpływ na kurs walutowy** – w celu wzmocnienia własnej waluty bank centralny może zacząć ją kupować (wyplacając posiadane dewizy), co doprowadzi do wzrostu jej ceny. Natomiast jeśli bank chce osłabić własną walutę, to skupuje dewizy i w ten sposób zwiększa podaż własnej waluty na rynku, a to obniża jej cenę. Kurs walutowy ma wpływ na ceny importowanych i eksportowanych towarów i usług;
- **operacje depozytowo-kredytowe** – NBP oferuje bankom komercyjnym możliwość składania depozytów oraz udziela im kredytów i pożyczek po ustalonym oprocentowaniu. Jeżeli stopy procentowe kredytów i pożyczek rosną, to kredyty dla banków komercyjnych w banku centralnym stają się droższe i dlatego są mniej chętnie zaciągane. W rezultacie banki komercyjne posiadają mniej środków na udzielanie własnych kredytów, co powoduje spadek podaży pieniądza w gospodarce.

Działania na rzecz stabilności systemu finansowego

Stabilność systemu bankowego ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa finansowego całej gospodarki oraz jej wzrostu. Oznacza ona możliwość funkcjonowania całości niezależnie od problemów pojedynczych instytucji finansowych. W czasach kryzysów finansowych może ingerować bank centralny, gdyż panika na rynkach kapitałowych mogłaby zagrozić stabilności systemu finansowego państwa.

Na przykład w czasach ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego, który rozpoczął się w 2008 r., banki centralne wielu krajów wspomagały finansowo banki komercyjne w celu zapewnienia im bezpieczeństwa i wypłacalności. To uchroniło je przed bankructwem, a tym samym zapewniło stabilność całego światowego systemu finansowego.

Rozwój systemu płatniczego

Dzięki funkcjonowaniu systemu płatniczego prowadzonego przez NBP możliwe są przepływy pieniędzy między instytucjami finansowymi oraz osobami fizycznymi. Nadzór nad systemem płatności zapewnia jego sprawne i bezpieczne funkcjonowanie. Narodowy Bank Polski tworzy przepisy dotyczące rozliczeń pieniężnych, wydaje pozwolenia na uruchamianie poszczególnych systemów płatności, monitoruje ich funkcjonowanie oraz wydaje zalecenia instytucjom prowadzącym te systemy w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości.

Działalność edukacyjna i informacyjna

Narodowy Bank Polski prowadzi również działalność edukacyjną skierowaną do uczniów szkół ponadpodstawowych. Na stronach internetowych Portalu Edukacji Ekonomicznej (nbportal.pl) prowadzonego przez NBP znajduje się wiele ćwiczeń, kursów oraz prezentacji pomocnych w opanowaniu wiedzy z zakresu ekonomii. Instytucja ta ogłasza również konkursy i organizuje warsztaty dla młodzieży oraz dofinansowuje szereg projektów z zakresu edukacji ekonomicznej, między innymi funduje stypendia ułatwiające edukację w szkołach wyższych. Wydaje też wiele publikacji o charakterze edukacyjnym.

Rada Polityki Pieniężnej

Rada Polityki
Pieniężnej

- ▶ Oddzielną funkcję w systemie finansowym Polski pełni Rada Polityki Pieniężnej, niezależna od Narodowego Banku Polskiego, ale związana personalnie. Prezes NBP jest jednocześnie przewodniczącym RPP. Najważniejszym celem działania RPP jest dbanie o stabilną i niską inflację.

Radę stanowi zespół niezależnych specjalistów ustalających stopy procentowe, według których NBP udziela kredytów i pożyczek bankom komercyjnym. Ma to podstawowe znaczenie w określaniu przez wszystkie instytucje finansowe w Polsce wysokości stóp procentowych lokat i kredytów dla ludności i przedsiębiorstw, co wpływa także na tempo rozwoju całej gospodarki. Obniżanie stóp procentowych prowadzi do zwiększenia liczby udzielanych kredytów, ale jednocześnie do zmniejszenia oprocentowania lokat, co zniechęca ludzi do oszczędzania. Powoduje to wzrost popytu na produkty i może wywołać wzrost inflacji. Podnoszenie stóp procentowych jest jedną z metod zmniejszania inflacji, ale wpływa również na zwiększenie oprocentowania kredytów i może doprowadzić do zmniejszenia poziomu inwestycji. Rada Polityki Pieniężnej ustala stopy procentowe w taki sposób, aby ograniczać inflację i zapewnić bezpieczeństwo całego systemu finansowego państwa oraz umożliwić stabilny wzrost gospodarczy.

Europejski Bank
Centralny

- ▶ Po wprowadzeniu w Unii Europejskiej waluty euro rozpoczął działalność Europejski System Banków Centralnych. W jego skład wchodzi narodowe banki krajów członkowskich oraz Europejski Bank Centralny. Poza emisją euro bank korzysta z tych samych środków, co wszystkie centralne banki narodowe: ustala poziom stóp procentowych i wysokość rezerw obowiązkowych oraz wspiera politykę gospodarczą krajów UE.

Po ewentualnym przystąpieniu Polski do strefy euro złoty zostanie zastąpiony wspólną walutą europejską, a Europejski Bank Centralny kształtujący politykę pieniężną będzie wpływał również na sytuację gospodarczą Polski.

Bardzo ważna jest relacja między bankiem centralnym a rządem, którego politykę pieniężną bank realizuje. Z jednej strony – w państwach demokratycznych bank centralny jest niezależny od rządu, a do jego głównych celów należą utrzymywanie stabilności cen i ograniczanie inflacji. Z drugiej strony – zależy on jednak od rządu, który określa założenia polityki gospodarczej i w ten sposób stawia przed bankiem centralnym konkretne zadania do wykonania.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wymień podstawowe funkcje i zadania NBP.
2. Które z wymienionych funkcji banku centralnego mają największy wpływ na stabilność systemu finansowego w Polsce? Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Wyjaśnij, w jaki sposób NBP wpływa na ilość pieniądza znajdującego się w obiegu.
4. Podaj przykłady działań, jakie może podjąć NBP w celu utrzymania równowagi na rynku finansowym.
5. Przedstaw, jakie skutki dla obywateli i przedsiębiorstw będzie miało podniesienie stóp procentowych przez RPP.
6. Wyszukaj na stronie internetowej NBP informacje o zmianach podstawowych stóp procentowych NBP w ciągu ostatnich 10 lat. Na podstawie tych danych narysuj wykres obrazujący te zmiany. Odszukaj informacje o przyczynach, które wpłynęły na zmiany stóp procentowych w tym okresie.
7. Wytlumacz, dlaczego wysoka inflacja jest niekorzystna dla rozwoju gospodarki.
8. Oceń, jak poziom inflacji wpływa na chęci oszczędzania przez obywateli.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Do podstawowych funkcji NBP należą: emisja pieniądza gotówkowego, świadczenie usług na rzecz banków komercyjnych oraz bycie bankiem państwa. ◀ s. 107
- Instrumentami polityki pieniężnej są: rezerwy obowiązkowe, operacje rynku otwartego oraz operacje depozytowo-kredytowe. ◀ s. 108
- RPP ustala wysokość stopy procentowej, według której NBP udziela kredytów i pożyczek bankom komercyjnym. ◀ s. 110

3.7. Formy opodatkowania działalności gospodarczej w Polsce

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz formy opodatkowania przedsiębiorstw;
- przeanalizujesz zalety i wady poszczególnych form opodatkowania;
- dowiesz się, jakimi rodzajami podatków może być objęty przedsiębiorca.

Decyzja o prowadzeniu działalności gospodarczej wymaga od przedsiębiorcy wyboru formy organizacyjno-prawnej swojej przyszłej firmy, co wpływa na sposób opodatkowania. Wybór ten determinuje również sposób i koszty rejestracji. Obecnie polskie prawo umożliwia wiele form prowadzenia działalności gospodarczej, dlatego firmy działające na polskim rynku mają różnorodną strukturę organizacyjną i formy opodatkowania. Forma opodatkowania jest bardzo ważna, gdyż wpływa na wysokość przyszłego podatku oraz na rodzaj i zakres prowadzonej ewidencji księgowej.

Najpopularniejszą formą prowadzenia działalności gospodarczej są przedsiębiorstwa działające jako osoby prawne (najczęściej spółki działające na podstawie kodeksu spółek handlowego) i jako jednoosobowa działalność gospodarcza (JDG) prowadzona przez indywidualnych przedsiębiorców (działających na podstawie kodeksu cywilnego).

podatek CIT ▶ **Podatek dochodowy od osób prawnych, CIT** (ang. *Corporate Income Tax* – podatek wspólny, zbiorowy) – dotyczy przedsiębiorstw, które działają jako osoby prawne (m.in. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne, fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie), uzyskujących przychody z działalności gospodarczej, z wyłączeniem działalności rolniczej i gospodarki leśnej.

Stawki podatku CIT wynoszą:

- 19% podstawy opodatkowania,
- 9% podstawy opodatkowania od przychodów (dochodów) innych niż z zysków kapitałowych dla małych podatników i firm rozpoczynających działalność.

Przedmiotem opodatkowania jest dochód (nadwyżka przychodów nad poniesionymi kosztami), który firma uzyskała w danym roku podatkowym. Dochód stanowi sumę:

- dochodu osiągniętego z zysków kapitałowych,
- dochodu osiągniętego z innych źródeł przychodów.

**jednoosobowa
działalność
gospodarcza**

▶ Przedsiębiorcy prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą rejestrują swoje przedsiębiorstwo w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG). Firmę można zarejestrować drogą elektroniczną przez

internet, wypełniając wniosek on-line przy użyciu dostępnego kreatora. Na stronie biznes.gov.pl znajdują się dokładne wskazówki dotyczące zakładania i prowadzenia indywidualnej działalności gospodarczej.

Zasady ogólne według skali podatkowej

Jest to podstawowa forma opodatkowania dochodu pochodzącego z działalności gospodarczej przy zastosowaniu skali podatkowej 12% i 32%. Nawet jeśli podatnik nie zgłosi wyboru formy opodatkowania, to urząd przyjmuje, że chce on się rozliczać według zasad ogólnych. Podatnik opłaca podatek według takiej samej skali jak osoby fizyczne uzyskujące dochody, czyli 12%. Natomiast po przekroczeniu dochodu 120 000 zł odprowadza 32% od nadwyżki z uwzględnieniem kwoty wolnej od podatku (zmniejszającej podatek), która w 2024 r. wynosiła 30 000 złotych, co daje kwotę 3600 złotych odejmowaną od obliczonego podatku. Dodatkowo dla osób o najwyższych dochodach wprowadzono tak zwany podatek solidarnościowy w wysokości 4% od dochodów powyżej 1 miliona złotych dochodów w ciągu roku.

skala podatkowa

Skala podatkowa w 2024 r.	
Podstawa obliczenia podatku w złotych	Podatek wynosi
do 120 000	12% minus kwota zmniejszająca podatek (3600 zł)
ponad 120 000	10 800 zł plus 32% nadwyżki ponad 120 000 zł

Przedsiębiorca ma możliwość uwzględniania kosztów uzyskania przychodów. Od uzyskiwanych przychodów odejmuje koszty, co zmniejsza dochód, a tym samym podstawę opodatkowania, od której nalicza się podatek dochodowy. Suma kosztów związana z prowadzoną działalnością wpływa na obniżenie wysokości podatku dochodowego. Przy tej formie podatnik korzysta z różnych ulg i odliczeń tak jak osoba fizyczna.

Studium przypadku

Wiktor przez dziewięć miesięcy 2023 r. nieskutecznie poszukiwał swojej pierwszej pracy. Na ostatnie trzy miesiące roku zdecydował się otworzyć swoją pierwszą jednoosobową działalność gospodarczą. Wartość jego miesięcznego dochodu, podlegającego opodatkowaniu i po potrąceniu obowiązkowych składek na ubezpieczenia społeczne oraz składki zdrowotnej, przez te trzy miesiące roku wyniosła 6 000 złotych miesięcznie. Wiktor nie zapłacił podatku, gdyż wartość jego rocznego dochodu nie przekracza 30 000 złotych (kwota dochodu wolna od podatku), lecz wynosi 18 000 złotych.

Jeżeli cały zarobek mieści się w kwocie wolnej, to wcale nie płacimy podatku. Jeśli jest od niej wyższy, to musimy zapłacić podatek od nadwyżki przekraczającej tę kwotę.

Polecenie

Na podstawie skali podatkowej oblicz, jaki podatek PIT zapłaci Wiktor za 2024 r., gdy osiągnie roczny dochód podlegający opodatkowaniu po potrąceniu obowiązkowych składek na ubezpieczenia społeczne oraz składki zdrowotnej wynoszący 130 750 złotych.

Zasady ogólne według skali podatkowej

Zalety	Wady
- możliwość uwzględnienia kosztów uzyskania przychodów – zakupy wynikające z działalności, koszty wynagrodzeń, raty leasingowe obniżają podstawę opodatkowania - możliwość korzystania z ulg i odliczeń, tj. darowizny, wydatki na internet, rehabilitację, szkolenia uczniów, ulga prorodzinna - prawo do wspólnego rozliczania się z małżonkiem - możliwość odliczenia strat z lat ubiegłych	- przedsiębiorca po przekroczeniu dochodu 120 000 zł jest zobowiązany do zapłaty od nadwyżki dochodu podatku dochodowego wg stawki 32% - obowiązek prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów - wymaga znajomości przepisów i ich interpretacji dotyczących właściwego kwalifikowania przychodów i kosztów wynikających z działalności gospodarczej

Jest to korzystna forma opodatkowania dla przedsiębiorców, których dochody roczne nie powodują wejścia na drugi próg skali podatkowej.

Zasady ogólne według jednolitej stawki podatku wynoszącej 19%

jednolita stawka
podatkowa

Podatek według jednolitej stawki to podatek liniowy. Podatek jest obliczany od dochodu, czyli różnicy między przychodem a kosztami jego uzyskania. Przedsiębiorca, który wybierze jednolitą stawkę podatkową, będzie płacił cały czas taką samą procentową stawkę **19%** niezależnie od osiąganego dochodu. Wyboru takiego podatku dokonuje się przy rejestracji firmy. Formę opodatkowania na podatek liniowy można zmienić w trakcie prowadzenia działalności, ale jedynie od nowego roku kalendarzowego, tak aby w całym roku podatkowym

podatnik był objęty tą formą opodatkowania. Prawo wyboru tej formy opodatkowania mają jedynie osoby prowadzące indywidualną działalność gospodarczą. Dochodów z działalności opodatkowanych liniowo nie można łączyć z dochodami z innych źródeł, na przykład wynikającymi z umowy o pracę.

Zasady ogólne według jednolitej stawki podatku – 19%	
Zalety	Wady
- możliwość uwzględnienia kosztów uzyskania przychodów - jednolita stawka podatku, bez względu na wysokość osiąganego dochodu - od przychodu można odliczyć składki na ubezpieczenie społeczne - opłacone składki na ubezpieczenie zdrowotne zmniejszają wysokość podatku - możliwość odliczenia strat z lat ubiegłych	- brak prawa do korzystania z większości ulg podatkowych, które przysługują opodatkowanym według skali podatkowej - obowiązek prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów - wymóg znajomości przepisów i ich interpretacji dotyczących właściwego kwalifikowania przychodów i kosztów wynikających z działalności gospodarczej - brak prawa do wspólnego rozliczenia się z małżonkiem - brak kwoty wolnej od podatku oznacza, że nawet niewielki dochód podlega opodatkowaniu

Największy wpływ na wybór opodatkowania stawką liniową 19% ma wysoka kwota uzyskiwanych dochodów. Jest to korzystna forma opodatkowania dla przedsiębiorców, których dochody znacznie przewyższają 120 000 zł. Po przekroczeniu tej kwoty dochody są opodatkowane stawką 32% według drugiego progu skali podatkowej. Wynika to z braku kwoty wolnej od podatku oraz braku możliwości uwzględnienia większości ulg podatkowych.

Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych

Ryczałt jest uproszczoną formą rozliczania podatku dochodowego przeznaczoną dla niewielkich przedsiębiorstw prowadzących określoną działalność. Stawka podatkowa w 2024 r. wynosi od 2% do 17% w zależności od rodzaju prowadzonej działalności. Przy wyborze ryczałtowanej formy opodatkowania podatek oblicza się od przychodu, czyli koszty działalności gospodarczej nie mają wpływu na jego wysokość. Taką formę opodatkowania mogą wybrać przedstawiciele wolnych zawodów, jak: lekarze, pielęgniarki, tłumacze oraz osoby wykonujące działalność usługową, na przykład gastronomiczną czy budowlaną. Wysokość stawek podatku zależy od rodzaju prowadzonej działalności. Przedsiębiorca jest zobowiązany do prowadzenia ewidencji wszystkich przychodów pochodzących z wykonywanej działalności. Przy tej formie opodatkowania nie można się rozliczać wspólnie z małżonkiem oraz korzystać z części przysługujących ulg.

♦ ryczałt

Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych

Zalety	Wady
■ uproszczona księgowość ■ możliwość skorzystania z niskich, kilkuprocentowych stawek podatku ■ możliwość skorzystania z części przysługujących ulg i odliczeń podatkowych ■ od przychodu można odliczyć składki na ubezpieczenie społeczne ■ opłacone składki na ubezpieczenie zdrowotne zmniejszają wysokość podatku	■ brak możliwości odliczania kosztów uzyskania przychodów ■ nie może być zastosowany dla wszystkich rodzajów działalności gospodarczej ■ mogą go opłacać podatnicy, którzy rozpoczynają prowadzenie działalności, a jeżeli już ją wcześniej prowadzili, ich przychody w poprzednim roku nie mogły przekroczyć równowartości 2 milionów euro ■ brak prawa do wspólnego rozliczenia z małżonkiem

Ta forma opodatkowania jest korzystna dla osób osiągających przychody poniżej ustalonego limitu (w 2024 r. wynosił on 2 miliony euro), które chcą ograniczyć koszty prowadzenia księgowości. Przedsiębiorcy są zobowiązani do prowadzenia prostej ewidencji uzyskiwanych przychodów.

Karta podatkowa

- karta podatkowa** ➤ Karta podatkowa jest przeznaczona dla przedsiębiorców prowadzących ściśle określone rodzaje działalności. Tak mogą być opodatkowane niewielkie firmy prowadzące na przykład usługi zegarmistrzowskie, krawieckie, tapicerskie, wulkanizacyjne oraz drobny handel detaliczny. Wysokość podatku nie wynika z wysokości uzyskiwanego przychodu czy dochodu – urząd skarbowy ustala konkretną kwotę w zależności od rodzaju i zakresu prowadzonej działalności, liczby pracowników oraz liczby mieszkańców terenu, na którym jest prowadzona ta działalność. Przy wyborze tej formy opodatkowania nie można korzystać z ulg i odliczeń przysługujących osobom płacącym podatki na zasadach ogólnych z wyjątkiem odliczeń składek na ubezpieczenie zdrowotne.

Karta podatkowa

Zalety	Wady
■ opłacone składki na ubezpieczenie zdrowotne zmniejszają wysokość podatku ■ brak obowiązku prowadzenia księgowości (z wyjątkiem roku, w którym rozpoczęto działalność) ■ w zakresie księgowości należy jedynie prowadzić ewidencję zatrudnienia ■ zazwyczaj ustalone są niskie stawki podatku, niezależne od wysokości faktycznie osiągniętych dochodów ■ brak konieczności uwzględniania dochodów z działalności w rocznym zeznaniu o wysokości osiągniętych dochodów PIT	■ brak możliwości odliczania kosztów uzyskania przychodów ■ brak możliwości korzystania z ulg i odliczeń podatkowych (z wyjątkiem składek na ubezpieczenie zdrowotne) ■ stosowana jest do wybranych rodzajów działalności ■ konieczność opłacania stałego, ustalonego podatku nawet w przypadku, gdy firma przynosi straty ■ brak możliwości zatrudniania większej liczby osób ■ brak prawa do wspólnego rozliczenia z małżonkiem

Ta forma jest korzystna głównie dla drobnych rzemieślników, którzy większość usług wykonują samodzielnie i zatrudniają niewielką liczbę osób.

Rodzaje opodatkowania prowadzonej działalności, stan prawny na 30.04.2024 r.

Rozpoczęcie i prowadzenie działalności gospodarczej zobowiązuje do płacenia podatku dochodowego. Wybór formy opodatkowania zależy od rodzaju prowadzonej działalności i nie zawsze jest dozwolony dla danego jej rodzaju. Przed podjęciem decyzji warto obliczyć, jaki rodzaj opodatkowania będzie dla nas korzystny.

Studium przypadku

Masz sklep internetowy zajmujący się sprzedażą ubrań dla młodzieży. W 2024 r. planujesz osiągnąć dochód w wysokości 200 000 złotych. Zastanawiasz się, która forma opodatkowania – zasady ogólne według aktualnej skali podatkowej czy zasady ogólne według jednolitej 19% stawki podatku – będzie dla ciebie korzystniejszym rozwiązaniem. Po obliczeniu podatku według skali podatkowej obowiązującej na początku 2024 r. wysokość podatku wyniesie 40 900 złotych, a według jednolitej stawki podatku 19% – 38 000 złotych. Korzystniejszą formą opodatkowania przy takim dochodzie jest podatek liniowy.

Polecenie

Oblicz, przy jakim dochodzie korzystniejszy okaże się wybór formy opodatkowania na zasadach ogólnych według aktualnej skali podatkowej.

Pozostałe podatki

Poza podatkiem dochodowym przedsiębiorcy mogą być objęci obowiązkiem płacenia innych podatków. Pozostałe podatki, którymi może być objęty przedsiębiorca prowadzący indywidualną działalność gospodarczą, zależą do wysokości uzyskiwanych przychodów oraz od rodzaju i zakresu prowadzonej działalności.

➤ pozostałe podatki

Podatek od towarów i usług VAT płacą przedsiębiorcy, którzy przekroczyli ustalony roczny limit sprzedaży (w 2024 r. wynosił 200 000 złotych) lub prowadzą rodzaj działalności objęty obowiązkiem płacenia tego podatku, jak handel wyrobami jubilerskim czy nowymi samochodami.

Podatek akcyzowy dotyczy jedynie prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie obrotu wyrobami akcyzowymi, między innymi samochodami, paliwami, energią elektryczną, alkoholem i wyrobami tytoniowymi.

Podatek od nieruchomości płaci firma, która posiada budynki lub grunty.

Podatek od czynności cywilnoprawnych uiszczają przedsiębiorcy na przykład przy zawieraniu umów w formie aktu notarialnego, kupnie lub sprzedaży nieruchomości.

Podatek od środków transportu płacą firmy będące właścicielami środków transportowych: samochodów ciężarowych, przyczep, naczep.

Podatek tonażowy jest opłacany przez przedsiębiorców prowadzących usługi w zakresie żeglugi międzynarodowej, zajmujących się przewozem ładunków i pasażerów.

Podatek od wydobycia niektórych kopalin dotyczy firm zajmujących się eksploatacją, na przykład miedzi, ropy naftowej czy gazu ziemnego.

Ze względu na sposób naliczania podatku dochodowego można wyróżnić:

- **podatki progresywne** – stawka podatku rośnie wraz z dochodami; obowiązują w Polsce i krajach Europy Zachodniej;
- **podatki liniowe** – podatki są naliczane według jednej stawki; funkcjonują w takich państwach, jak: Estonia, Litwa, Łotwa, Czechy, Słowacja, Rumunia, Bułgaria;

- **podatki degresywne** (regresywne) – najrzadziej spotykane, stawka podatku maleje wraz ze wzrostem dochodu; cechy podatku degresywnego ma podatek pogłówny, którego nazwa pochodzi od płacenia „od głowy” rozumianej jako liczba osób; jest najstarszą formą podatku osobistego; polega na tym, że wszyscy podatnicy bez względu na wysokość dochodu płacą taką samą kwotę.

podatki
degresywne

W Polsce przykładem podatku progresywnego jest podatek dochodowy według aktualnej skali podatkowej. Podatki liniowe w Polsce to: podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) i podatek dochodowy według jednolitej stawki podatku.

Podejścia progresywne i liniowe w opodatkowaniu mają istotny wpływ na aktywność gospodarczą poprzez kształtowanie zachowań przedsiębiorców. Wpływają również na podział dochodów w społeczeństwie.

Progresja opodatkowania

W podejściu progresywnym stawki podatkowe rosną wraz z dochodem. Oznacza to, że osoby o wyższych dochodach płacą wyższe stawki podatkowe, podczas gdy osoby o niższych dochodach płacą niższe stawki lub są nawet zwolnione z obowiązku płacenia podatku dochodowego.

podatki
progresywne

Podejście progresywne wpływa na aktywność gospodarczą. Może ograniczać motywację do osiągania większych dochodów. Osoby przedsiębiorcze, które zarabiają więcej, muszą płacić wyższe stawki podatkowe, co zmniejsza ich dodatkowe dochody. To może zniechęcać do rozwijania własnych przedsiębiorstw i podejmowania dodatkowego wysiłku w celu zwiększenia ich dochodów. Ponadto, wysokie stawki podatkowe mogą skłaniać przedsiębiorców i bogatszych obywateli do poszukiwania strategii unikania płacenia podatków lub przenoszenia przedsiębiorstw za granicę.

Korzyścią z podejścia progresywnego jest promowanie równości społecznej poprzez zmniejszanie nierówności dochodowych. Niższe stawki podatkowe dla osób o niższych dochodach mogą pomóc w zmniejszeniu ubóstwa i w poprawie ich sytuacji materialnej.

Liniowość opodatkowania

W podejściu liniowym stawki podatkowe są stałe, niezależnie od wysokości uzyskiwanego dochodu. Oznacza to, że wszyscy płacą ten sam procent swojego dochodu w postaci podatku. Może to zachęcać do większej aktywności gospodarczej poprzez zwiększenie motywacji do osiągania większych dochodów. Brak progresji w stawkach podatkowych oznacza, że osoby przedsiębiorcze o wyższych dochodach nie są obciążane wyższymi podatkami. Zachęca to do podejmowania wysiłku w celu zwiększenia dochodów prowadzonego przedsiębiorstwa. Nadwyżka dochodów może zostać przeznaczona na inwestycje. Dodatkowo liniowy system podatkowy może być prostszy, co zmniejsza koszty administracyjne.

podatki liniowe

Wadą podejścia liniowego jest to, że nie uwzględnia ono różnic w dochodach i może prowadzić do zwiększenia nierówności społecznych. Osoby o niższych

dochodach płacą ten sam procent swojego dochodu w postaci podatku, co osoby o wyższych dochodach. To pogłębia różnice w dochodach między różnymi grupami społecznymi i może prowadzić do znacznego ich rozwarstwienia.

Zarówno podejście progresywne, jak i liniowe w opodatkowaniu mają swoje zalety i wady. Wybór odpowiedniego systemu podatkowego nie jest łatwy i jednoznaczny, zależy od wielu czynników, takich jak cele społeczno-gospodarcze państwa, stopień nierówności dochodowych w społeczeństwie oraz postrzeganie zasad sprawiedliwości społecznej.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, czym różnią się formy opodatkowania indywidualnej działalności gospodarczej.
2. Podaj, która z form opodatkowania nie wymaga znajomości szczegółowych zasad księgowości.
3. Określ, która forma opodatkowania podatkiem dochodowym jest najkorzystniejsza dla niewielkiego punktu gastronomicznego, zakładu krawieckiego, zakładu wulkanizacyjnego, punktu handlującego nową odzieżą na miejskim targowisku. Uzasadnij swój wybór.
4. Oceń, którymi pozostałymi podatkami, poza podatkiem dochodowym, są objęte najczęściej osoby prowadzące indywidualną działalność gospodarczą.
5. Przedstaw argumenty za stosowaniem podatków dochodowych progresywnego i liniowego oraz przeciw stosowaniu tych podatków.
6. Na podstawie poniższego tekstu wskaż wymienione przez autora zalety podatku degresywnego. Czy twoim zdaniem podatek degresywny jest korzystny dla podatnika i państwa? Uzasadnij swoją opinię.

Motywuująca degresja podatkowa

[...] Podatek progresywny może być wyjątkowo demotywuujący. Pracujesz więcej, zarabiasz więcej, płacisz więcej (nie tylko w ujęciu kwotowym, ale również w ujęciu procentowym). Po co więc pracować więcej? Nie opłaca się. Jeśli grozi ci przeskoczenie do kolejnej grupy podatkowej, możesz nie być zainteresowany nadgodzinami. Skoro nie będziesz pracował, nie będziesz zarabiał i nie zapłacisz podatku. A państwo traci potencjalne dochody.

I tu pojawia się podatek degresywny. W tym systemie zarabiający więcej są niejako nagradzani przez państwo niższą stawką podatku. Argumentów za zarabianiem więcej jest nieskończenie wiele, ale ten może być wyjątkowo ważny.

Obniżenie podatków dla lepiej zarabiających nie jest wcale takie nierozsądne z punktu widzenia państwa, jak mogłoby się wydawać na pierwszy rzut oka. Ostatecznie oni i tak zapłacą dużo więcej, niż ci zarabiający najmniej. Ale bardzo prawdopodobne jest również, że zapłacą więcej niż gdyby płacili podatek w skali progresywnej. Po prostu będą bardziej zmotywowani do uzyskiwania wyższych dochodów, co zwiększa podstawę opodatkowania. [...]

Źródło: Gekon, serwis internetowy (dostęp: 30.04.2019).

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) dotyczy przedsiębiorstw, które działają jako osoby prawne. s. 112
- Wyróżnia się następujące formy opodatkowania indywidualnej działalności gospodarczej: zasady ogólne według skali podatkowej, zasady ogólne według jednolitej stawki podatku 19%, ryczałt od przychodów ewidencjonowanych i karta podatkowa. s. 113
- Zasady ogólne według skali podatkowej są korzystne dla przedsiębiorców, których dochody roczne nie powodują wejścia w drugi próg skali podatkowej wynoszący 32%. s. 113
- Zasady ogólne według jednolitej stawki podatku wynoszącej 19% są korzystne dla przedsiębiorców, których dochody przewyższają znacznie 120 000 zł. s. 114
- Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych jest korzystny dla osób osiągających przychody poniżej ustalonego limitu, w 2024 r. wynoszącego 2 miliony euro, które chcą ograniczyć koszty prowadzenia księgowości. s. 115
- Karta podatkowa jest korzystna głównie dla drobnych rzemieślników, którzy większość usług wykonują samodzielnie i zatrudniają niewielką liczbę osób. s. 116
- Poza podatkiem dochodowym przedsiębiorcy mogą być objęci obowiązkiem płacenia innych podatków, takich jak: podatek od towarów i usług VAT, podatek akcyzowy, podatek od nieruchomości, podatek od czynności cywilnoprawnych, podatek od środków transportu, podatek tonażowy, podatek od wydobycia niektórych kopalin. s. 117
- Ze względu na sposób naliczania podatku dochodowego wyróżnia się: podatki progresywne, podatki liniowe i podatki degresywne. s. 119
- Progresywne stawki podatkowe rosną wraz z dochodem. s. 119
- Liniowe stawki podatkowe są stałe, niezależnie od wysokości uzyskiwanego dochodu. s. 119

3.8. Ochrona konsumenta

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, jakie prawa przysługują konsumentom;
- poznasz instytucje ochrony konsumenta.

Jedną z najczęściej odgrywanych przez człowieka ról społecznych jest rola konsumenta. Występuje w niej, gdy kupuje jakiś towar, podpisuje umowę z biurem podróży lub korzysta z telefonu komórkowego czy z internetu, a nawet wtedy, gdy włącza światło.

konsument ➤ **Konsument** to osoba nabywająca od przedsiębiorcy towar lub usługę, niezwiązaną z prowadzoną przez nią działalnością gospodarczą lub zawodową dla zaspokojenia swoich potrzeb życiowych.

Prawa konsumentów

Najważniejsze prawa konsumentów to: prawo do złożenia reklamacji z tytułu rękojmi za wady, gwarancji lub zastrzeżeń do usług świadczonych przez podmioty rynku finansowego oraz prawo do odstąpienia od umowy.

prawa konsumentów ➤ Prawa konsumentów należą do wolności i praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych zagwarantowanych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

„Władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa.”

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., art. 76.

Szczegółowe regulacje znajdują się w innych aktach prawnych. Do podstawowych dokumentów dotyczących ochrony praw konsumentów należą:

- Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów,
- Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta,
- Ustawa z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich,
- Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym,
- Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim,
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny,
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. dotyczące ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE.

Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów zapewnia ochronę **zbiorowych interesów konsumentów**. Dotyczy sytuacji, które mogą spotkać każdego. Należą do nich między innymi:

- stosowanie umów, które zostały wpisane do rejestru wzorów umów uznanych za niedozwolone;
- naruszanie obowiązku udzielania konsumentom rzetelnej, prawdziwej i pełnej informacji;
- nieuczciwe praktyki rynkowe lub czyny nieuczciwej konkurencji.

Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym zalicza do nich między innymi:

- organizowanie grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupu w systemie konsorcyjnym, na przykład sprzedaż samochodów w tak zwanym systemie argentyńskim (uczestnicy konsorcjum wpłacali zaliczki, z których finansowano zakup samochodów dla wylosowanych członków grupy, osoby wchodzące do konsorcjum finansowały kolejne zakupy); naruszeniem interesów konsumenta były utrudnienia związane z wycofaniem się z konsorcjum;
- rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji dotyczących na przykład pochodzenia produktu, sposobu jego wykonania, składników, daty produkcji, wyników testów jakości i bezpieczeństwa, ceny, warunków gwarancji itp.;
- pominięcie istotnych dla konsumenta informacji;
- posługiwanie się bez zezwolenia certyfikatami jakości i bezpieczeństwa;
- naśladowanie innych produktów;
- kryptoreklama (reklama ukryta);
- stosowanie agresywnych praktyk rynkowych, na przykład uciążliwe nakłanianie do nabycia produktu przez telefon, faks lub pocztę elektroniczną.

W przypadku wystąpienia tych praktyk konsumenci mają prawo złożyć skargę do UOKiK. Zbiorowe interesy konsumentów nie stanowią sumy interesów indywidualnych.

Nową wartością w polskim prawie jest rozporządzenie Unii Europejskiej dotyczące ochrony danych osobowych (RODO). Nakłada ono na przedsiębiorców szczególną dbałość o ochronę danych osobowych klientów.

Prawa konsumenta dotyczące sprzedaży

Ustawa o prawach konsumenta z 2014 r. wprowadziła zmiany wzmacniające pozycję konsumentów. W przypadku nabycia wadliwego towaru konsument ma prawo złożyć **reklamację**. Może on wybrać jedno z czterech uprawnień: wymienić towar na inny, pozbawiony wad; żądać dokonania naprawy; żądać obniżenia ceny lub odstąpić od umowy, o ile wada jest istotna. Domniemanie, że wada istniała w rzeczy w momencie sprzedaży, ma miejsce, jeżeli zostanie ona stwierdzona.

Definicje

gwarancja ➤

Gwarancja – zapewnienie producenta o jakości towaru niezależnie od tego, czy był on sprzedawcą. Gwarancja jakości jest udzielana przez producenta dobrowolnie, zazwyczaj wraz z wydaniem towaru. To pisemny dokument określający czas, na jaki udziela się gwarancji jakości oraz na jakich warunkach. Stanowi to swego rodzaju dodatkowe potwierdzenie jakości produktu.

reklamacja ➤

Reklamacja – prawo konsumenta do podważenia określonej przez producenta zgodności opisu zakupionego przedmiotu bądź usługi ze stanem faktycznym, jeżeli wykryje wadę. Podstawą reklamacji, czyli zgłoszenia wadliwości zakupionego produktu lub usługi, może być rękojmia bądź gwarancja.

Od początku 2023 r. wprowadzono jednolite dla całej Unii Europejskiej przepisy dotyczące rękojmi, między innymi jeżeli pierwszym żądaniem kupującego jest obniżka ceny lub odstąpienie od umowy, przedsiębiorca może nie uwzględnić tego roszczenia. Wówczas sprzedawca powinien niezwłocznie i bez nadmiernej niedogodności dla kupującego wymienić rzecz wadliwą na wolną od wad albo wadę usunąć.

Definicja

Rękojmia – odpowiedzialność sprzedawcy w związku z ujawnioną wadą fizyczną lub wadą prawną zakupionego towaru. Klient może żądać od sprzedawcy: bezpłatnej naprawy, wymiany towaru na nowy, obniżenia lub zwrotu ceny.

To kupujący wybiera, czy woli, aby daną rzecz naprawić, czy wymienić na nową, a wybór ten jest wiążący dla sprzedawcy. Jeśli jednak okaże się, że naprawa lub wymiana rzeczy jest niemożliwa lub zbyt kosztowna, to można żądać zwrotu ceny za towar (czyli odstąpić od umowy). Jednakże zwrot ceny jest zawsze wariantem ostatecznym – jest to uprawnienie przysługujące tylko wtedy, jeśli sprzedawca nie będzie mógł spełnić pozostałych dwóch możliwości.

◀ rękojmia

Konsument ma prawo do zwrotu towaru zakupionego przez internet w ciągu 14 dni kalendarzowych od dnia otrzymania przesyłki, przy czym nie musi podać przyczyny tego zwrotu.

Podstawą do złożenia reklamacji może być odpowiedzialność za niezgodność towaru z umową, czyli odpowiedzialność sprzedawcy za wady sprzedanej rzeczy i to właśnie on jest adresatem reklamacji. Dane sprzedawcy znajdują się na paragonie fiskalnym, dlatego należy go zachować na wypadek reklamacji. Taką odpowiedzialnością są objęte wszystkie towary konsumpcyjne, dlatego jest najkorzystniejszą podstawą reklamacji. Jej warunki są uregulowane ustawowo i nie mogą być zmieniane przez producenta. Podstawą reklamacji może być również gwarancja. Uprawnienia konsumenta określa gwarant, mogą zatem być mniej korzystne niż te wynikające z rękojmi. Gwarancja powinna być sformułowana w języku polskim i zawierać informacje dotyczące gwaranta, czasu trwania i zasięgu terytorialnego gwarancji, uprawnień konsumenta w przypadku stwierdzenia wady.

W przypadku obniżki cen przedsiębiorca jest obowiązany do podania oprócz aktualnej ceny również najniższej ceny z ostatnich 30 dni.

Przepisy zabraniają producentom sprzedaży tych samych produktów, wyglądających podobnie, ale mających zróżnicowaną jakość, na przykład proszek do prania przeznaczony na rynek polski nie może mieć niższej jakości niż ten sam proszek sprzedawany w innym kraju.

Ochrona konsumenta w sieci

prawa konsumenta
w sieci

- Osobnym problemem jest ochrona praw konsumentów korzystających z usług świadczonych za pośrednictwem internetu. Podmiot, który oferuje towary i usługi, musi zamieścić wyraźną informację wskazującą, czy jest przedsiębiorstwem, czy osobą fizyczną. Musi również podać swoje dane: nazwę i siedzibę firmy, a w przypadku osób fizycznych także adres elektroniczny oraz imię i nazwisko. Oferent musi także zamieścić informację o tym, w jaki sposób są weryfikowane zamieszczone na stronie opinie konsumentów. Usługodawca musi poinformować usługobiorcę o zagrożeniach związanych z korzystaniem ze świadczonych usług i zapewnić mu możliwość zakończenia korzystania z usługi w każdej chwili. Przepisy zabraniają przesyłania na adres użytkownika internetu tak zwanej niezamówionej informacji handlowej. Poważnym problemem jest także niechciana korespondencja elektroniczna (spam), a zwłaszcza przesyłane tą drogą wirusy.

BEZPŁATNA POMOC KONSUMENCKA

RZECZNICZY KONSUMENTÓW

- porady
- reklamacje
- pisma procesowe

Znajdź na uokik.gov.pl

PORADY

801 440 220
222 66 76 76
porady@dlakonsumentow.pl

INSPEKCJA HANDLOWA

- porady
- mediacje
- sądy polubowne

Znajdź na uokik.gov.pl

Źródło: UOKiK, strona internetowa (dostęp: 28.03.2023 r.).

Instytucje ochrony konsumenta

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

- **Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów** – podejmuje działania w przypadku naruszenia zbiorowych interesów konsumentów.

- **Powiatowi (miejscy) rzecznicy konsumentów** – zajmują się bezpłatnym poradnictwem, wnioskują o zmiany w prawie miejscowym, występują do przedsiębiorców w obronie praw i interesów konsumentów, występują z powództwem do sądów w sprawach o ochronę interesów konsumentów, współpracują z innymi instytucjami ochrony konsumentów.

- **Sieć Europejskich Centrów Konsumenckich (ECC-Net)** – sieć współfinansowana przez Komisję Europejską, państwa członkowskie oraz Norwegię i Islandię. Istnieje 30 takich centrów, po jednym w każdym kraju. W Polsce Centrum działa od 2005 r. Centra ECC-Net udzielają konsumentom porad i informacji o ich prawach związanych z dokonywanymi przez nich zakupami transgranicznymi towarów i usług.

 SPORY TRANSGRANICZNE Europejskie Centrum Konsumenckie 22 556 06 00 ECCNET-PL@ec.europa.eu konsument.gov.pl	 UBEZPIECZENIE I FINANSE Rzecznik Finansowy 22 333 73 26-27 porady@rf.gov.pl rf.gov.pl	 TELEKOMUNIKACJA Centrum Informacji Konsumenckiej przy UKE 22 330 40 00 cik.uke.gov.pl
 ENERGIA I PALIWA Punkt Informacyjny dla Odbiorców Energii i Paliw Gazowych 22 244 26 36 dr@ure.gov.pl ure.gov.pl	 PODRÓŻE KOLEJOWE Rzecznik Praw Pasażera Kolei przy Prezesie UTK 801 044 080 22 460 40 80 rzecznik@pasazer.gov.pl pasazer.gov.pl	 PODRÓŻE LOTNICZE Rzecznik Praw Pasażerów przy Prezesie ULC pasazerlotniczy@ulc.gov.pl pasazerlotniczy.ulc.gov.pl

Źródło: UOKiK, strona internetowa (dostęp: 28.03.2023 r.).

Pozasądowe rozstrzygnięcie sporów konsumenckich (ADR)

Zgodnie ze zmianami wprowadzonymi w prawie europejskim, również w Polsce, istnieje możliwość korzystania z alternatywnych form rozstrzygnięcia sporów konsumenckich. Jedną z takich form są **mediacje**. Do ich zalet należą:

- krótszy czas rozwiązywania sporów;
- odformalizowanie postępowania, dzięki czemu jest przyjaźniejsze dla konsumentów;

- dobrowolność, czyli niezbędna zgoda obu stron postępowania;
- niższe koszty niż w postępowaniu sądowym.

Formy pozasądowego rozstrzygania sporów konsumenckich:

1. **Stale polubowne sądy konsumenckie** – działają przy Państwowej Inspekcji Handlowej, rozstrzygają, za zgodą obu stron, spory między konsumentami a przedsiębiorcami we wszystkich spawach majątkowych i niemajątkowych, które mogą być przedmiotem ugody sądowej (z wyjątkiem spraw o alimenty). Stały polubowny sąd konsumencki działa również przy Prezesie Urzędu Komunikacji Elektronicznej.
2. **Organizacje pozarządowe ochrony praw i interesów konsumenta:**

STOWARZYSZENIE
KONSUMENTÓW POLSKICH

- Federacja Konsumentów – organizacja ma oddziały na terenie całego kraju, jej prawnicy pomagają w rozwiązywaniu sporów konsumenckich.
- Stowarzyszenie Konsumentów Polskich – prowadzi razem z Fundacją Konsumentów Infolinię Konsumentką (801 440 220 / 222 66 76 76), na której każdy konsument może otrzymać bezpłatną poradę prawną, prowadzi również działalność edukacyjną.

PYTANIA I POLECENIA

1. W czerwcu, tuż po zakończeniu roku szkolnego, Kamil kupił w sklepie sportowym buty trekkingowe znanej i uznanej firmy. W sierpniu spędził tydzień w Bieszczadach, przewędrował po górach w sumie ponad 120 km. Ku swojemu zdziwieniu stwierdził, że buty silnie farbują i się odkształcają. Jednak po powrocie do domu, schował buty. Przeleżały w szafce do grudnia, kiedy to koleżanka z klasy uświadomiła mu, że ma prawo do reklamacji. Kamil udał się z butami i paragonem do sklepu, w którym je kupił. Sprzedawca stwierdził, że nie ma prawa do reklamacji, bo minęło zbyt dużo czasu od powstania uszkodzenia, a poza tym jest ono niewielkie. Ponadto tego modelu obuwia już się nie produkuje i ostatecznie może zaproponować wymianę na zwykłe tenisówki.
 - a) Czy Kamil miał prawo do reklamacji? Jeżeli tak, to na jakie przepisy prawa konsumenckiego mógł się powołać i czego zażądać od sprzedawcy? Powołaj się na odpowiednie przepisy ustawy o prawach konsumenta.
 - b) Oceń, czy sprzedawca może odrzucić reklamację. Uzasadnij odpowiedź, powołując się na odpowiednie przepisy ustawy.

Art. 43b. Kryteria zgodności towaru z umową i przesłanki odpowiedzialności przedsiębiorcy za brak zgodności towaru z umową

1. Towar jest zgodny z umową, jeżeli zgodne z umową pozostają w szczególności jego:

- 1) opis, rodzaj, ilość, jakość, kompletność i funkcjonalność, a w odniesieniu do towarów z elementami cyfrowymi – również kompatybilność, interoperacyjność i dostępność aktualizacji;*
- 2) przydatność do szczególnego celu, do którego jest potrzebny konsumentowi, o którym konsument powiadomił przedsiębiorcę najpóźniej w chwili zawarcia umowy i który przedsiębiorca zaakceptował. [...]*

Art. 43c. Odpowiedzialność przedsiębiorcy za brak zgodności towaru z umową

1. Przedsiębiorca ponosi odpowiedzialność za brak zgodności towaru z umową istniejący w chwili jego dostarczenia i ujawniony w ciągu dwóch lat od tej chwili, chyba że termin przydatności towaru do użycia, określony przez przedsiębiorcę, jego poprzedników prawnych lub osoby działające w ich imieniu, jest dłuższy. Domniemywa się, że brak zgodności towaru z umową, który ujawnił się przed upływem dwóch lat od chwili dostarczenia towaru, istniał w chwili jego dostarczenia, o ile nie zostanie udowodnione inaczej lub domniemania tego nie można pogodzić ze specyfiką towaru lub charakterem braku zgodności towaru z umową. [...]

Art. 43d. Naprawa lub wymiana towaru niezgodnego z umową

1. Jeżeli towar jest niezgodny z umową, konsument może żądać jego naprawy lub wymiany.
2. Przedsiębiorca może dokonać wymiany, gdy konsument żąda naprawy, lub przedsiębiorca może dokonać naprawy, gdy konsument żąda wymiany, jeżeli doprowadzenie do zgodności towaru z umową w sposób wybrany przez konsumenta jest niemożliwe albo wymagałoby nadmiernych kosztów dla przedsiębiorcy. Jeżeli naprawa i wymiana są niemożliwe lub wymagałyby nadmiernych kosztów dla przedsiębiorcy, może on odmówić doprowadzenia towaru do zgodności z umową. [...]

Art. 43e. Obniżenie ceny towaru albo odstąpienie konsumenta od umowy

1. Jeżeli towar jest niezgodny z umową, konsument może złożyć oświadczenie o obniżeniu ceny albo odstąpieniu od umowy, gdy:

- 1) przedsiębiorca odmówił doprowadzenia towaru do zgodności z umową zgodnie z art. 43d naprawa lub wymiana towaru niezgodnego z umową ust. 2; [...]
- 3) brak zgodności towaru z umową występuje nadal, mimo że przedsiębiorca próbował doprowadzić towar do zgodności z umową;
- 4) brak zgodności towaru z umową jest na tyle istotny, że uzasadnia obniżenie ceny albo odstąpienie od umowy bez uprzedniego skorzystania ze środków ochrony określonych w art. 43d naprawa lub wymiana towaru niezgodnego z umową;
- 5) z oświadczenia przedsiębiorcy lub okoliczności wyraźnie wynika, że nie doprowadzi on towaru do zgodności z umową w rozsądnym czasie lub bez nadmiernych niedogodności dla konsumenta [...]

Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta (stan prawny na 15.05.2022 r.).

2. Przedstaw podstawowe prawa konsumenckie oraz procedury ich egzekwowania.
3. Na podstawie różnych źródeł opracuj informacje dotyczące działalności rzecznika praw konsumentów w twoim powiecie lub mieście.
4. W dostępnych źródłach odszukaj informacje dotyczące instytucji realizujących pozasądowe rozstrzyganie sporów konsumenckich w twoim regionie. Sporządź na ten temat notatkę w zeszycie.
5. Przedstaw zalety pozasądowego rozstrzygania sporów konsumenckich.
6. Wykorzystaj wzór dokumentu na następnej stronie i napisz w zeszycie reklamację w sprawie opisanej w zadaniu 1.

Miejscowość, data

Do (pełna nazwa i adres siedziby przedsiębiorcy)

Imię, nazwisko

adres konsumenta

Reklamacja towaru

Niniejszym zawiadamiam, iż towar zakupiony przeze mnie w dniu jest wadliwy. Wada polega na Wada została stwierdzona w dniu Z uwagi na powyższe, na podstawie ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny żądam:

- wymiany towaru na nowy (art. 561 § 1)*
- nieodpłatną naprawę towaru* (art. 561 § 1)*
- obniżenia ceny towaru o kwotę/ (słownie:/ zł. Proszę o zwrot podanej kwoty na konto nr/przekazem pocztowym na mój adres* (art. 560 § 1)
- odstępuję od umowy i proszę o zwrot ceny towaru na konto/* (art. 560 § 1)*

*niepotrzebne skreślić

/podpis konsumenta/

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 122 ▶ • Podstawowe prawa konsumenckie znajdują się w Konstytucji RP i ustawach: o ochronie konkurencji i konsumentów, o prawach konsumenta, o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich oraz w Kodeksie cywilnym.
- s. 122 ▶ • Najważniejsze prawa konsumentów to: prawo do złożenia reklamacji z tytułu rękojmi za wady, gwarancji lub zastrzeżeń do usług świadczonych przez podmioty rynku finansowego oraz prawo do odstąpienia od umowy.
- s. 125 ▶ • Podstawą prawną do złożenia reklamacji może być odpowiedzialność za niezgodność towaru z umową lub gwarancja.
- s. 126 ▶ • Instytucjami ochrony praw konsumenta są: Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, powiatowi i miejscy rzecznicy konsumenta, stałe polubowne sądy konsumenckie oraz organizacje pozarządowe.

3.9. Budżet państwa

NA TEJ LEKCJI:

- poznasz pojęcie i funkcje budżetu państwa;
- dowiesz się, jakie zasady obowiązują w polityce budżetowej;
- przeanalizujesz dochody i wydatki budżetu państwa.

Współcześnie formami wpływu państwa na gospodarkę są między innymi dotacje, takie jak wsparcie finansowe inwestycji korzystnych dla funkcjonowania państwa, regulacje cen, na przykład cen energii, protekcjonizm (np. ochrona krajowych producentów przez wprowadzanie wysokich ceł na produkty zagraniczne), polityka pieniężna (monetarna) oraz polityka budżetowa.

Pojęcie i funkcje budżetu państwa

Aby państwo mogło wywiązywać się ze swoich konstytucyjnych obowiązków (obrona narodowa, bezpieczeństwo obywateli, bezpłatna oświata, ochrona środowiska), musi zgromadzić odpowiednie fundusze i zaplanować ich wydatkowanie. Służy temu budżet państwa.

Budżet państwa to plan finansowy zawierający roczne zestawienie dochodów i wydatków związanych z realizacją podstawowych zadań państwa. ♦ budżet państwa

Funkcje budżetu wiążą się z podstawowymi funkcjami państwa w gospodarce: ♦ funkcje budżetu

- **funkcja fiskalna** polega na gromadzeniu dochodów, głównie pochodzących z różnego rodzaju podatków;
- **funkcja redystrybucyjna** oznacza pożądaną podział dochodu narodowego, między innymi uwzględniający potrzebę stworzenia obywatelom warunków bezpiecznego bytu socjalnego;
- **funkcja stymulacyjna** polega na wprowadzaniu poświadanych zmian w gospodarce (pobudzanie koniunktury i wzrostu gospodarczego, stymulowanie rozwoju wybranych dziedzin gospodarki) przy zastosowaniu środków budżetowych, na przykład: wzrostu lub ograniczenia wydatków państwa, zmian strukturalnych wydatków (np. zwiększenie wydatków na opiekę społeczną kosztem obrony narodowej), zmiany wysokości podatków, stosowanie dotacji i ulg podatkowych.

W Polsce budżet przyjmuje się w drodze ustawy. Ustawa budżetowa wyróżnia się specyficznymi cechami:

- wyłącznie Rada Ministrów posiada inicjatywę ustawodawczą;
- normy w niej zawarte mają charakter konkretny i indywidualny oraz obowiązują przez 12 miesięcy (rok budżetowy);
- ograniczenie do 4 miesięcy czasu trwania procesu ustawodawczego (jeżeli w tym terminie prezydent nie otrzyma ustawy do podpisu, może skrócić kadencję sejm);

- senat nie ma prawa odrzucenia ustawy budżetowej;
- prezydent nie może ustawy budżetowej skierować do ponownego rozpatrzenia przez sejm, może tylko skierować ją do Trybunału Konstytucyjnego lub podpisać.

Zasady polityki budżetowej

zasady polityki
budżetowej

► Opracowanie i realizację budżetu państwa regulują określone zasady, dzięki którym państwo może prowadzić politykę budżetową:

- **zasada rocznego budżetowania** – opracowany plan dochodów państwa obejmuje okres 12 miesięcy (rok budżetowy nie musi się pokrywać z rokiem kalendarzowym);
- **zasada zupełności** – zestawienie obejmuje wszystkie dochody i wszystkie wydatki państwa;
- **zasada jedności** – wszystkie dochody i wydatki państwa powinny się znajdować w jednym zestawieniu;
- **zasada jawności** – budżet państwa powinien być podany do publicznej wiadomości (w Polsce jest publikowany w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”);
- **zasada równowagi budżetowej** – dochody i wydatki państwa muszą być zrównoważone, dotyczy to w szczególności wydatków, które nie mogą być wyższe od dochodów; zazwyczaj jednak już uchwalony budżet zakłada powstanie **deficytu budżetowego**, czyli sytuacji, w której wydatki są wyższe od dochodów (przeciwieństwem deficytu budżetowego jest nadwyżka budżetowa).

deficyt budżetowy

► **Deficyt budżetowy** może być poważnym obciążeniem państwa. Wynika ze zwiększenia wydatków lub niższych wpływów albo z obydwu tych powodów równocześnie. Złagodzenie skutków deficytu można osiągnąć poprzez prywatyzację majątku państwowego, podniesienie podatków i ograniczenie wydatków. W celu pokrycia deficytu państwo emituje obligacje. Emisja obligacji powoduje wzrost zadłużenia państwa. Większość państw planuje mniejszy lub większy deficyt budżetowy. Jeżeli zostanie on przeznaczony na cele rozwojowe (np. oświata lub sfinansowanie ważnych inwestycji), może być korzystny dla gospodarki. Jednak gdy zostanie przeznaczony na cele nierozwojowe (np. wzrost wynagrodzeń, emerytur, zasiłków), może spowodować negatywne skutki, jak wzrost inflacji.

Studium przypadku

Co wpływa na powstawanie deficytu?

Deficyt budżetowy nie zawsze jest powodem do obaw. Można go bowiem zaplanować w ustawie budżetowej. Oczywiście w idealnym świecie zawsze występowałaby nadwyżka. Bardziej negatywnym sygnałem jest powstawanie deficytu

samoistnie, mimo że nie był wcześniej zaplanowany. Tego typu sytuacja najczęściej wynika z nieskutecznej realizacji ustawy budżetowej, niedostatecznej ściągłości podatków lub też z niezależnych od rządzących czynników w środowisku gospodarczym (np. wybuch konfliktu zbrojnego, pandemia). Do innych czynników zaliczane są:

- wadliwy system podatkowy;
- proces militaryzacji kraju;
- zbyt duże zatrudnienie w podmiotach powiązanych z budżetem państwa;
- kosztowne programy socjalne.

Źródło: K. Kamiński, *Deficyt budżetowy – definicja, rodzaje, przyczyny i skutki*, Magazyn Przedsiębiorcy, 1 września 2022 r. (dostęp: 28.03.2023 r.).

Polecenia

1. Kiedy, zdaniem autora tekstu, deficyt budżetowy nie stanowi zagrożenia dla gospodarki? Wyjaśnij dlaczego.
2. Jakie mogą być przyczyny powstania deficytu budżetowego?
3. Jakie czynniki wpłynęły na powstanie deficytu budżetowego w Polsce od 2020 r.?
4. Wyszukaj w różnych źródłach informacji na temat przyczyn deficytu budżetowego.

Powszechnie stosowanym sposobem pokrycia deficytu budżetowego jest zaciągnięcie przez państwo tak zwanego **długu publicznego**. Zobowiązania państwa wobec podmiotów krajowych składają się na dług publiczny krajowy, a wobec zagranicznych – na dług publiczny zagraniczny.

♦ dług publiczny

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego z kwietnia 2023 r. deficyt sektora instytucji rządowych i samorządowych w 2022 r. wyniósł ponad 115 miliarda złotych, a w relacji do PKB 3,7%. W porównaniu do 2021 r. był wyższy o prawie 67 miliardów. W znacznym stopniu przyczyną była pandemia. Zgodnie ze wstępnymi danymi wydatki sektora instytucji rządowych i samorządowych nakierowane na powstrzymanie skutków epidemii COVID-19 i walkę z tymi skutkami oraz na wsparcie dotkniętych nimi podmiotów wyniosły w 2022 r. ponad 22 miliardy złotych.

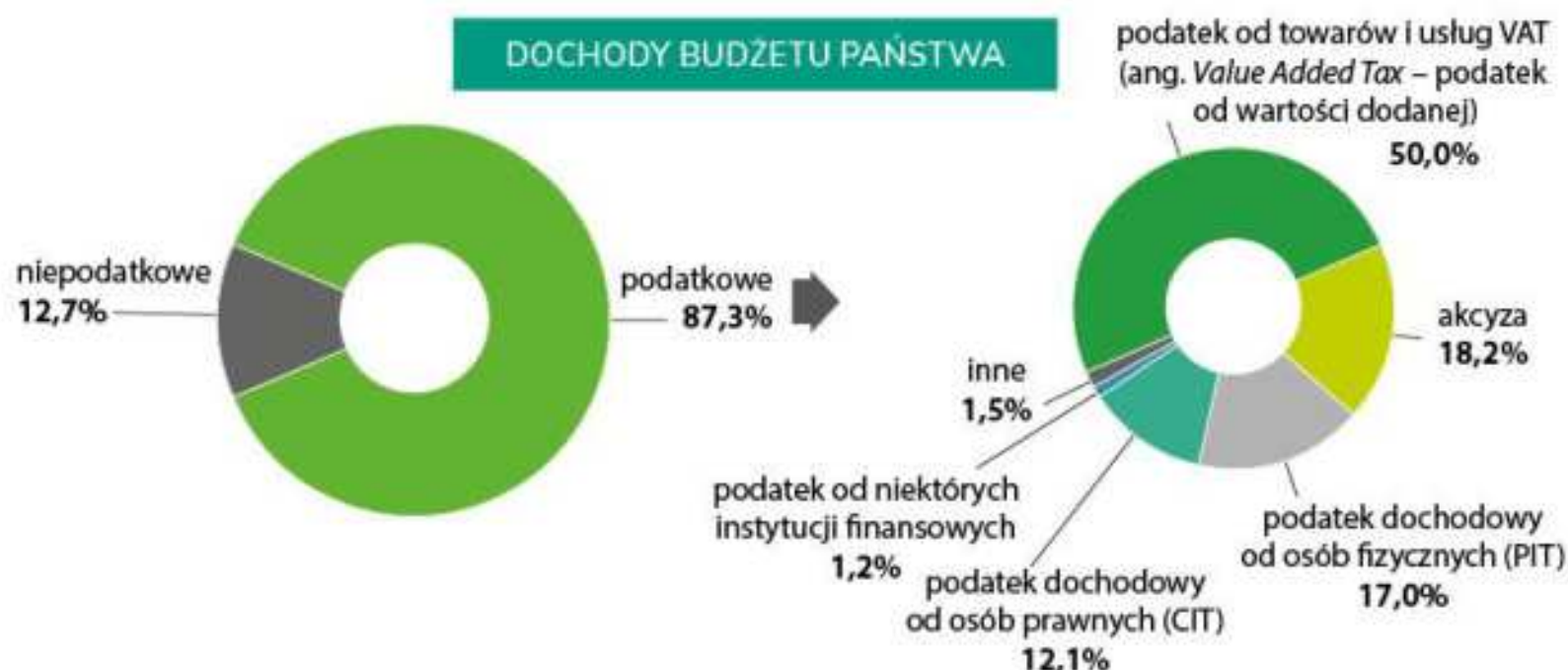
Natomiast dług sektora instytucji rządowych i samorządowych wyniósł w 2022 r. ponad 1,5 biliona złotych (wzrost o 102 miliarda złotych w porównaniu do 2021 r.). W zestawieniu z PKB to ponad 49%. Kryteria konwergencji (warunki przystąpienia do strefy euro) uznają jako nieprzekraczalną granicę 60% w relacji długu publicznego do PKB. Takie ograniczenie przewiduje również Konstytucja RP: „Nie wolno zaciągać pożyczek lub udzielać gwarancji i poręczeń finansowych, w następstwie których państwowy dług publiczny przekroczy 3/5 wartości rocznego produktu krajowego brutto”. Według GUS na obsługę długu państwa przeznaczono w 2021 r. prawie 26 miliardów złotych – 5% wydatków sektora publicznego. To przeszło pięć razy więcej niż na oświatę i wychowanie.

Dochody budżetu państwa

dochody budżetu państwa

- Głównym źródłem finansowania budżetu w Polsce są **podatki**, czyli świadczenia pieniężne pobierane od przedsiębiorstw i gospodarstw domowych na rzecz państwa. Według danych Ministerstwa Finansów, publikowanych zgodnie z wymogami Unii Europejskiej, dochody budżetu wyniosły w 2021 r. 494,8 miliarda złotych.

Struktura dochodów budżetu państwa w 2021 r.

Ponadto dochodami podsektora centralnego finansów publicznych, której częścią jest budżet państwa, były środki europejskie – 73,5 miliarda złotych, Fundusze Banku Gospodarstwa Krajowego (Fundusz Przeciwdziałania COVID-19, Fundusz Drogowy, Fundusz Kolejowy, Fundusz Kredytów Studenckich i inne) – 84,1 miliarda, inne jednostki – 172,7 miliarda.

Na niepodatkowe dochody budżetu państwa składają się między innymi:

- dywidendy z udziałów Skarbu Państwa w spółkach,
- zyski przedsiębiorstw państwowych i spółek Skarbu Państwa,
- zysk NBP,
- dochody państwowych jednostek budżetowych,
- cła.

Wydatki budżetu państwa

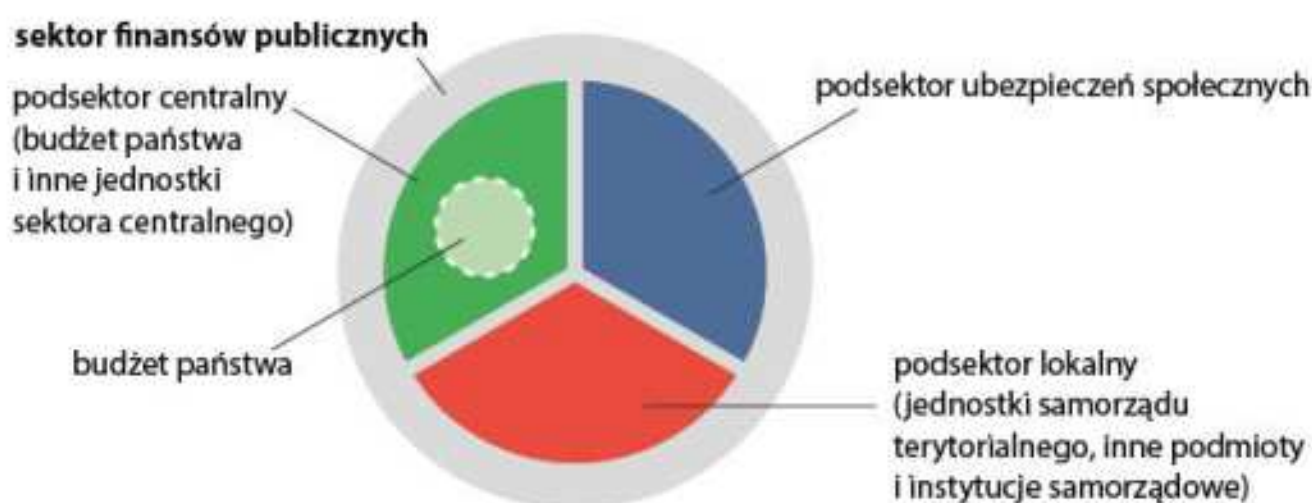
wydatki sztywne

wydatki elastyczne

- Wydatki budżetu państwa można podzielić na **wydatki sztywne** (prawnie zeterminowane) oraz **wydatki elastyczne**. Do wydatków sztywnych, które wynikają z zapisów innych ustaw, należą między innymi: dotacje Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Kasy Rolniczych Ubezpieczeń Społecznych, subwencje dla jednostek samorządu lokalnego, wydatki na obronę narodową, składki do budżetu Unii Europejskiej i innych organizacji międzynarodowych, a także spła-

ta długu publicznego. W Polsce wydatki sztywne stanowią aż 75% wszystkich wydatków. Wysoki odsetek tych wydatków w okresach recesji zwykle powoduje wzrost deficytu budżetowego. Wydatki elastyczne wiążą się między innymi z inwestycjami i wpływają na rozwój gospodarczy państwa. Według danych GUS wydatki budżetu państwa w 2020 r. wyniosły 504,8 miliarda złotych.

Budżet państwa jest częścią podsektora centralnego **sektora finansów publicznych**, na który dodatkowo składają się podsektor lokalny (samorząd terytorialny i inne jednostki samorządu) oraz podsektor ubezpieczeń społecznych.

Największy udział w wydatkach całego sektora publicznego mają:

- obowiązkowe ubezpieczenia społeczne – 15,2%,
- rodzina – 11,4%,
- obrona narodowa – 9,4%,
- administracja publiczna – 6,3%,
- szkolnictwo wyższe i nauka – 5,3%,
- obsługa długu skarbu państwa – 5%,
- bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa – 4,4%,
- transport i łączność – 3,9%,
- pomoc społeczna – 3,9%,
- ochrona zdrowia – 3,9%,
- wymiar sprawiedliwości – 3,1%,
- rolnictwo i łowiectwo – 2,1%,
- oświata i wychowanie – 0,9%.

PYTANIA I POLECENIA

1. Scharakteryzuj funkcje budżetu państwa.
2. Przeanalizuj wpływy budżetu państwa.
3. Przeanalizuj wydatki budżetu państwa.
4. Wyjaśnij wpływ deficytu budżetowego na funkcjonowanie państwa i gospodarki.
5. Wyjaśnij wpływ długu publicznego na funkcjonowanie państwa i gospodarki.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 131 ▶ • Budżet państwa to plan finansowy zawierający roczne zestawienie dochodów i wydatków związanych z realizacją podstawowych zadań państwa.
- s. 131 ▶ • Podstawowe funkcje budżetu to: funkcja fiskalna, funkcja redystrybucyjna i funkcja stymulacyjna.
- s. 132 ▶ • Wśród zasad polityki budżetowej wyróżnia się: zasadę rocznego budżetowania, zasadę zupełności, zasadę jedności, zasadę jawności i zasadę równowagi budżetowej.
- s. 132 ▶ • Deficyt budżetowy to sytuacja, w której wydatki są wyższe od dochodów.
- s. 133 ▶ • Powszechnie stosowanym sposobem pokrycia deficytu budżetowego jest zaciągnięcie przez państwo tak zwanego długu publicznego.
- s. 134 ▶ • Podstawowym źródłem dochodów budżetowych są podatki.

3.10. Budżet jednostek samorządu lokalnego

NA TEJ LEKCJI:

- dowiesz się, jakie są źródła finansowania budżetu gminy;
- poznasz wydatki gminy.

Samorząd terytorialny jest drugim, po administracji rządowej, ważnym elementem administracji publicznej. Od 1999 r. w Polsce obowiązuje trójstopniowy podział terytorialny państwa. Jednostkami tego podziału są województwa (16), powiaty (314 oraz 66 miast na prawach powiatu) oraz gminy (2477). W każdym województwie istnieją powiaty, a najniższy szczebel podziału stanowią gminy. We wszystkich tych jednostkach funkcjonuje samorząd.

jednostki
samorządu
terytorialnego

Podział administracyjny Polski

Podział administracyjny powiatu olsztyńskiego

System samorządu terytorialnego nie jest hierarchiczny. Zakres działania samorządu województwa nie narusza samodzielności powiatu i gminy, podobnie samorząd powiatowy nie ingeruje w samodzielność samorządu gminy.

Zgodnie z ustawami o samorządzie terytorialnym podstawę samodzielnej gospodarki finansowej gminy, powiatu lub województwa stanowi **budżet**. Jest on rocznym planem finansowym, obejmującym dochody i wydatki danej jednostki samorządowej oraz działających na jej terenie zakładów budżetowych. Przy opracowaniu projektu budżetu gminy muszą być zachowane te same zasady, które obowiązują przy projektowaniu i uchwalaniu budżetu centralnego.

Źródła finansowania budżetu gminy

Na dochody gminy składają się między innymi:

1. wpływy z podatków:
 - **podatek od nieruchomości** – za posiadanie lub użytkowanie wieczyste gruntów (działki budowlane), budynków,
 - **podatek od środków transportu** – za posiadanie samochodów osobowych o wadze powyżej 3,5 tony, ciągników siodłowych, przyczep i naczep oraz autobusów, wysokość tego podatku ustalają rady gmin,
 - **podatek rolny i leśny**,
 - **podatek od działalności gospodarczej osób fizycznych** (opłacany w formie karty podatkowej),
 - **podatek od spadków i darowizn**,
 - **podatek od czynności cywilnoprawnych**;
2. wpływy z opłat:
 - **opłata targowa** – dotyczy osób sprzedających na targowiskach,
 - **opłata miejscowa** – dotyczy osób przebywających czasowo w celach wypoczynkowych, turystycznych, leczniczych w miejscowościach o wyjątkowych walorach klimatycznych, krajobrazowych (tzw. opłata klimatyczna),
 - **opłata administracyjna** – może być wprowadzona przez radę gminy za czynności urzędowe wykonywane przez organy gminy (radę, wójta, burmistrza lub prezydenta);
3. udział w podatkach PIT i CIT, stanowiących dochód państwa (39,34% wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych zamieszkałych na terenie gminy oraz 6,71% wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych mających siedzibę na terenie gminy);
4. dochody uzyskiwane przez jednostki budżetowe gmin (urząd gminy, szkoły, gminne ośrodki opieki społecznej) oraz wpływy z zakładów budżetowych;
5. dotacje celowe z budżetu państwa, czyli środki na realizację zleconych gminie zadań z zakresu administracji rządowej (np. przygotowanie wyborów i referendum);

6. dochody z majątku gminy oraz odsetki od środków finansowych gminy (środki gromadzone na kontach bankowych);
7. inne, takie jak:
 - przychody z emisji obligacji,
 - kredyty,
 - prywatyzacja majątku gminy, na przykład nieruchomości (działki budowlane, budynki itp.),
 - Fundusze Unii Europejskiej oraz Norweski Mechanizm Finansowy i Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Dochody powiatu i województwa pochodzą głównie z udziałów w podatkach, stanowiących dochód budżetu centralnego (PIT i CIT), dotacji celowych z budżetu państwa, dochodów z jednostek budżetowych oraz majątku powiatu lub województwa.

Podstawowym źródłem finansowania działalności samorządów lokalnych jest subwencja ogólna. Jej największą część przeznacza się na cele oświatowe, na przykład utrzymanie przedszkoli, szkół, poradni psychologiczno-pedagogicznych i innych.

Definicja

Subwencja ogólna – z wyjątkiem przypadków gmin miejskich i miast na prawach powiatu to znaczące, a czasami główne źródło dochodów jednostek samorządu terytorialnego. Przeznaczana jest na finansowanie zadań własnych. Wpływające środki w ramach subwencji stanowią sumę niezależnie od obliczanych składowych: część wyrównawcza (wyrównanie niższych niż średnia krajowa dochodów podatkowych jednostek samorządu terytorialnego) dla gmin, powiatów i województw; część oświatowa dla gmin, powiatów i województw; część równoważąca (wyrównanie różnic rozwojowych, środki pochodzą z dochodów bogatszych regionów) dla gmin i powiatów oraz regionalna w przypadku województw; od 2022 r. część rozwojowa (wsparcie rozwoju inwestycyjnego jednostek samorządu terytorialnego) dla gmin, powiatów i województw.

♦ subwencja ogólna

Wydatki gminy

Wydatki budżetu samorządowego są przeznaczone głównie na realizację ustawowych zadań gminy, powiatu lub województwa.

♦ wydatki gminy

Zadania własne gminy polegają między innymi na utrzymywaniu:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej,
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych,
- czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych,

- zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz,
- lokalnego transportu zbiorowego,
- ochrony zdrowia,
- pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych,
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,

Gminy są organami prowadzącymi żłobki, przedszkola i szkoły podstawowe. Powiaty i miasta na prawach powiatu odpowiadają za funkcjonowanie szkół ponadpodstawowych.

- edukacji publicznej (z reguły największa część wydatków gminy),
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych,
- zieleni i cmentarzy gminnych,
- porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego,
- gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych (siedziby władz gminy, obiekty sportowe itp.),
- polityki prorodzinnej, w tym zapewnienia kobietom w ciąży opieki socjalnej, medycznej i prawnej.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wskaż podstawowe źródła dochodów gminy.
2. Scharakteryzuj zadania gminy.
3. Przeanalizuj wpływy i wydatki wybranej jednostki samorządu lokalnego.

Konsultacje z mieszkańcami gminy

1. W wypadkach przewidzianych ustawą oraz w innych sprawach ważnych dla gminy mogą być przeprowadzane na jej terytorium konsultacje z mieszkańcami gminy. [...]
3. Szczególną formą konsultacji społecznych jest budżet obywatelski.
4. W ramach budżetu obywatelskiego mieszkańcy w bezpośrednim głosowaniu decydują corocznie o części wydatków budżetu gminy. Zadania wybrane w ramach budżetu obywatelskiego zostają uwzględnione w uchwale budżetowej gminy. Rada gminy w toku prac nad projektem uchwały budżetowej nie może usuwać lub zmieniać w stopniu istotnym zadań wybranych w ramach budżetu obywatelskiego.
5. W gminach będących miastami na prawach powiatu utworzenie budżetu obywatelskiego jest obowiązkowe, z tym że wysokość budżetu obywatelskiego wynosi co najmniej 0,5% wydatków gminy zawartych w ostatnim przedłożonym sprawozdaniu z wykonania budżetu.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 5a

Mamy rekordową liczbę 1142 wniosków złożonych w ramach X jubileuszowej edycji budżetu obywatelskiego. Projektów miejskich jest 269, natomiast dzielnicowych 873. Dla porównania w ubiegłym roku do Wydziału Polityki Społecznej i Zdrowia UMK wpłynęły 862 projekty. Wczoraj był ostatni dzień, w którym mieszkańcy mogli składać wnioski do budżetu obywatelskiego.

Najczęściej składanymi projektami w tym roku, podobnie jak w latach poprzednich, były te w kategoriach: zieleni i ochrona środowiska – 312, infrastruktura – 219 oraz z zakresu kultury – 206.

Budżet Obywatelski Kraków, serwis internetowy (dostęp: 29.03.2023 r.).

W tym roku, podobnie jak w poprzednich edycjach, można było zgłaszać na lokalne projekty dzielnicowe i szerokie działania ogólnomiejskie. Nowością był Zielony Budżet Obywatelski, którego celem jest stworzenie atrakcyjnych terenów zielonych, w szczególności parków, zieleniców oraz skwerów. Dzięki temu będą powstawać nowe ogrody deszczowe, łąki kwietne, aleje drzew, czy niekonwencjonalne rozwiązania wzbogacające ekosystem.

Pierwsze miejsce wśród ogólnomiejskich projektów zajął projekt p.n. „Górny Taras Gdańska (Jasień, Kokoszki, Matarnia, Osowa) – przystosowanie ulic na potrzeby lepszej komunikacji autobusowej”, którego realizacja wyniesie 1 mln zł, a oddano na niego 3627 punktów. Na drugim miejscu jest projekt „Park Oruński – miejsca postojowe”, na który oddano 2910 punktów, a jego realizacja pochłonie 1,2 mln zł. Na trzecim miejscu znajduje się projekt „Likwidujemy Bezdolność Zwierząt – sterylizacja i kastracja psów i kotów”, na który oddano 1852 punktów. Realizacja tego projektu to 300 tys. zł.

Budżet Obywatelski Gdańsk, portal miasta Gdańska (dostęp: 29.03.2023 r.).

4. Na podstawie zamieszczonych powyżej materiałów wyjaśnij pojęcie budżetu obywatelskiego i określ jego znaczenie.
5. Które z zadań gminy są przede wszystkim realizowane w ramach budżetów obywatelskich?
6. Sprawdź, czy w twojej miejscowości jest realizowany budżet obywatelski. Jeżeli tak, zapoznaj się z regułami uczestnictwa w jego tworzeniu.
7. Opracujcie wraz z kolegami i koleżankami z klasy projekt, który mógłby być zgłoszony do budżetu obywatelskiego.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Źródłami dochodu gmin są: podatki (od nieruchomości i środków transportu, rolny i leśny, od działalności gospodarczej), opłaty (targowa, miejscowa, administracyjna), udział w podatkach PIT i CIT, dochody jednostek budżetowych gminy, dotacje celowe i ogólne oraz inne. s. 138
- Podstawowe zadania finansowane przez gminę to: gospodarka nieruchomościami, ochrona środowiska, gospodarka wodna, utrzymanie dróg i transportu lokalnego, zaopatrzenie w wodę, gospodarka ściekami i odpadami komunalnymi, ochrona zdrowia, pomoc społeczna oraz finansowanie edukacji, kultury i bezpieczeństwa. s. 139

3.11. Patriotyzm gospodarczy

NA TEJ LEKCJI:

- zrozumiesz, czym jest patriotyzm gospodarczy;
- dowiesz się, na czym polega uczciwe prowadzenie działalności gospodarczej;
- poznasz przejawy patriotyzmu gospodarczego.

Patriotyzm nie jest pojęciem łatwym do zdefiniowania. Najczęściej kojarzy się z poszanowaniem tradycji i kultury narodowej, z symbolami narodowymi (godło, barwy, hymn), z gotowością do poświęceń dla ojczyzny, ale także z rywalizacją sportową.

Rozgrywki sportowe z udziałem reprezentacji, hymn i barwy narodowe budzą silne emocje.

Definicja

patriotyzm ➤

Patriotyzm – w znaczeniu ogólnym to wszelkie umiłowanie ojczyzny jako miejsca swojego pochodzenia i/lub zamieszkania. Ojczyzną w tym sensie może być każda okolica lub region, do którego jednostka jest szczególnie przywiązana (w takim przypadku mówi się o patriotyzmie lokalnym i ojczyźnie prywatnej). Najczęściej przez ojczyznę rozumie się cały kraj, zamieszkały przez naród, z którym jednostka się identyfikuje (ojczyzna ideologiczna). W tym drugim przypadku patriotyzm to nie tylko sentyment, lecz także gotowość do poświęcenia się dla ojczyzny (np. oddania życia w czasie wojny), stawianie dobra swego kraju ponad partykularne interesy własne i własnej klasy, profesji, partii. Często, choć nie we wszystkich językach i ideologiach, patriotyzm jest przeciwstawiany nacjonalizmowi, jako tylko takie przywiązanie do ojczyzny i tylko taka solidarność z własnym narodem, którym nie towarzyszy wrogość do innych narodów i chęć ich poniżenia, duma narodowa zaś nie przekształca się w megalomanię.

Źródło: Encyklopedia PWN, serwis internetowy (dostęp: 30.03.2023 r.).

Przez **patriotyzm gospodarczy** rozumie się między innymi: uczciwe prowadzenie i rozwijanie działalności gospodarczej w kraju, płacenie podatków w Polsce, wykorzystywanie rodzimych technologii, a także kupowanie polskich produktów.

patriotyzm
gospodarczy

Uczciwe prowadzenie i rozwijanie działalności gospodarczej w Polsce

Uczciwość nie musi wiązać się wyłącznie z patriotyzmem. Powinna być cechą każdego człowieka, nie tylko prowadzącego działalność gospodarczą. Przejawem nieuczciwych praktyk w biznesie mogą być:

nieuczciwe
praktyki
w biznesie

- prowadzenie działalności gospodarczej w tak zwanej szarej strefie (gospodarka nieobserwowana), polegające między innymi na unikaniu płacenia podatków;
- nieprzestrzeganie przepisów związanych na przykład z zatrudnieniem pracowników czy z normami dotyczącymi ochrony środowiska;
- nieuczciwa konkurencja, na przykład rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji o konkurentach, zmowy cenowe;
- korumpowanie urzędników w celu uzyskania korzystnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej;
- nieprzestrzeganie praw konsumenta, na przykład stosowanie niedozwolonych wzorów umów, niedostateczne informowanie klientów o warunkach sprzedaży.

W Polsce przykładem prowadzenia uczciwej działalności gospodarczej są firmy działające w branży IT (technologii informatycznych), z których mogą korzystać inne polskie firmy. Przedsiębiorstwa z tej branży z powodzeniem konkurują na rynkach światowych, przy okazji promując nasz kraj. Nie są to tylko popularne na całym świecie gry komputerowe, ale także oprogramowanie wykorzystywane w różnych obszarach gospodarki, administracji, nauki i kultury. Potwierdzają to zamieszczone poniżej wypowiedzi szefów największych polskich firm związanych z IT.

Andrzej Przybyło, założyciel i prezes zarządu AB

Uczciwość, patriotyzm i zaangażowanie

„Patriotyzm to identyfikacja z miejscem. Jesteśmy polską firmą, z polskim kapitałem, tu mamy siedzibę i płacimy podatki, bez żadnych „optymalizacji”. Nie transferujemy kapitału za granicę, tylko kumulujemy go w Polsce. Unowocześniamy polską gospodarkę, inwestując w ludzi, technologie i rozwiązania logistyczne, jak te w uruchomionym w zeszłym roku centrum dystrybucyjnym w Magnicach pod Wrocławiem. Nasze papiery wartościowe notowane są również w Polsce. Dzięki relacjom biznesowym na całym świecie dostarczamy do Polski nowoczesne technologie i *know-how*. Tworzymy tu miejsca pracy za-

również bezpośrednio, jak i poprzez współpracę z tysiącami partnerów. W ramach działalności społecznej realizujemy marzenia chorych dzieci i wspieramy innych potrzebujących.

Interesujemy się tym, co się dzieje w Polsce. Uczestniczymy w procesie dostosowywania obowiązującego w Polsce prawa do wymogów nowoczesnego rynku. Bierzymy udział w pracach nad uszczelnianiem systemu podatkowego, reformą prawa autorskiego czy też regulacjami dotyczącymi ochrony środowiska. Zaangażowanie w tworzenie korzystnych dla polskiej gospodarki rozwiązań systemowych uważamy za bardzo ważny aspekt postawy nowoczesnego przedsiębiorcy. Nikt bowiem nie wie lepiej od polskich przedsiębiorców, co jest dla nich dobre. A to, co jest dla nich dobre, jest dobre dla polskiej gospodarki, bo to oni ją tworzą. Czujemy się współodpowiedzialni za rozwój polskiej gospodarki, a naszym ogromnym kapitałem jest ponad 25-letnie doświadczenie we współpracy z największymi firmami z całego świata. I tym doświadczeniem chcemy się dzielić dla dobra polskiej gospodarki”.

Tomasz Czechowicz, prezes MCI Capital

Polskę stać na globalny sukces

„Traktując gospodarkę jako produkt wymagający marketingu, nic nie robi jej lepszego PR-u niż polskie spółki działające globalnie. Powinniśmy dokładać starań, aby jedną z naszych specjalności były firmy technologiczne, bo to na nich oparta jest gospodarka świata. Nie jest to bardzo odległy cel, gdy pomyśli się o sukcesie, jaki został odniesiony w produkcji gier.

Obecny rząd często w swoich deklaracjach i planach rozwoju Polski odwołuje się do innowacji i digitalizacji. To słuszny kierunek, ale warto nadmienić, że inwestor taki jak państwo nie udźwignie sam całego procesu wyszukiwania, a potem wspierania w celu budowania wartości spółek technologicznych. To strategiczne działania wymagające kooperacji z doświadczonymi inwestorami finansowymi. Do tej grupy zaliczają się fundusze PE/VC, zwłaszcza te stawiające w swojej strategii na spółki wywodzące się z tzw. nowej ekonomii, ale jednocześnie mające w tym obszarze doświadczenie.

W tym kontekście przejawem patriotyzmu gospodarczego jest m.in. wsparcie, jakie polskie fundusze PE/VC oferują krajowym firmom w ich zagranicznej ekspansji. Budowanie firm o zasięgu globalnym to dziś konieczność i powinność wszystkich instytucji w to zaangażowanych wobec społeczeństwa. Polska ma silną bazę firm IT, doskonale wyszkolonych informatyków, ale brakuje jej impulsu, który uwolni cały nagromadzony potencjał. Działając razem, siłami instytucji państwowych i prywatnego kapitału zwiększamy sobie szansę na sukces.

Im więcej międzynarodowych firm z Polski, tym większy prestiż naszej gospodarki, ale też większa siła przyciągania talentów i inwestorów z zewnątrz”.

Źródło: *Patriotyzm gospodarczy*, Manager Report, serwis online, 28.09.2017 r. (dostęp: 30.03.2023 r.).

Polecenia

1. Porównaj koncepcje patriotyzmu gospodarczego przedstawione przez autorów powyższych wypowiedzi.
2. Na podstawie wypowiedzi prezesa MCI Capital Tomasza Czechowicza wykaż, jakie znaczenie dla naszego kraju ma rozwój przedsiębiorstw związanych z nowoczesnymi technologiami.

Ważną rolę w promowaniu kraju oraz polskich produktów i usług za granicą odgrywa **Fundacja Polskiego Godła Promocyjnego Teraz Polska**. Co roku Fundacja nagradza, w drodze konkursu, najlepsze towary i usługi godłem *Teraz Polska*. Jest ono wysoko cenione przez polskich przedsiębiorców jako najlepsza wizytówka firmy oraz budzący zaufanie symbol profesjonalizmu i rzetelności. W trzydziestu edycjach konkursu wzięło udział 5000 uczestników, nagrodzono 745 firm. Fundacja nagradza również przedsięwzięcia innowacyjne. Godło *Teraz Polska* daje konsumentom gwarancję wysokiej jakości, a przedsiębiorstwom skuteczne promowanie się również na granicą.

„Kapitał społeczny i gospodarczy zgromadzony pod symbolem *Teraz Polska* ma wielki potencjał, aby pracować na rzecz rozwoju Polski i jej promocji w świecie. Cieszy fakt, że tak liczne produkty, pochodzące z polskich przedsiębiorstw, znajdują uznanie u międzynarodowych odbiorców.”

prof. Michał Kleiber, przewodniczący Kapituły *Teraz Polska*

Źródło: *Teraz Polska to znak najwyższej jakości*, Teraz Polska, strona internetowa (dostęp: 23.08.2023 r.).

Polecenie

Wyszukaj na stronie Fundacji Polskiego Godła Promocyjnego *Teraz Polska* aktualnych laureatów Konkursu.

Płacenie podatków w Polsce

Do form unikania przez firmy płacenia podatków w Polsce należy rejestrowanie działalności gospodarczej w tak zwanych rajach podatkowych, czyli w państwach, w których obowiązują przepisy podatkowe zdecydowanie łagodniejsze niż w naszym kraju. W rzeczywistości produkcja odbywa się w zakładach na terenie Polski, a siedziba, czyli właściwie adres firmy, jest ulokowany w takich krajach, jak: Bahrajn, Hongkong, Liberia, Malediwy czy Panama.

Flaga Liberii – znanej jako kraj „taniej bandery”. Zarejestrowane tu statki tworzą największą flotę na świecie. Ich łączny tonaż wynosi 99 mln DWT.

📌 rajy podatkowe

„Wielu nawet nie zdaje sobie sprawy, że polska flota handlowa ma się całkiem dobrze. Obecnie nasza flota nie jest ani mała, ani bardzo przestarzała. Prawdą jest jednak, że niestety jednostki te nie pływają pod polską banderą. Wzorem innych państw, Polacy rejestrują swoje statki pod tanimi banderami po to, aby uniknąć nadmiernych kosztów i sprostać ostrej, rynkowej konkurencji. Polskie statki mają jednak polskich kapitanów i polskie załogi. Można je też rozpoznać po nazwach – to np. Rysy, Karpaty, Sudety, Tatry”.

Źródło: *Największe polskie statki handlowe*, Polska Morska, serwis internetowy, 6.11.2022 r. (dostęp: 30.03.2023 r.).

Polecenie

Oceń korzystanie z tak zwanych tanich bander. Podaj przyczyny tego zjawiska.

„Ustawodawca nie pozostawia większego wyboru obywatelom Polski, którzy uzyskują dochody w kraju, jak i za granicą.

Polscy rezydenci podatkowi, czyli osoby, które krócej niż 183 dni w roku pracują za granicą, swój główny ośrodek interesów życiowych posiadają w Polsce, a osiągając dochody zarówno w kraju, jak i za granicą, mają obowiązek opodatkować je wszystkie w naszym kraju (nieograniczony obowiązek podatkowy). Nałożenie się obowiązków płacenia podatku w miejscu zatrudnienia i w miejscu zamieszkania prowadzi do tak zwanego ekonomicznego podwójnego opodatkowania dochodu zagranicznego. Przeciwdziałaniu temu zjawisku służą bilateralne umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania, które wprowadzają instrumenty minimalizujące takie opodatkowanie. Jednak od 2021 roku zostały one niekorzystnie dla podatników zmienione. W ten sposób zwiększą się dochody budżetowe państwa. Sposobem na uniknięcie podwójnego opodatkowania jest zmiana miejsca zamieszkania, w ten sposób obywatel RP przestaje być polskim rezydentem podatkowym i rozlicza się w Polsce jedynie z dochodów uzyskanych w kraju. Poważnym dylematem jest, czy takie działania można uznać jako sprzeczne z patriotyzmem gospodarczym.

Zdecydowanie inaczej wygląda to w wymiarze lokalnym. Roczny podatek dochodowy PIT nie trafia w całości do skarbu państwa. Duża jego część zostaje przekazana do gminy, w której został rozliczony. Dlatego też samorządy zachęcają do rozliczeń swoich mieszkańców. Z jakich benefitów mogą skorzystać rozliczający PIT lokalnie?

Wiele miast w Polsce przygotowało w tym roku specjalne programy i zniżki dla osób, które rozliczą podatek wg miejsca zamieszkania. Zyskać można zniżki, rabaty lub dodatkowe punkty w rekrutacji do publicznych przedszkoli czy żłobków. Po co samorządowcy propagują rozliczenia u siebie? Kto na tym zyskuje i z jakich benefitów (korzyści – popr. redakcja) mogą skorzystać rozliczający podatki? Dla samorządów wpływy z PIT stanowią znaczącą część ich dochodów. Pieniądze te przeznaczane są m.in. na budżet obywatelski, trasy rowerowe, transport publiczny, edukację czy utrzymanie zieleni albo wkład własny przy inwestycjach z dofinansowaniem z UE”.

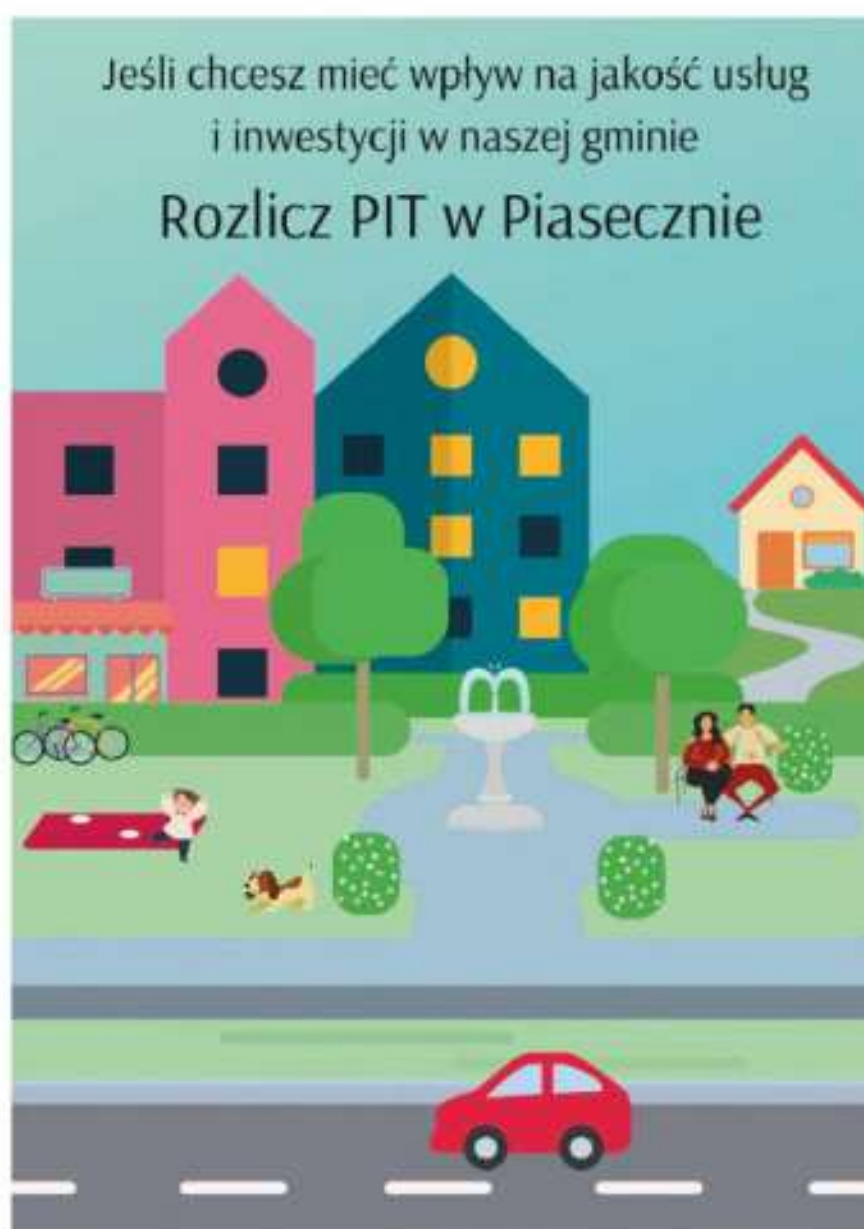
Źródło: E. Czechowicz, *Rozlicz PIT tam, gdzie mieszkasz – zachęcają małe i duże gminy*, PIT.pl, serwis internetowy, 10.03.2021 r. (dostęp: 30.03.2023 r.).

ROZLICZ PIT W WEJHEROWIE!

Wspierasz budowę i rozwój

Źródło: Wejherowo, strona internetowa miasta (dostęp: 30.03.2023 r.).

Źródło: Piaseczno, strona internetowa miasta (dostęp: 30.03.2023 r.).

Wykorzystywanie rodzimych technologii

nowoczesne
technologie

- ▶ W dziedzinie nowoczesnych technologii Polska ma się czym pochwalić. O znaczeniu polskich firm IT wspominali, cytowani wcześniej, Andrzej Przybyło i Tomasz Czechowicz – szefowie firm działających w tych obszarach. Polscy naukowcy i polskie firmy z coraz większym powodzeniem działają w sektorze kosmicznym. Budujemy małe satelity badawcze, pracujemy nad ekologicznym napędem do rakiet (perhydrol) oraz przygotowujemy roboty, które mogą pracować na Marsie i na Księżycu, a także chwytaki do łapania innych satelitów.

„Polscy naukowcy pracują też przy kilku misjach kosmicznych.

W przyszłym roku lecimy do Jowisza. Nasze systemy, m.in. systemy antenowe, znajdują się na sondzie JUICE, która będzie badała księżyc Jowisza, poszukując tam m.in. warunków sprzyjających powstaniu życia. Za dwa lata leci sonda Proba-3, skierowana w kierunku Słońca. Jej celem jest badanie korony słonecznej. To układ dwóch statków kosmicznych, z których jeden lata wokół drugiego, zaślaniając co jakiś czas Słońce, w związku z tym ten drugi statek może zrobić zdjęcie korony słonecznej. Nasi inżynierowie pracują m.in. nad komputerem pokładowym tego systemu. Potem, w 2029 roku sonda Comet Interceptor ma przejąć i zbadać kometę krótkookresową – wymienia dr Grzegorz Brona”.

Źródło: Polskie systemy antenowe będą szukać życia na Jowiszu. Rodzime technologie coraz częściej wykorzystywane w międzynarodowym sektorze kosmicznym, Grabaty, portal internetowy, 24.12.2021 r. (dostęp: 30.03.2023 r.).

Polecenie

Znajdź w różnych źródłach informacji inne przykłady wkładu polskich naukowców i firm w rozwój nowoczesnych technologii.

Kosmiczne technologie nie tylko mają zastosowanie w badaniach naukowych. Wcześniej czy później trafią do powszechnego użytku, jak folia termiczna czy termometry na podczerwień. Warto więc korzystać z osiągnięć polskich naukowców i polskich firm technologicznych.

Kupowanie polskich produktów

kupowanie
polskich
produktów

- ▶ Jednym z przejawów patriotyzmu gospodarczego jest kupowanie polskich produktów. Wielu producentów, licząc na dominację takiej postawy wśród polskich konsumentów, umieszcza na swoich wyrobach biało-czerwone etykiety z informacją, że są one polskiego pochodzenia. W większości jest to zabieg marketingowy, a nie świadectwo zgodności z jakimiś normami będącymi podstawą ustalenia polskości tych wyrobów. Do wyjątków należy znak „Produkt Polski” wprowadzony w 2017 r. w drodze zmiany ustawy o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych.

Towary przetworzone mogą być opatrzone tym znakiem, pod warunkiem że zostały wyprodukowane w Polsce z polskich produktów. Tylko 25% wyrobu może być pochodzenia zagranicznego, na przykład przyprawy.

Produkty nieprzetworzone (owoce, warzywa, mięso, mleko) mogą zostać oznakowane w ten sposób, jeżeli na terytorium Polski odbyły się: produkcja, uprawa lub hodowla, w tym zbiory, oraz dojenie w przypadku krów, owiec i kóz.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, na czym polega współczesny patriotyzm gospodarczy.
2. Przedstaw korzyści dla gospodarki, jakie przynosi płacenie przez firmy i obywateli podatków w Polsce.
3. Jakie znaczenie dla społeczności lokalnych ma płacenie przez mieszkańców podatków w miejscu zamieszkania?
4. Omów znaczenie, jakie ma dla gospodarki polskiej kupowanie polskich produktów.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Współczesny patriotyzm gospodarczy to m.in. uczciwe prowadzenie i rozwijanie działalności gospodarczej w Polsce, płacenie podatków w Polsce, wykorzystywanie rodzimych technologii, a także kupowanie polskich produktów. ◀ s. 143

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

3.1. Podstawowe wskaźniki gospodarcze

- s. 76 ▶ • Podstawowymi wskaźnikami gospodarczymi są: produkt krajowy brutto (PKB), tempo zmian PKB, produkt narodowy brutto (PNB), produkt narodowy netto (PNN), dochód narodowy (DN).
- s. 78 ▶ • Tempo wzrostu PKB jest miarą dynamiki gospodarczej i wskazuje, czy gospodarka rośnie, stabilizuje się czy maleje.
- s. 79 ▶ • Dla pełniejszego porównania poziomu życia mieszkańców stosuje się wskaźnik rozwoju społecznego HDI (*Human Development Index*).
- s. 79 ▶ • Wskaźnik rozwoju społecznego (HDI) uwzględnia trzy główne obszary: oczekiwaną długość życia, poziom edukacji, produkt narodowy brutto na mieszkańca.

3.2. Pozostałe wskaźniki gospodarcze

- s. 82 ▶ • Inflacja oznacza wzrost cen połączony ze spadkiem wartości pieniądza.
- s. 83 ▶ • Główne przyczyny inflacji to: nadmierna emisja pieniądza, brak konkurencji, wzrost cen surowców, nadmierne obciążenie producentów podatkami i wzrost poziomu płac.
- s. 85 ▶ • Wyższy współczynnik zatrudnienia w gospodarce wpływa na wzrost PKB i podniesienie poziomu życia społeczeństwa.
- s. 87 ▶ • Miernikiem poziomu bezrobocia jest stopa bezrobocia. W ostatnich latach w Polsce ma ona tendencję malejącą.

3.3. Wzrost i rozwój gospodarczy

- s. 90 ▶ • W gospodarce rynkowej rozwój przebiega nierównomiernie i podlega stałym wahaniom.
- s. 90 ▶ • Cykl koniunkturalny to powtarzające się okresowo w gospodarce wahania podstawowych wielkości ekonomicznych.
- s. 90 ▶ • Fazy klasycznego cyklu koniunkturalnego to: kryzys, depresja, ożywienie i rozkwit.
- s. 91 ▶ • Fazy współczesnego cyklu koniunkturalnego to recesja i ożywienie.
- s. 92 ▶ • Ze względu na częstotliwość zmian cykle koniunkturalne można podzielić na: sezonowe, krótkie, średnie i długie.

3.4. Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej

- s. 95 ▶ • Państwo pełni funkcję zewnętrzną (rozwijanie międzynarodowych kontaktów politycznych, gospodarczych, kulturalnych) i wewnętrzną (ustanawianie prawa, zapewnienie obywatelom dóbr publicznych).
- s. 95 ▶ • Wśród zwolenników gospodarki rynkowej ścierają się dwa poglądy na funkcje państwa w gospodarce – etatyzm, zakładający aktywny udział państwa w życiu gospodarczym, oraz przeciwny mu nurt liberalny.
- s. 95 ▶ • Obecnie zwolennicy etatyzmu uważają, że państwo powinno inspirować rozwój gospodarczy, przeciwdziałać kryzysom ekonomicznym, bronić zasad uczciwej konkurencji oraz sprawiedliwie dzielić wytworzone dobra.
- s. 96 ▶ • Liberalizm gospodarczy mówi o ograniczonej ingerencji państwa w życie gospodarcze i podkreśla znaczenie wolnego rynku jako głównego mechanizmu regulującego gospodarkę.
- s. 98 ▶ • Państwo w gospodarce pełni funkcje: alokacyjną, regulacyjną, stabilizacyjną, redystrybucyjną.

3.5. Wpływ państwa na gospodarkę

- s. 100 ▶ • Aktywne uczestnictwo państwa w życiu gospodarczym określa się mianem interwencjonizmu państwowego.
- s. 101 ▶ • Ekonomiczne narzędzia oddziaływania na gospodarkę to: inwestycje państwowe, dotacje, regulacje cen, protekcjonizm, polityka społeczna, polityka pieniężna i polityka budżetowa.
- s. 102 ▶ • Protekcjonizm państwa polega na ochronie rynku krajowego przed konkurencją zagraniczną.
- s. 104 ▶ • Pozaekonomiczne narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę to: administracyjne i prawne, np. udzielanie koncesji handel alkoholem, oraz informacyjne, np. publikowanie danych ważnych dla gospodarki.

3.6. Znaczenie Narodowego Banku Polskiego

- Do podstawowych funkcji NBP należą: emisja pieniądza gotówkowego, świadczenie usług na rzecz banków komercyjnych oraz bycie bankiem państwa. s. 107
- Instrumentami polityki pieniężnej są: rezerwy obowiązkowe, operacje rynku otwartego oraz operacje depozytowo-kredytowe. s. 108
- Rada Polityki Pieniężnej ustala wysokość stopy procentowej, według której NBP udziela kredytów i pożyczek bankom komercyjnym. s. 110

3.7. Formy opodatkowania działalności gospodarczej w Polsce

- Podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) dotyczy przedsiębiorstw, które działają jako osoby prawne. s. 112
- Wyróżnia się następujące formy opodatkowania indywidualnej działalności gospodarczej: zasady ogólne według skali podatkowej, zasady ogólne według jednolitej stawki podatku 19%, ryczałt od przychodów ewidencjonowanych i karta podatkowa. s. 113
- Zasady ogólne według skali podatkowej są korzystne dla przedsiębiorców, których dochody roczne nie powodują wejścia w drugi próg skali podatkowej wynoszący 32%. s. 113
- Zasady ogólne według jednolitej stawki podatku wynoszącej 19% są korzystne dla przedsiębiorców, których dochody przewyższają znacznie 120 000 zł. s. 114
- Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych jest korzystny dla osób osiągających przychody poniżej ustalonego limitu, w 2024 r. wynoszącego 2 miliony euro, które chcą ograniczyć koszty prowadzenia księgowości. s. 115
- Karta podatkowa jest korzystna głównie dla drobnych rzemieślników, którzy większość usług wykonują samodzielnie i zatrudniają niewielką liczbę osób. s. 116
- Poza podatkiem dochodowym przedsiębiorcy mogą być objęci obowiązkiem płacenia innych podatków, takich jak: podatek od towarów i usług VAT, podatek akcyzowy, podatek od nieruchomości, podatek od czynności cywilnoprawnych, podatek od środków transportu, podatek tonażowy, podatek od wydobycia niektórych kopalin. s. 117
- Ze względu na sposób naliczania podatku dochodowego wyróżnia się: podatki progresywne, podatki liniowe i podatki degresywne. s. 119
- Progresywne stawki podatkowe rosną wraz z dochodem. s. 119
- Liniowe stawki podatkowe są stałe, niezależnie od wysokości uzyskiwanego dochodu. s. 119

3.8. Ochrona konsumenta

- Podstawowe prawa konsumenckie znajdują się w Konstytucji RP i ustawach: o ochronie konkurencji i konsumentów, o prawach konsumenta, o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich oraz w Kodeksie cywilnym. s. 122
- Najważniejsze prawa konsumentów to: prawo do złożenia reklamacji z tytułu rękojmi za wady, gwarancji lub zastrzeżeń do usług świadczonych przez podmioty rynku finansowego oraz prawo do odstąpienia od umowy. s. 122
- Podstawą prawną do złożenia reklamacji może być odpowiedzialność za niezgodność towaru z umową lub gwarancja. s. 125
- Instytucjami ochrony praw konsumenta są: Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, powiatowi i miejscy rzecznicy konsumenta, stałe polubowne sądy konsumenckie oraz organizacje pozarządowe. s. 126

3.9. Budżet państwa

- Budżet państwa to plan finansowy zawierający roczne zestawienie dochodów i wydatków związanych z realizacją podstawowych zadań państwa. s. 131
- Podstawowe funkcje budżetu to: funkcja fiskalna, funkcja redystrybucyjna i funkcja stymulacyjna. s. 131
- Wśród zasad polityki budżetowej wyróżnia się: zasadę rocznego budżetowania, zasadę zupełności, zasadę jedności, zasadę jawności i zasadę równowagi budżetowej. s. 132
- Deficyt budżetowy to sytuacja, w której wydatki są wyższe od dochodów. s. 132

- s. 133 ▶ • Powszechnie stosowanym sposobem pokrycia deficytu budżetowego jest zaciągnięcie przez państwo tak zwanego długu publicznego.
- s. 134 ▶ • Podstawowym źródłem dochodów budżetowych są podatki.

3.10. Budżet jednostek samorządu lokalnego

- s. 138 ▶ • Źródłami dochodu gmin są: podatki (od nieruchomości i środków transportu, rolny i leśny, od działalności gospodarczej), opłaty (targowa, miejscowa, administracyjna), udział w podatkach PIT i CIT, dochody jednostek budżetowych gminy, dotacje celowe i ogólne oraz inne.
- s. 139 ▶ • Podstawowe zadania finansowane przez gminę to: gospodarka nieruchomościami, ochrona środowiska, gospodarka wodna, utrzymanie dróg i transportu lokalnego, zaopatrzenie w wodę, gospodarka ściekami i odpadami komunalnymi, ochrona zdrowia, pomoc społeczna oraz finansowanie edukacji, kultury i bezpieczeństwa.

3.11. Patriotyzm gospodarczy

- s. 143 ▶ • Współczesny patriotyzm gospodarczy to m.in. uczciwe prowadzenie i rozwijanie działalności gospodarczej w Polsce, płacenie podatków w Polsce, wykorzystywanie rodzimych technologii, a także kupowanie polskich produktów.

IV. Integracja gospodarcza na świecie

- ▶ 4.1. Wspólny rynek Unii Europejskiej
- ▶ 4.2. Wspólna waluta Unii Europejskiej
- ▶ 4.3. Procesy globalizacyjne
- ▶ 4.4. Współpraca międzynarodowa i internacjonalizacja przedsiębiorstw

4.1. Wspólny rynek Unii Europejskiej

NA TEJ LEKCJI:

- zrozumiesz, czym jest wspólny rynek Unii Europejskiej;
- poznasz cztery swobody wspólnego rynku UE;
- przeanalizujesz korzyści i wyzwania związane z integracją w UE;
- dowiesz się, jaki wpływ na działalność MŚP ma wspólny rynek.

współpraca
międzynarodowa

Charakterystyczną cechą współczesnego świata jest dążenie państw do zacieśniania współpracy, zwłaszcza, w obszarze gospodarki. Świadczą o tym zjawiska związane z globalizacją, między innymi powstawanie międzynarodowych korporacji, podejmowanie wspólnych inicjatyw gospodarczych, naukowych i technicznych, wzrost wymiany handlowej, rozwój komunikacji oraz nowoczesnych i sprawnych form komunikowania się (np. internet). Współpraca międzynarodowa determinuje powstawanie i rozwój takich instytucji ponadnarodowych, jak **Światowa Organizacja Handlu** (ang. World Trade Organization, WTO), **Międzynarodowy Fundusz Walutowy** (MFW), **Bank Światowy** i inne. Przejawem zacieśniania współpracy są różne inicjatywy integracyjne. Najwyższy poziom integracji osiągnęła **Unia Europejska**.

Przykładem współpracy między różnymi państwami jest Międzynarodowa Stacja Kosmiczna. Została ona umieszczona na orbicie okołoziemskiej w 1998 r. W programie uczestniczą: Stany Zjednoczone, Kanada, Rosja, Japonia, Brazylia oraz członkowie Europejskiej Agencji Kosmicznej (Belgia, Dania, Francja, Hiszpania, Holandia, Niemcy, Norwegia, Szwajcaria, Szwecja, Wielka Brytania, Włochy). Od 1998 r. przebywało na niej łącznie 170 osób. Oprócz badań naukowych stacja prowadzi działalność turystyczną. W 2001 r. amerykański milioner zapłacił za ośmiodniowy pobyt 20 milionów dolarów. Dotąd stację odwiedziło 7 turystów.

cywilizacja
europejska

Europa jest jednym z najmniejszych kontynentów. Jej wielkość, warunki klimatyczne (stosunkowo łagodny klimat), warunki geograficzne (sprzyjający komunikacji układ nizin oraz rozwinięta linia brzegowa) to czynniki, które znacznie ułatwiały współpracę oraz integrację ludów zamieszkujących te tereny w przeszłości. Obecnie dla rozwoju integracji istotne są także uwarunkowania kulturowe.

Współczesna cywilizacja europejska jest budowana na fundamencie między innymi osiągnięć starożytnych Greków. Igrzyska olimpijskie, teatr, literatura, architektura i sztuka, filozofia, matematyka stanowią trwałe elementy współczesnej kultury europejskiej. Greckie litery stosuje się jako symbole między innymi w matematyce i fizyce, a do litery ϵ (epsilon) nawiązuje znak graficzny europejskiej waluty – euro. Jedną z najważniejszych wartości europejskich to demokracja, której kolebką były starożytne Ateny.

W starożytności organizowano igrzyska olimpijskie na cześć Zeusa. Rywalizowano wówczas w takich dyscyplinach, jak: rzut oszczepem lub dyskiem, skok w dal, bieg krótki lub na okrążenie stadionu czy zapasy. Nowożytne igrzyska olimpijskie odbyły się po raz pierwszy w 1896 r. w Atenach z inicjatywy barona Pierre'a de Coubertin (czytaj: piera de kubertę) – francuskiego historyka i pedagoga.

Stadion w Delfach, na którym rozgrywano konkurencyjne do olimpijskich igrzyska pytyjskie.

Równie istotnym filarem cywilizacji europejskiej są osiągnięcia starożytnych Rzymian. Do najważniejszych z nich należą rozwój inżynierii i budownictwa oraz sztuki wojennej. Znaczący wpływ na integrację europejską miały język i alfabet łaciński – łacina przez wiele wieków była językiem, którym porozumiewano się w Europie w kontaktach międzynarodowych (stąd wiele podobnie brzmiących słów w różnych językach europejskich). Najważniejsze zasady współczesnego prawa również wywodzą się z Rzymu, na przykład *lex retro non agit* – „prawo nie działa wstecz” lub *ignorantia iuris nocet* – „nieznajomość prawa szkodzi”.

Do największych osiągnięć Rzymian w dziedzinie budownictwa należały akwedukty, które doprowadzały wodę do stolicy, drogi oraz wynalezienie betonu. Kopuła znajdującego się w Rzymie Panteonu została wykonana z niebrojonego betonu, co uznaje się za jedno z największych osiągnięć budowlanych tamtych czasów.

Rzymski akwedukt w Pont du Gard we Francji.

Chrześcijaństwo – kolejny filar cywilizacji europejskiej – wniosło do niej między innymi wartości, w tym uznanie godności jednostki ludzkiej. Kościół katolicki znacząco wpłynął na rozwój nauki, kultury, szkolnictwa i gospodarki. Dla przykładu: klasztory i opactwa zakonu cystersów odegrały w średniowieczu istotną rolę w rozwoju kultury, oświaty, nauki, a także rolnictwa i rzemiosła.

W historii kontynentu jest wiele przykładów realizacji idei zjednoczonej Europy. W starożytności jej wcieleniem było Imperium Rzymskie, w średniowieczu – państwo Karola Wielkiego oraz Święte Cesarstwo Rzymskie Narodu Niemieckiego. W XVII i XVIII w. Francja oddziaływała politycznie i kulturowo na całą Europę, a próbę zjednoczenia państw europejskich przy użyciu siły podjął na przełomie XVIII i XIX w. Napoleon Bonaparte. Niektóre inicjatywy zjednoczeniowe były związane z historią Polski. Podczas zjazdu w Gnieźnie w 1000 r., w którym brał udział Bolesław Chrobry, cesarz Otton III zaproponował utworzenie pod jego panowaniem cesarstwa składającego się z czterech prowincji: Galii, Italii, Germanii i Słowiańszczyzny. Przykładem integracji w Europie była również unia lubelska i powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

idea zjednoczenia
Europy

Powstanie Unii Europejskiej

początki Unii Europejskiej

- Współczesna integracja w Europie została zapoczątkowana po II wojnie światowej. W 1951 r. Belgia, Francja, RFN, Włochy, Luksemburg i Holandia podpisały traktat paryski. Na jego mocy utworzono Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (EWWiS) – instytucję, której celem była kontrola produkcji surowców strategicznych, a w efekcie stworzenie gwarancji bezpieczeństwa i pokoju w Europie. EWWiS dała początek Unii Europejskiej (UE). Kolejne lata pogłębiły proces integracji aż do osiągnięcia między państwami unii gospodarczej i walutowej. Obecnie do unii walutowej należy 20 państw. Pozostali członkowie Unii Europejskiej, z wyjątkiem Danii, mają dołączyć do unii walutowej po spełnieniu koniecznych warunków (zagadnienie wspólnej waluty europejskiej zostało omówione w kolejnym rozdziale). Z biegiem czasu zwiększała się również liczba państw członkowskich. Obecnie, po opuszczeniu UE przez Wielką Brytanię, liczy ona 27 państw, w tym od 2004 r. również Polskę.

Wspólny (jednolity) rynek Unii Europejskiej

wspólny rynek UE

- Podstawą integracji gospodarczej Unii jest wspólny rynek, zwany również europejskim rynkiem wewnętrznym. Zapowiedź jego utworzenia pojawiła się w Jednolitym akcie europejskim z 1986 r. Proces ten miał się zakończyć do końca 1992 r., ostatecznie więc europejski rynek wewnętrzny powstał w 1993 r. Jego

celem jest zapewnienie obywatelom państw członkowskich ułatwień przy dokonywaniu zakupów, korzystaniu z usług, podejmowaniu nauki lub pracy, przechodzeniu na emeryturę, podejmowaniu działalności gospodarczej w dowolnym kraju Unii Europejskiej. Z tego względu zapewnia się swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i osób.

Swobodny przepływ towarów polega na zniesieniu kontroli celnych oraz ograniczeń ilościowych i jakościowych barier w wymianie handlowej między państwami członkowskimi, a także na ustaleniu wspólnej taryfy celnej dla towarów sprowadzanych spoza Unii Europejskiej. Unia dąży również do ujednolicenia przepisów dotyczących handlu elektronicznego, a zwłaszcza ochrony konsumenta w tym obszarze (patrz rozdział 3.13.).

Swobodny przepływ usług zapewnia swobodę świadczenia usług na terenie Unii Europejskiej. Regulacje dotyczą między innymi usług bankowych, ubezpieczeniowych, inwestycyjnych, rynku papierów wartościowych, a także usług w handlu i rolnictwie oraz świadczonych przez rzemieślników. Rozwój społeczeństwa informacyjnego wymaga także swobody w przepływie usług informacyjnych, dlatego od pewnego czasu mówi się o jednolitym rynku cyfrowym. Program „Cyfrowa Europa” ma zapewnić finansowanie wprowadzania technologii cyfrowych do przedsiębiorstw i upowszechniania ich wśród obywateli i w administracji publicznej. Bezpieczeństwo cyfrowe i ekologiczne są obecnie jednymi z najważniejszych celów Unii Europejskiej. Barierą w rozwoju swobodnego przepływu usług są z kolei różnice w dziedzinie zakresie usług finansowych, energii i transportu w poszczególnych krajach członkowskich.

Swobodny przepływ kapitału dotyczy samodzielnych transakcji finansowych. Oznacza między innymi: transfery uzyskanych zysków z jednego kraju do drugiego, inwestowanie i nabywanie wszelkich walorów rzeczowych (np. ziemi lub domów) oraz finansowych za granicą bez żadnych przeszkód, przepływ kapitału osobistego (np. spadku lub darowizny), a także możliwość dokonywania przez obywateli Unii operacji finansowych w dowolnym kraju członkowskim (np. posiadania kont osobistych w bankach działających na terenie UE) oraz prowadzenie działalności gospodarczej w dowolnym kraju UE przez obywateli Wspólnoty.

Swobodny przepływ osób obejmuje prawo do swobodnego wyboru przez obywateli Unii Europejskiej miejsca zamieszkania i pracy w dowolnym państwie członkowskim. Jest jednym z praw zagwarantowanych w ramach obywatelstwa europejskiego. Początkowo prawo to dotyczyło tylko pracowników, stopniowo

zostało rozciągnięte na emerytów, rencistów i studentów. Obecnie obejmuje wszystkich mieszkańców państw członkowskich. Swobodny przepływ osób oznacza również zakaz dyskryminowania pracowników ze względu na ich obywatelstwo nie tylko w dziedzinie zatrudnienia, lecz także wynagrodzenia i innych warunków pracy. Jedyne ograniczenia dotyczą osób świadczących pracę dla organów publicznych, porządkowych, dyplomacji, sędziów, policji, organów skarbowych. Pewną przeszkodą w rozwoju tej części jednolitego rynku jest wciąż skomplikowany system uznawania kwalifikacji zawodowych.

strefa Schengen ➤ Powszechnie swobodny przepływ osób wiąże się z istnieniem strefy Schengen, czyli obszaru 29 państw, w których zniesiono kontrolę graniczną. Jako ostatnie dołączyły do niej Bułgaria i Rumunia, które w 2024 r. zniosły kontrolę na przejściach lotniczych i morskich. W strefie Schengen znajdują się także państwa niebędące członkami Unii Europejskiej: Islandia, Liechtenstein, Norwegia i Szwajcaria.

Jednolity rynek europejski obejmuje 27 państw Unii Europejskiej, a także Islandię, Norwegię i Liechtenstein (w ramach Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym) oraz Szwajcarię (w ramach umów dwustronnych).

JEDNOLITY RYNEK EUROPEJSKI

Jednolity rynek,
uruchomiony w 1993 r.,
gwarantuje swobodny
przepływ:

Towarów

Usług

Kapitału

Osób

Obecni członkowie:

■ Kraje UE

▨ Porozumienie o Europejskim Obszarze Gospodarczym (EOG)

Islandia, Liechtenstein, Norwegia

■ Umowy dwustronne

Szwajcaria

Źródło: Komisja Europejska i Parlament Europejski

Ważnymi elementami unii gospodarczej są także **ochrona konkurencji i wspólna polityka rolna**.

Ochrona konkurencji jest jedną z najważniejszych zasad, na których opiera się polityka gospodarcza Unii. Polega między innymi na niedopuszczeniu do praktyk monopolistycznych (dominującej roli przedsiębiorstwa na rynku, łączenia się przedsiębiorstw), wyeliminowaniu porozumień między przedsiębiorstwami, na przykład tak zwanej zmowy cenowej. Ważnym elementem polityki ochrony konkurencji jest monitorowanie pomocy państwowej dla przedsiębiorstw. Państwo, które planuje wesprzeć finansowo jakąś gałąź przemysłu lub duże przedsiębiorstwo, musi uzyskać zgodę Komisji Europejskiej.

ochrona konkurencji

Wspólna polityka rolna jest najstarszym przedsięwzięciem z zakresu polityki gospodarczej Unii Europejskiej. Jej początki sięgają 1958 r., kiedy ustalono zasady jednolitego rynku, ochrony produkcji rolnej oraz zasady solidarnego finansowania polityki rolnej.

wspólna polityka rolna

Wspólna polityka rolna jest jedną z najbardziej kontrowersyjnych form działalności Unii. Co roku na jej cel przeznaczana się prawie połowę unijnego budżetu. Na przełomie 2023 i 2024 r. ostry sprzeciw rolników w krajach UE, w tym również w Polsce, wzbudził tak zwany Zielony Ład, czyli planowane działania zmierzające do wprowadzenia pewnych ograniczeń w produkcji rolnej korzystnych dla środowiska, ale kosztownych dla rolników.

Swoboda działalności gospodarczej w Unii Europejskiej

Funkcjonowanie wspólnego rynku i ochrona konkurencji zapewniają osobom fizycznym i prawnym, prowadzącym działalność gospodarczą i zawodową w jednym z państw Unii Europejskiej, swobodę działalności gospodarczej.

Swoboda działalności gospodarczej obejmuje:

swoboda działalności gospodarczej

- **swobodę przedsiębiorczości** – prowadzenie działalności gospodarczej w wybranym państwie członkowskim;
- **swobodę świadczenia usług** – możliwość tymczasowego oferowania i świadczenia usług w innych państwach członkowskich, pozostając jednocześnie w kraju pochodzenia.

Swobodzie działalności gospodarczej sprzyja polityka Unii wobec **małych i średnich przedsiębiorstw** (MŚP). Stanowią one 99% wszystkich przedsiębiorstw w Unii. Zatrudniają 100 milionów pracowników i odgrywają ważną rolę w funkcjonowaniu wspólnego rynku. Większość z nich prowadzi działalność głównie na terenie własnych krajów, jednak są one objęte prawodawstwem unijnym, dotyczącym między innymi podatków, konkurencji czy prawa spółek. Większość tych regulacji sprzyja swobodzie przedsiębiorczości i świadczenia usług.

polityka wobec małych i średnich przedsiębiorstw

„Artykuł 2

Pułapy zatrudnienia oraz pułapy finansowe określające kategorię przedsiębiorstwa

1. Do kategorii mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw („MŚP”) należą przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 250 pracowników i których roczny obrót nie przekracza 50 milionów EUR, lub roczna suma bilansowa nie przekracza 43 milionów EUR.
2. W kategorii MŚP małe przedsiębiorstwo definiuje się jako przedsiębiorstwo, które zatrudnia mniej niż 50 pracowników i którego roczny obrót lub roczna suma bilansowa nie przekracza 10 milionów EUR.
3. W kategorii MŚP mikroprzedsiębiorstwo definiuje się jako przedsiębiorstwo, które zatrudnia mniej niż 10 pracowników i którego roczny obrót lub roczna suma bilansowa nie przekracza 2 milionów EUR”.

Rozporządzenie Komisji (UE) Nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r.

W 2014 r. dopuszczono większą elastyczność polityki państw członkowskich w przyznawaniu MŚP pomocy państwa bez konieczności uprzedniego zgłoszenia tego faktu i uzyskania zgody Komisji Europejskiej. Pomoc mogła dotyczyć działań związanych z ochroną środowiska, badaniami naukowymi, rozwojem i innowacyjnością, szkoleniami, zatrudnianiem osób niepełnosprawnych, zwalczaniem skutków klęsk żywiołowych, kulturą, sportem i rekreacją oraz infrastrukturą lokalną różnego rodzaju.

mechanizmy finansowania MŚP

- Dostępne są także mechanizmy finansowania działalności MŚP. Należy do nich między innymi **Program Accelerator Open**, który wspiera MŚP o wysokim potencjale rozwojowym i podejmujące śmiałe działania innowacyjne, a przy tym nie narzuca tematyki projektów. Z kolei inny mechanizm – **Accelerator Challenge** – w 2024 r. szczególnie skupia się na projektach dotyczących sztucznej inteligencji, nowoczesnych technologii produkcji żywności (np. z alg) oraz nowoczesnych metod walki z wirusami.

W 2023 r. MŚP z województw wschodniej Polski mogły otrzymać dofinansowanie na rozwój automatyzacji i robotyzacji. Natomiast w 2024 r. w ramach **Programu Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki** zaplanowano dwa konkursy na promocję marki polskich MŚP. Ich celem jest wspieranie możliwości eksportowych przedsiębiorców MŚP na rynkach międzynarodowych, między innymi przez udział w targach międzynarodowych.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wskaż korzyści, jakie mogą dla ciebie wynikać ze swobodnego przepływu osób.
2. Scharakteryzuj gospodarcze konsekwencje funkcjonowania wspólnego rynku Unii Europejskiej.
3. Wyjaśnij, na czym polega europejska swoboda działalności gospodarczej.
4. Na podstawie różnych źródeł informacji wskaż mechanizmy zapewniające swobodę działalności gospodarczej.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Filarami cywilizacji europejskiej są osiągnięcia starożytnych Greków i Rzymian oraz chrześcijaństwo. ◀ s. 154
- Na wspólny rynek Unii Europejskiej składają się swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i osób. ◀ s. 156
- Ważnymi elementami polityki gospodarczej Unii Europejskiej są ochrona konkurencji oraz wspólna polityka rolna. ◀ s. 159
- Osoby prowadzące własną działalność gospodarczą oraz przedstawiciele wolnych zawodów lub osoby prawne, które prowadzą legalną działalność w jednym z państw członkowskich, mają zapewnioną swobodę działalności gospodarczej. ◀ s. 159
- Swoboda działalności gospodarczej obejmuje swobodę przedsiębiorczości oraz swobodę świadczenia usług. ◀ s. 159
- Swobodzie działalności gospodarczej sprzyja również polityka Unii Europejskiej wobec małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). ◀ s. 159

4.2. Wspólna waluta Unii Europejskiej

NA TEJ LEKCJI:

- prześledzisz historię wprowadzenia wspólnej waluty euro;
- zrozumiesz mechanizmy i kryteria konwergencji;
- poznasz korzyści i zagrożenia związane z przyjęciem euro;
- przeanalizujesz wpływ wspólnej waluty na gospodarki krajów UE.

unia walutowa

CE

Symbol Europejskiej Jednostki Walutowej (ECU)

Koncepcja utworzenia unii gospodarczej i walutowej była wielokrotnie przedmiotem dyskusji na forum państw Wspólnot Europejskich tworzących później Unię Europejską. Na przeszkodzie w jej realizacji stawały kryzysy ekonomiczne oraz bariery polityczne. Jednak państwa nie ustawały w dążeniu do usprawnienia finansów Wspólnot. W 1979 r. utworzono **Europejski System Walutowy**, którego celem była stabilizacja kursów walut państw członkowskich. Jego elementem była między innymi **Europejska Jednostka Walutowa** (ang. European Currency Unit, ECU), czyli bezgotówkowa jednostka rozliczeniowa, stosowana przez państwa Wspólnot w latach 1979–1998. Usprawniała ona wymianę gospodarczą między państwami. ECU dała początek wspólnej walucie. Ważnym elementem Europejskiego Systemu Walutowego był mechanizm kursowy, który zapewniał stabilne kursy walut.

Wspólna waluta euro

Dalsze dążenie do usprawnienia finansów Unii doprowadziło do wprowadzenia wspólnej waluty euro. Przygotowania trwały niemal 10 lat. Główne założenia procesu zawarto w tak zwanym raporcie Delorsa (ówczesnego Przewodniczącego Komisji Europejskiej).

€

Znak euro nawiązuje do symbolu ECU. Inspiracją dla niego była litera greckiego alfabetu epsilon (€) – jako odniesienie do kolebki cywilizacji europejskiej. Symbol odnosi się również do pierwszej litery słowa *Europa*. Dwie równoległe linie przecinające symbol oznaczają stabilność. Na klawiaturze komputera można uzyskać znak € po wciśnięciu kombinacji klawiszy, np.: prawy ALT + U, lewy ALT + 0128 (trzymając lewy ALT, należy kolejno wybrać z klawiatury numerycznej 0, 1, 2 i 8).

Emisję banknotów euro kontroluje Europejski Bank Centralny. Wspólnymi elementami graficznymi banknotów są motywy architektury europejskiej: okna, bramy lub mosty. W zależności od nominału są one przedstawione w różnych stylach architektonicznych: 5 euro w stylu klasycznym, 10 – w rzymskim, 20 – w gotyckim, 50 – w renesansowym, 100 – w barokowym, 200 – w secesyjnym, 500 – w modernistycznym. Wspólnym elementem rewersu jest mapa Europy.

W pracach nad ustaleniem wspólnej waluty brali udział także szefowie banków centralnych państw członkowskich. Ostatecznie euro weszło do obrotu w 1999 r. początkowo w rozliczeniach rachunkowych oraz płatnościach elektronicznych. W 2002 r. 12 państw członkowskich wymieniło w obrocie gotówkowym swoje rodzime waluty na euro. Do obiegu weszły banknoty i monety.

Obecnie w strefie euro znajduje się 20 państw UE: Austria, Belgia, Chorwacja, Cypr, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Malta, Niemcy, Portugalia, Słowacja, Słowenia i Włochy. Euro jest również środkiem płatniczym w Andorze, Monako, San Marino i Watykanie. Jednostronnie, bez zawierania umowy, wprowadziły ją Czarnogóra i Kosowo.

Instytucją finansową strefy euro jest **Europejski Bank Centralny** z siedzibą we Frankfurcie nad Menem. Wraz z bankami państw UE, w tym również NBP, tworzy on **Europejski System Banków Centralnych**.

Rewersy monet euro są jednolite, zawierają nominał oraz mapę Europy. Na awersie znajdują się symbole ustalone przez państwo członkowskie. Na zdjęciu włoskie monety euro.

Europejski Bank Centralny

Kryteria konwergencji

Państwo, które chce przystąpić do strefy euro, musi spełnić określone warunki związane z konwergencją gospodarczą, udziałem w mechanizmie kursowym oraz konwergencją prawną.

gospodarcze
kryteria
konwergencji

► Gospodarcze kryteria konwergencji dla państwa zainteresowanego wprowadzeniem euro:

- **stabilne ceny** – stopa inflacji może najwyżej o 1,5 punktu procentowego przekraczać inflację trzech najstabilniejszych pod tym względem państw członkowskich;
- **długotrwała równowaga finansów publicznych** – brak objęcia procedurą nadmiernego deficytu (procedura postępowania w przypadku przekroczenia przez państwo określonych kryteriów dyscypliny budżetowej – 3% deficytu w stosunku do PKB, 60% w stosunku do zadłużenia publicznego);
- **stabilny kurs walutowy** – uczestnictwo od co najmniej 2 lat w mechanizmie kursowym (ERM II); w tym czasie waluta danego państwa nie może wykazywać silnych wahań względem centralnego kursu ERM II, a jej dwustronny centralny kurs nie może być obniżany względem euro; w tym mechanizmie uczestniczy na przykład Dania, która nie zamierza wymieniać waluty narodowej na euro;
- **stabilne długoterminowe stopy procentowe** (obliczane na podstawie długoterminowych obligacji rządowych lub porównywalnych papierów wartościowych, w UE obliczane na podstawie 10-letnich obligacji skarbowych państw o najniższej inflacji) – długoterminowe stopy procentowe mogą najwyżej o 2 punkty procentowe przekraczać stopy trzech najstabilniejszych pod względem cen państw członkowskich.

mechanizm
kursowy (ERM II)

► Jednym z obowiązkowych etapów przystępowania do strefy euro jest udział w **mechanizmie kursowym** (ERM II). Kandydaci do członkostwa w strefie euro muszą także zapewnić, by ich przepisy krajowe były zgodne z traktatem i ze Statutem Europejskiego Systemu Banków Centralnych i Europejskiego Banku Centralnego – są to elementy **konwergencji prawnej**. Spełnienie tego warunku w przypadku Polski będzie wymagało zmiany Konstytucji, której art. 227 pkt 1. brzmi: „Centralnym bankiem państwa jest Narodowy Bank Polski. Przysługuje mu wyłączne prawo emisji pieniądza oraz ustalania i realizowania polityki pieniężnej. Narodowy Bank Polski odpowiada za wartość polskiego pieniądza”. Ocena tego, czy dane państwo spełniło kryteria konwergencji, należy do Komisji Europejskiej i Europejskiego Banku Centralnego.

konwergencja
prawna

Na podstawie: *Kryteria konwergencji – warunkiem wejścia do strefy euro*, Rada Europejska, strona internetowa.

Studium przypadku

Źródło 1.

Przyjmujesz euro – ceny rosną!

[...] Po przyjęciu euro przez Chorwację, ceny wbrew zapewnieniom wyraźnie wzrosły. Natomiast Słowacja, która przyjęła euro w 2009 roku, po zaledwie dwóch latach zaczęła odstawać od sąsiadów pod względem wzrostu PKB *per capita*. Z kolei od 2020 roku według specjalistów Polskiego Instytutu Ekonomicznego Słowacja zaczęła odnotowywać zauważalnie niższe wyniki PKB *per capita* niż Polska i Węgry.

Wyobraźcie sobie, co by było gdyby wprowadzenie euro, które samo w sobie wprowadza również drożyznę, zbiegłoby się jeszcze z wysoką inflacją? Przecież dla wielu Polaków, a szczególnie tych mało i średnio zamożnych, byłaby to istna finansowa katastrofa!

W dodatku trwale pozbawiłoby nas to kontroli nad naszą własną polityką pieniężną. Konfederacja od samego początku sprzeciwia się przyjęciu przez Polskę waluty euro, ostrzegając przed konsekwencjami takiej decyzji. Suwerenna polityka pieniężna jest ważnym elementem dbania o dobrobyt Polaków!

Źródło: *Przyjmujesz euro – ceny rosną!*, Konfederacja, strona internetowa.

Źródło 2.

Jakie są korzyści związane z euro?

Euro przynosi wiele korzyści obywatelom, przedsiębiorstwom i gospodarkom w krajach, które przyjęły wspólną walutę.

Do korzyści tych należą: łatwość porównywania cen w różnych krajach, która sprzyja konkurencji między przedsiębiorstwami, a tym samym jest korzystna dla konsumentów stabilność cen dzięki wspólnej walucie w krajach strefy euro można łatwiej, taniej i bezpieczniej kupować i sprzedawać towary i usługi, łatwiej jest też prowadzić wymianę handlową z resztą świata poprawa stabilności gospodarczej i pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy lepiej zintegrowane, a przez to bardziej wydajne rynki finansowe większy wpływ na gospodarkę światową euro to namacalny symbol tożsamości europejskiej.

Wiele z tych korzyści jest ze sobą powiązanych. Na przykład stabilność gospodarcza jest dobra dla gospodarki danego państwa, ponieważ umożliwia rządowi lepsze planowanie na przyszłość. Stabilność sprzyja również przedsiębiorcom, gdyż ogranicza niepewność i zachęca ich do inwestowania. To z kolei przynosi korzyści obywatelom, ponieważ zapewnia im lepszy dostęp do zatrudnienia i lepszej jakości miejsca pracy.

Źródło: *Jakie są korzyści związane z euro?*, Unia Europejska, strona internetowa.

Polecenia

1. Porównaj argumenty za przyjęciem waluty euro i przeciwko temu przedstawione w obu źródłach.
 2. Przedstaw własne stanowisko w sprawie zastąpienia złotego wspólną walutą europejską. W argumentacji wykorzystaj zamieszczone teksty oraz własne przemyślenia. Wskaż na aspekty: ekonomiczny, prawny, społeczny, kulturowy i psychologiczny.
-

PYTANIA I POLECENIA

1. Scharakteryzuj gospodarcze konsekwencje integracji walutowej w ramach strefy euro. Wykorzystaj zamieszczone w rozdziale teksty oraz samodzielnie wyszukane źródła.
2. Przedstaw argumenty za przyjęciem przez Polskę wspólnej waluty euro i przeciwko temu.
3. Na podstawie różnych źródeł informacji, między innymi opracowanych przez GUS i NBP, ustal, w jakim stopniu Polska spełnia kryteria gospodarcze i prawne konwergencji.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 162 ▶ • Euro weszło do obrotu w 1999 r., początkowo w rozliczeniach rachunkowych oraz płatnościach elektronicznych. W 2002 r. 12 państw członkowskich wymieniło w obrocie gotówkowym swoje rodzime waluty na euro.
- s. 163 ▶ • Do 2024 r. wspólną walutę wprowadziło 20 państw UE oraz na zasadzie umów dwustronnych Andorra, Monako, San Marino i Watykan.
- s. 164 ▶ • Państwo, które chce przystąpić do strefy euro, musi spełnić określone warunki związane z konwergencją gospodarczą, udziałem w mechanizmie kursowym oraz konwergencją prawną.

4.3. Procesy globalizacyjne

NA TEJ LEKCJI:

- zrozumiesz pojęcie globalizacji i jej historyczny rozwój;
- poznasz różne aspekty globalizacji;
- dowiesz się, jaką rolę odgrywają organizacje międzynarodowe w procesie globalizacji;
- przeanalizujesz korzyści i zagrożenia wynikające z procesów globalizacyjnych.

„Nowo powstała elektroniczna współzależność kształtuje świat na podobieństwo globalnej wioski”.

Herbert Marshall McLuhan, *Galaktyka Gutenberga*, 1962

Polecenie

Na podstawie informacji o dotychczasowych osiągnięciach naukowo-technicznych wyjaśnij współczesny wymiar słów Herberta Marshalla McLuhana (czytaj: herberta marszala maklahana).

Globalizacja to pojęcie bardzo ogólne i pojemne, opisujące świat końca XX i początku XXI w. Często wiąże się je z pojęciem *globalna wioska*, które stworzył na początku lat sześćdziesiątych XX w. Herbert Marshall McLuhan. Zainspirował go rozwój mediów elektronicznych, które zdaniem McLuhana umożliwiły rozwój komunikowania się ludzi na niespotykaną wcześniej skalę, w efekcie zamieniając świat w globalną wioskę.

◀ globalizacja

Proces globalizacji rozpoczął się od wielkich odkryć geograficznych i rewolucji w komunikacji społecznej na skutek wynalezienia druku. Druga fala globalizacji zaczęła się w XIX w. i wiązała się z rewolucją przemysłową oraz procesem kolonizacji Afryki i Azji. W trzeci etap globalizacja weszła po II wojnie światowej. Sprzyjały jej między innymi: rozwój komunikacji lotniczej, łączność satelitarna, powstanie internetu, a także rozwój organizacji międzynarodowych, zarówno rządowych, w tym: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Światowa Organizacja Handlu, jak i pozarządowych, na przykład Amnesty International, Greenpeace.

Istotą globalizacji jest wrażenie „kurczenia się” współczesnego świata. Rozmowa ze znajomym, który mieszka w Australii, lub kilkunastogodzinna podróż na odległy kontynent nie są obecnie niczym nadzwyczajnym.

Przejawy globalizacji

Globalizacja przejawia się w różnych obszarach – w polityce, kulturze, życiu społecznym i przede wszystkim w gospodarce.

Wymiar polityczny globalizacji

globalizacja
polityczna

- ▶ Globalizacja polityczna polega na tworzeniu pewnych regulacji, do przestrzegania których zobowiązuje się większość państw współczesnego świata. Mogą one dotyczyć takich dziedzin, jak: prawa człowieka, rozwiązywanie problemu ubóstwa, ochrona środowiska, pandemie, terroryzm.

Regulacje dotyczą również konfliktów międzynarodowych. W wojnę palestyńsko-izraelską pośrednio zaangażowane są Stany Zjednoczone, Unia Europejska, kraje arabskie i wiele wskazuje na to, że również Rosja. Wojna w Ukrainie interesuje Unię Europejską, NATO i inne państwa udzielające pomocy Ukrainie. Z drugiej strony są państwa takie jak Korea Północna oraz Iran, które dostarczają broń Rosji.

Na straży przestrzegania przyjętych przez społeczność międzynarodową reguł stoją organizacje i instytucje między innymi: **Organizacja Narodów Zjednoczonych, Międzynarodowy Trybunał Karny, Komitet Praw Człowieka, Światowa Organizacja Zdrowia, Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa, Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Edukacji, Nauki i Kultury, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci**. Dążą one do ochrony podstawowych praw człowieka, a w szczególności praw dziecka. Podejmują działania, których celem jest rozwiązywanie problemów współczesnego świata.

Charakterystycznym zjawiskiem związanym z globalizacją w obszarze politycznym jest stopniowe ograniczanie pozycji państwa na arenie międzynarodowej na rzecz organizacji i instytucji międzynarodowych. Zdaniem przeciwników globalizacji wiąże się to z częściową utratą suwerenności państw.

Wymiar kulturowy i społeczny globalizacji

globalizacja
w wymiarze
społecznym
i kulturowym

- ▶ Dla przeciętnego człowieka najbardziej widoczne są przejawy globalizacji w obszarze kulturowym i społecznym. Dotyczy to między innymi mody, popularności określonych typów muzyki rozrywkowej, sportu, przekazów medialnych. Są to na przykład seriale i teleturnieje, które doczekały się licznych edycji narodowych. Często globalizacja w tym obszarze utożsamiana jest z **homogenizacją kultury**, czyli jej ujednoliceniem. Przejawem tego zjawiska jest między innymi „westernizacja”, czyli przejmowanie wzorów kulturowych z Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych przez inne państwa. Globalizacja to także umiędzynarodowienie ruchów społecznych oraz działalność takich organizacji, jak **Amnesty International** czy **Greenpeace**. Paradoksem jest fakt, że również ruchy antyglobalistyczne podlegają globalizacji.

Kolejnym przejawem globalizacji są rewolucyjne zmiany technologiczne w dziedzinie gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji. Należą do nich:

homogenizacja
kultury

wynalazek druku, telegraf, radio, telewizja, a także internet i technologie cyfrowe. Sieć satelitarna sprawia, że przekaz informacji jest błyskawiczny niezależnie od odległości, a świat często bywa nazywany globalną wioską.

Dzięki technologii mamy niemal nieograniczony dostęp do osiągnięć naukowych i dóbr kultury. Przykładem są biblioteki cyfrowe, na przykład **Polona** oferująca ponad 4 miliony publikacji, dostępna również jako aplikacja mobilna. Ta inicjatywa jest wspierana przez Unię Europejską. Podobnie jest w przypadku europejskiej biblioteki cyfrowej **Europeana**. Umożliwia ona dostęp do zbiorów bibliotek, muzeów i archiwów z różnych krajów Europy, między innymi książek, muzyki i dzieł sztuki. Przykładem innej biblioteki cyfrowej jest **Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych**, w której zgromadzono 20 milionów książek, map, filmów i utworów muzycznych.

Wymiar ekonomiczny globalizacji

Najczęściej globalizacja kojarzy się ze światową gospodarką. Przejawem globalizacji w tym obszarze jest **integracja rynków finansowych**, na których odbywa się obrót takimi instrumentami finansowymi, jak: akcje, obligacje, waluty i surowce. Inwestorom pozwalają one na bezpieczne lokowanie posiadanych środków w różne aktywa, na przykład obligacje amerykańskie, złoto, franka szwajcarskiego. Przez emisję akcji i obligacji na rynkach finansowych przedsiębiorstwa zyskują kapitał na swoje inwestycje. Rynki finansowe są także źródłem informacji o stanie gospodarki danego państwa. Wzrosty na lokalnej giełdzie mogą zainteresować inwestorów do lokowania tam swojego kapitału.

globalizacja
w wymiarze
gospodarczym

Inną cechą globalizacji w gospodarce jest **funkcjonowanie potężnych korporacji międzynarodowych**. Do największych zalicza się powszechnie znaną firmę technologiczną Apple, której wartość rynkowa przekroczyła w 2022 r. 3 biliony dolarów. W tym samym roku wartość polskiego eksportu osiągnęła ponad 1,6 biliona dolarów, co stanowi bardzo dobry wynik. Do gigantów zalicza się też inne firmy technologiczne, takie jak Microsoft Corp, Alphabet Inc, czy z branży handlowej Amazon Inc. Drugą co do wielkości pod względem wartości firmą po Apple jest Saudi Aramco – jednocześnie największa firma w sektorze energetycznym. W 2022 r. nabyła część akcji Rafinerii Gdańskiej sprzedanej przez Orlen, co wzbudziło kontrowersje.

Wiele gigantycznych korporacji międzynarodowych powstało w wyniku **fuzji** dwóch lub kilku firm, czego przykładem w Polsce była fuzja Zakładów Azotowych w Tarnowie Mościcach z Zakładami Azotowymi w Puławach. Stworzono w ten sposób drugi co do wielkości europejski koncern chemiczny. Jedną z największych fuzji w historii było przejęcie przez brytyjskiego operatora telefonii komórkowej Vodafone AirTouch PLC niemieckiej firmy Mannesmann w 2000 r. Transakcja osiągnęła wartość 180,95 miliardów dolarów.

Inną formą globalizacji w sferze gospodarki jest **outsourcing**. To działalność polegająca na wyprowadzeniu usług z firm i wykonywaniu ich przez inne, wyspecjalizowane przedsiębiorstwa, na przykład zajmujące się audytem czy **call center** (czytaj: kol senter) – telefoniczna obsługa kontaktów z klientami (obec-

outsourcing

offshoring ❖ nie pracowników coraz częściej zastępuje sztuczna inteligencja), a także **offshoring** (czytaj: ofszorink) – przenoszenie produkcji do krajów, w których jest ona bardziej opłacalna.

Z globalizacją często wiąże się tak zwana **makdonaldyzacja**, czyli upowszechnianie w różnych sferach życia społecznego zasad obowiązujących w popularnej sieci barów szybkiej obsługi. Te zasady to: sprawność (organizacja pracy polegająca na przeniesieniu części zadań na klienta), wymierność (bogata oferta ilościowa za niską cenę), przewidywalność (unifikacja oferowanych produktów) i sterowanie (klient jest ograniczony oferowanym menu, regułami obsługi oraz wystrojem sali). Wysokie wymagania stawia się pracownikom, którzy mają pracować szybko, sprawnie i za niskie wynagrodzenie. Często nazywa się to niewolnictwem XXI w.

Logo MFW

Pojęcie globalizacji jest również często utożsamiane z działalnością **Banku Światowego** i blisko z nim współpracującego **Międzynarodowego Funduszu Walutowego** (International Monetary Fund, MFW). Ich podstawowym zadaniem jest udzielanie pomocy finansowej państwom. Jednak bardzo często warunkiem uzyskania pomocy, szczególnie z MFW, jest wprowadzenie znaczących oszczędności w wydatkach państwa. Zazwyczaj cięcia budżetowe dotyczą wydatków społecznych. Koszty udzielonej pomocy ponoszą głównie obywatele.

Widocznym objawem globalizacji jest wzrost międzynarodowej wymiany handlowej. Ważną rolę w tym obszarze odgrywa **Światowa Organizacja Handlu** (ang. World Trade Organization, WTO). Jej główny cel stanowi ożywienie międzynarodowej wymiany towarowej przez stopniowe obniżanie ceł i znoszenie innych barier rozwoju światowego handlu. W 2023 r. mimo spadku o 5% poziom międzynarodowego handlu towarami osiągnął 31 bilionów dolarów.

WORLD TRADE
ORGANIZATION

Logo WTO

Do przejawów globalizacji należy również **międzynarodowy podział pracy**. Doskonałym przykładem jest europejski koncern Airbus Industrier. Oferowane przez niego samoloty pasażerskie powstają częściowo we Francji, Wielkiej Brytanii, Niemczech i Hiszpanii. Elementy samolotu są montowane w Hamburgu lub Tuluzie.

Globalizacja to także **internacjonalizacja przedsiębiorstw**, czyli każda forma działalności gospodarczej, której przedsiębiorstwo podejmuje się za granicą. To zjawisko zostanie omówione w kolejnym rozdziale.

internacjonalizacja przedsiębiorstw

Co roku odbywa się w Davos w Szwajcarii Światowe Forum Ekonomiczne z udziałem polityków, intelektualistów, szefów wielkich korporacji i banków, którzy debatuje na temat problemów współczesnego świata. Forum w Davos powszechnie uważa się za symbol globalizacji. W 2023 r. głównymi jego tematami były: likwidowanie cyfrowego wykluczenia, bezpieczeństwo cybernetyczne, ochrona i odnowa lasów, skuteczna pomoc humanitarna.

Krytyka globalizacji

Globalizacja ma wielu zwolenników, ale również liczną grupę przeciwników. Działają w ramach niejednolitego ideologicznie i organizacyjnie **ruchu alterglobalistycznego**. Ich protesty najczęściej towarzyszą corocznemu **Światowemu Forum Ekonomicznemu w Davos**.

ruch alterglobalistyczny

Alterglobaliści wskazują na problemy, które są efektem globalizacji, takie jak: degradacja środowiska, pogłębianie się różnic ekonomicznych między bogatą północą a ubogim południem, wyzysk pracowników przez międzynarodowe korporacje, unifikacja kultury, narastanie konfliktów międzynarodowych i etnicznych. Część z przeciwników globalizacji wskazuje również na wzrost zagrożenia przestępczością zorganizowaną – z zasobów internetu i udogodnień w komunikowaniu się korzystają także przestępcy i terroryści.

Dużą rolę w pogłębianiu tych problemów przeciwnicy globalizacji przypisują Bankowi Światowemu, Międzynarodowemu Funduszowi Walutowemu, Światowej Organizacji Handlu, a także Unii Europejskiej.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wskaż korzyści i zagrożenia wynikające z procesu globalizacji.
2. Wymień przykłady unifikacji kultury.
3. Podaj przykłady tzw. makdonaldyzacji w innych dziedzinach niż gastronomia.
4. Scharakteryzuj znaczenie globalizacji dla funkcjonowania biznesu.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 167 ▶ • Globalizacja przejawia się w różnych obszarach: polityce, kulturze, życiu społecznym i przede wszystkim w gospodarce.
- s. 168 ▶ • W obszarze kultury przejawem globalizacji są m.in. rewolucyjne zmiany technologiczne w dziedzinie gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji oraz homogenizacja.
- s. 168 ▶ • Charakterystycznym zjawiskiem, związanym z globalizacją w obszarze politycznym, jest stopniowe ograniczanie pozycji państwa na arenie międzynarodowej na rzecz organizacji i instytucji międzynarodowych.
- s. 169 ▶ • Globalizacja w gospodarce przejawia się m.in.: integracją rynków finansowych i gospodarczych, funkcjonowaniem potężnych korporacji międzynarodowych, fuzjami przedsiębiorstw, rozwojem handlu, outsourcingiem, call center, offshoringiem, tzw. makdonaldyzacją oraz działalnością takich organizacji i instytucji, jak: Bank Światowy, MFW i WTO, a także międzynarodowym podziałem pracy i internacjonalizacją przedsiębiorstw.
- s. 171 ▶ • Przeciwnicy globalizacji wskazują na związane z nią zagrożenia dla środowiska, pogłębianie się różnic ekonomicznych, wyzysk pracowników przez międzynarodowe korporacje, unifikację kultury, narastanie konfliktów międzynarodowych i etnicznych, wzrost przestępczości i zagrożenia terroryzmem.

4.4. Współpraca międzynarodowa i internacjonalizacja przedsiębiorstw

NA TEJ LEKCJI:

- zrozumiesz, czym jest internacjonalizacja przedsiębiorstw;
- poznasz różne formy wejścia firm na rynki zagraniczne;
- dowiesz się o korzyściach i wyzwaniach związanych z internacjonalizacją;
- przeanalizujesz przykłady internacjonalizacji i współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw.

Jednym ze zjawisk charakterystycznych dla globalizacji jest międzynarodowa współpraca przedsiębiorstw oraz ich internacjonalizacja, czyli każdy rodzaj działalności gospodarczej, które przedsiębiorstwo podejmuje za granicą. Ma to związek ze wzrostem powiązań gospodarczych między konkretnymi krajami, organizacjami gospodarczymi oraz przedsiębiorstwami.

Przykładem wsparcia internacjonalizacji jest Program 1.2. Internacjonalizacja MŚP (małych i średnich przedsiębiorstw) w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia. Przeznaczono na niego 50 milionów złotych z funduszy europejskich. Maksymalne dofinansowanie wynosiło 900 tysięcy złotych. Pieniądze mogły być wykorzystane m.in. na usługi doradcze, zakup środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, zakup powierzchni wystawienniczej i wiele innych.

międzynarodowa
współpraca
przedsiębiorstw

Zakres internacjonalizacji

Internacjonalizacja może obejmować produkt, usługi, rynek i procesy.

- **Produkt** – często spotykany proceder, na przykład kiedy produkt znanej firmy europejskiej jest wytwarzany w jednym z krajów południowo-wschodniej Azji i sprzedawany pod własną marką. Dotyczy to najczęściej odzieży, obuwia, sprzętu AGD i elektroniki. Obniża to koszty produkcji i zapewnia zwiększenie sprzedaży.
- **Usługi** – oferowanie swoich usług w innych krajach, na przykład usług handlowych, gastronomicznych i hotelarskich. Powszechnie znane są globalne sieci hipermarketów, fast foodów i hoteli.

- **Rynek** – poszukiwanie nowych rynków zbytu, nawet bardzo egzotycznych, może zwiększyć dochody firmy. Współcześnie ogromne możliwości daje korzystanie z rynku cyfrowego. Pozyskiwaniu nowych rynków może służyć także udział w targach międzynarodowych. Polskie MŚP, wspierane przez **Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości** (PARP), mogą uczestniczyć w imprezach targowych, jak Money 20/20 Europe w Amsterdamie dla branży spożywczej, MEDICA 2021 dla firm medycznych czy Marketplace Austria Food & Beverages 2021 w Wiedniu dla producentów żywności.

Polska Agencja
Rozwoju Przedsiębiorczości
Grupa PFR

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości to państwowa agencja, powstała w 2000 r. Zajmuje się ona m.in. wspieraniem MŚP. W 2023 r. wiele kontrowersji budził sposób przyznawania przez nią dotacji.

- **Procesy** – internacjonalizacja w ramach procesów polega na korzystaniu z globalnych osiągnięć organizacyjnych, a także na oferowaniu własnych doświadczeń. Dzięki PARP przedsiębiorcy mogą uczestniczyć w licznych szkoleniach, webinarach i konferencjach organizowanych przy okazji targów.

typy
internacjonalizacji

► **Internacjonalizację można podzielić na:**

- **wewnętrzną** – bierną, obejmuje ona międzynarodowe działania gospodarcze prowadzone na rynku krajowym;
- **zewnątrzną** – czynną, różnicowane płaszczyzny działalności przedsiębiorstwa, to główny rodzaj internacjonalizacji związany między innymi z wejściem przedsiębiorstwa na rynki zagraniczne.

Podstawowe formy wejścia na rynek zagraniczny

formy wejścia na
rynek zagraniczny

► Podstawowe formy wejścia na rynek zagraniczny to: eksport, posiadanie własnego przedsiębiorstwa, sprzedaż licencji, franchising (czytaj: franczajzink) i joint venture (czytaj: dżojnt wenczer).

- **Eksport** – najprostsza forma strategii wejścia przedsiębiorstwa na rynek zagraniczny. W formie pośredniej przedsiębiorca korzysta z usług firm zajmujących się handlem zagranicznym. Eksport bezpośredni polega na bezpośrednim kontakcie z odbiorcami towaru, na przykład na dostarczaniu produktów prosto do sieci handlowych. Ta forma jest korzystna, ponieważ pozwala na kontrolę sprzedaży i osobisty wpływ na wizerunek firmy. Zagrożenia mogą wynikać z niedostatecznej znajomości lokalnego rynku.
- **Posiadanie własnego przedsiębiorstwa** – najbardziej zaawansowana forma wejścia na rynki zagraniczne. Polega na założeniu za granicą własnej firmy, na przykład tak zwanej spółki córki. Taka forma daje szansę na osiągnięcie znaczącego sukcesu, ale wiąże się także ze sporym ryzykiem wynikającym z mniejszej znajomości otoczenia przedsiębiorstwa.

Internacjonalizacja może być istotnym krokiem w rozwoju przedsiębiorstwa, szczególnie przez wzgląd na globalizację. Ważne jest wybranie odpowiedniej formy wejścia na rynki zagraniczne, uwzględniając ofertę przedsiębiorstwa, charakterystykę rynku, możliwości finansowania i wsparcia w ramach takich programów, jak Polska Wschodnia 1.2 Internacjonalizacja MŚP.

- **Sprzedaż licencji** – zbliżona do eksportu forma wejścia na rynki zagraniczne. Polega na sprzedaży między innymi prawa do korzystania ze znaku firmowego, technologii produkcji, patentów, dzięki czemu nabywca może uruchomić produkcję swojego produktu za granicą. Przykładem może być produkowany w Polsce w latach 1973–2000 na licencji włoskiej Fiat 126p.
- **Franchising** – polega na udzieleniu przez franczyzodawcę prawa do korzystania z marki, technologii, metod prowadzenia działalności gospodarczej czy własności intelektualnej. Franczyzodawca zapewnia także pomoc handlową i techniczną. Franczyzobiorca zobowiązany jest do prowadzenia działalności zgodnie z koncepcją franczyzodawcy. Przykładem takiego rozwiązania są sieci handlowe, apteczne, sklepy AGD/RTV, sieci hotelarskie, lokale gastronomiczne, zwłaszcza typu fast food.
- **Joint venture** – bardziej niż poprzednie zaawansowana forma wejścia na rynki zagraniczne. Polega na wspólnym przedsięwzięciu biznesowym partnerów z co najmniej dwóch krajów. Zaletą jest podział ryzyka i możliwość łatwego wejścia na rynek wspólnika. Zagrożeniem mogą być bariery w komunikowaniu się i podejmowaniu szybkich decyzji.

Formy współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw

Współpraca (kooperacja) międzynarodowa przedsiębiorstw charakteryzuje się równoczesnym i dobrowolnym realizowaniem przez partnerów celów wspólnych i indywidualnych. Korzyścią może być między innymi dostęp do nowych rynków, opanowanych już przez partnera, dostęp do nowych technologii i form organizacyjnych produkcji, a także minimalizowanie ryzyka.

Do najczęściej spotykanych form współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw należą między innymi opisane wyżej: sprzedaż licencji, franchising, joint venture, oraz:

- **grupy zakupowe** – forma często spotykana w Unii Europejskiej, polegająca na wspólnych zakupach, na przykład surowców, półproduktów, towarów i usług; dzięki większej skali zamówień grupa może uzyskać korzystniejsze warunki transakcji;
- **grupy sprzedażowe** – powstają w opozycji do grup zakupowych; są tworzone w celu wypracowania silnej pozycji wobec grup zakupowych; przykładem może być wspólna sprzedaż przez europejskie kluby piłkarskie praw do transmisji meczów Ligi Mistrzów dla UEFA;
- **co-marketing** – często spotykana forma współpracy, polegająca między innymi na wymianie produktów lub usług, dzieleniu się zasobami i promowaniu się nawzajem. Jest szczególnie korzystna, gdy przedsiębiorstwa łączy

formy współpracy
międzynarodowej
przedsiębiorstw

wspólna grupa docelowa klientów; przykładem może być wspólna reklama nowego modelu pralki automatycznej oraz proszku do prania;

Studium przypadku

Jesteś początkującym na rynku producentem szklanej zastawy stołowej. Twoja oferta jest skierowana do klienta o przeciętnych zarobkach. Oferujesz szklanki i kubki do napojów, talerze i miski.

Polecenie

Wskaż branże, z którymi możesz współpracować w ramach co-marketingu. Podaj inne formy współpracy, której efektem byłby wzrost zysków.

- **wspólne poszukiwanie i pozyskiwanie surowców** – może dotyczyć branży spożywczej, energetyki, hutnictwa czy przemysłu chemicznego;
- **wspólne opracowanie produktu** – wysokie wymagania rynku i koszty rozwoju technicznego mogą wymusić kooperację firm wytwarzających podobne produkty;
- **co-branding** – kooperacja między firmami mająca na celu połączenie potencjału dwóch (lub więcej) marek, na przykład współpraca sieci hotelowej z firmą internetową oferującą sprawną rezerwację.

Współpraca może dotyczyć także logistyki i zaopatrzenia, na przykład transportu, usług posprzedażowych, w tym napraw gwarancyjnych, dystrybucji, zarządzania klientami, jak badanie preferencji klientów i budowanie relacji z nimi.

Studium przypadku

Internacjonalizacja jako element podwyższenia konkurencyjności spółki Bester Sklejki

Opis projektu

Celem projektu było zbudowanie rozpoznawalności marki na rynkach zagranicznych. Firma Bester Sklejki istnieje na rynku ponad 30 lat. W ofercie firmy znajduje się kilkadziesiąt wzorów sklejek oraz meble i elementy wystroju wnętrz. Produkcja odbywa się zarówno na podstawie wzorów autorskich, jak i produktów według indywidualnych zamówień klientów.

Projekt internacjonalizacji obejmował sprzedaż produktów na nowych rynkach, głównie niemieckim i szwajcarskim. Firma na imprezach targowo-wystawieniowych dotyczących przemysłu meblarskiego prezentowała ofertę mebli gotowych oraz akcesoriów dekoracyjnych, wystroju sal konferencyjnych, ścianek działowych i wygłuszających.

Internacjonalizacja przedsiębiorstwa Bester Sklejki była idealną okazją do zaprezentowania produktów oraz pozwoliła nawiązać kontakty biznesowe.

Nazwa Programu Operacyjnego: Polska Wschodnia

Nazwa działania: 1.2 Internacjonalizacja MŚP

Nazwa projektu: Internacjonalizacja jako element podwyższenia konkurencyjności spółki Bester Sklejki

Nazwa Beneficjenta: Bester Sklejki Sp. z o.o.

Wartość projektu: 43 050,00 zł

Wartość dofinansowania: 28 000,00 zł

Polecenia

1. Scharakteryzuj obszar i formę internalizacji opisanej firmy.
2. Jakie inne formy internacjonalizacji można zastosować w tej branży? Uzasadnij swoją odpowiedź.

PYTANIA I POLECENIA

1. Wyjaśnij, na czym polega proces internacjonalizacji.
2. Wskaż związek internacjonalizacji z globalizacją.
3. Odszukaj przykłady kupna lub sprzedaży licencji na polskim rynku.
4. Wymień przykłady franchisingu na polskim rynku. Wskaż zalety takiej formy internacjonalizacji dla przeciętnego konsumenta.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Internacjonalizacja to każdy rodzaj działalności gospodarczej, którą przedsiębiorstwo podejmuje za granicą. ◀ s. 173
- Internacjonalizacja może obejmować produkty, usługi, rynki i procesy. ◀ s. 173
- Internacjonalizację można podzielić na wewnętrzną – bierną oraz zewnętrzną – czynną. ◀ s. 174
- Podstawowe formy wejścia na rynek zagraniczny to: eksport, posiadanie własnego przedsiębiorstwa, sprzedaż licencji, franchising i joint venture. ◀ s. 174
- Do form współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw można zaliczyć: grupy zakupowe, grupy sprzedażowe, co-marketing, wspólne poszukiwanie i pozyskiwanie surowców, wspólne opracowanie produktu i co-branding. Współpraca może dotyczyć także logistyki i zaopatrzenia usług posprzedażowych, dystrybucji i zarządzania klientami. ◀ s. 175

PODSUMOWANIE PRZED SPRAWDZIANEM

4.1. Wspólny rynek Unii Europejskiej

- s. 154 ▶ • Filarami cywilizacji europejskiej są osiągnięcia starożytnych Greków i Rzymian oraz chrześcijaństwo.
- s. 156 ▶ • Elementami wspólnego rynku Unii Europejskiej są: swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i osób.
- s. 159 ▶ • Ważnymi elementami polityki gospodarczej Unii jest również ochrona konkurencji oraz wspólna polityka rolna.
- s. 159 ▶ • Osoby prowadzące własną działalność gospodarczą oraz przedstawiciele wolnych zawodów lub osoby prawne, które prowadzą legalną działalność w jednym z państw członkowskich, mają zapewnioną swobodę działalności gospodarczej.
- s. 159 ▶ • Swoboda działalności gospodarczej obejmuje swobodę przedsiębiorczości i swobodę świadczenia usług.
- s. 159 ▶ • Swobodzie działalności gospodarczej sprzyja również polityka Unii wobec małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP).

4.2. Wspólna waluta Unii Europejskiej

- s. 162 ▶ • Euro weszło do obrotu w 1999 r., początkowo w rozliczeniach rachunkowych oraz płatnościach elektronicznych. W 2002 r. 12 państw członkowskich wymieniło w obrocie gotówkowym swoje rodzime waluty na euro.
- s. 163 ▶ • Do 2024 r. wspólną walutę wprowadziło 20 państw UE oraz na zasadzie umów dwustronnych Andora, Monako, San Marino i Watykan.
- s. 164 ▶ • Państwo, które chce przystąpić do strefy euro, musi spełnić określone warunki związane z konwergencją gospodarczą, udziałem w mechanizmie kursowym oraz konwergencją prawną.

4.3. Procesy globalizacyjne

- s. 167 ▶ • Globalizacja przejawia się w różnych obszarach: polityce, kulturze, życiu społecznym i przede wszystkim w gospodarce.
- s. 168 ▶ • W obszarze kultury przejawem globalizacji są m.in. rewolucyjne zmiany technologiczne w dziedzinie gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji oraz homogenizacja.
- s. 168 ▶ • Charakterystycznym zjawiskiem związanym z globalizacją w obszarze politycznym jest stopniowe ograniczanie pozycji państwa na arenie międzynarodowej na rzecz organizacji i instytucji międzynarodowych.
- s. 169 ▶ • Globalizacja w gospodarce przejawia się m.in.: integracją rynków finansowych i gospodarczych, funkcjonowaniem potężnych korporacji międzynarodowych, fuzjami przedsiębiorstw, rozwojem handlu, outsourcingiem, call center, offshoringiem, tzw. makdonaldyzacją oraz działalnością takich organizacji i instytucji, jak: Bank Światowy, MFW, WTO, międzynarodowym podziałem pracy, internacjonalizacją przedsiębiorstw.
- s. 171 ▶ • Przeciwnicy globalizacji wskazują na zagrożenia dla środowiska, pogłębianie się różnic ekonomicznych, wyzysk pracowników przez międzynarodowe korporacje, unifikację kultury, narastanie konfliktów międzynarodowych i etnicznych, wzrost przestępczości i zagrożenia terroryzmem.

4.4. Współpraca międzynarodowa i internacjonalizacja przedsiębiorstw

- s. 173 ▶ • Internacjonalizacja to każdy rodzaj działalności gospodarczej, którą przedsiębiorstwo podejmuje za granicą.
- s. 173 ▶ • Internacjonalizacja może obejmować produkty, usługi, rynki i procesy.
- s. 174 ▶ • Internacjonalizację można podzielić na wewnętrzną – bierną oraz zewnętrzną – czynną.
- s. 174 ▶ • Podstawowe formy wejścia na rynek zagraniczny to: eksport, posiadanie własnego przedsiębiorstwa, sprzedaż licencji, franchising i joint venture.
- s. 175 ▶ • Do form współpracy międzynarodowej przedsiębiorstw można zaliczyć: grupy zakupowe, grupy sprzedażowe, co-marketing, wspólne poszukiwanie i pozyskiwanie surowców, wspólne opracowanie produktu i co-branding. Współpraca może dotyczyć także logistyki i zaopatrzenia usług posprzedażowych, dystrybucji i zarządzania klientami.

Propozycje projektów

Metoda projektów to jedna z najatrakcyjniejszych metod nauczania. Pogłębia wiedzę i zainteresowania oraz kształtuje i doskonali takie kompetencje, jak: umiejętność współpracy w grupie, planowania i organizowania działań oraz korzystania z różnych źródeł wiedzy, a także ekonomicznego i pragmatycznego myślenia. Kształtuje również postawę odpowiedzialności i zdyscyplinowania. Metoda projektów (patrz tom 1. podręcznika) umożliwia integrację międzyprzedmiotową oraz współpracę ze środowiskiem lokalnym. Realizacja projektu wymaga pomysłu, który będzie na tyle interesujący, że zmotywuje młode osoby do działania.

Przykłady projektów uczniowskich realizowanych w ramach przedmiotu biznes i zarządzanie

I. Rola przedsiębiorczości w gospodarce

1. Do czego jeszcze może być wykorzystywana sztuczna inteligencja? Zróbcie w klasie burzę mózgów i podajcie zastosowania dla sztucznej inteligencji. Przedstawcie swoje pomysły w formie plakatów.
2. We współpracy z nauczycielami historii oraz biznesu i zarządzania przygotuj wystawę starych monet i banknotów (lub ich kopii), którymi w przeszłości posługiwano się na obszarze Polski. Przy każdej pozycji podaj, kiedy ją wyemitowano. Określ, jakie towary czy usługi można było nabyć za nominalną kwotę w czasach, w których używano danego banknotu czy monety.
3. Przygotujcie w grupie projekt reguł i zasad przeprowadzenia klasowej dyskusji lub debaty. Opracujcie kartę oceny uczniów w niej uczestniczących. Na podstawie opracowanego regulaminu przeprowadźcie w klasie dyskusję na temat roli przedsiębiorczości w rozwoju waszego regionu.

II. Rynek, popyt, podaż

1. We współpracy z nauczycielem biznesu i zarządzania oraz na podstawie przykładowych wzorów dostępnych w internecie przygotuj ankietę dotyczącą rynku używanych podręczników wśród uczniów twojej szkoły. Następnie przeprowadź badania rynkowe i zaprezentuj uzyskane wyniki.
2. Przygotuj trzy wystawy fotografii, plakatów, dokumentów i przedmiotów obrazujące stan polskiej gospodarki i życie ludzi w latach socjalistycznej gospodarki centralnie planowanej, w okresie transformacji na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. oraz współcześnie. Postaraj się uwzględnić te same aspekty w trzech wystawach, tak aby odbiorcy mogli z łatwością porównać te okresy.
3. Przygotuj i przeprowadź w szkole debatę dotyczącą szans i zagrożeń wynikających z wprowadzenia gospodarki rynkowej w Polsce. Uczestnicy debaty powinni przygotować argumenty dotyczące nie tylko aspektu gospodarczego, lecz także politycznego, społecznego i kulturalnego.

III. Państwo w gospodarce rynkowej

1. Wraz z grupą rówieśników weź udział w jednej z dostępnych w internecie wirtualnych gier giełdowych. Po jej zakończeniu przedstaw wyniki na forum klasy. Dokonaj analizy waszych decyzji inwestycyjnych. Które z nich przyniosły największe straty, a które – największe zyski? Jak myślisz dlaczego?
2. Zbierz informacje o instytucjach finansowych działających w twoim miejscu zamieszkania. Porównaj ich oferty i wybierz te najbardziej interesujące. Następnie we współpracy z nauczycielem biznesu i zarządzania zorganizuj wizytę grupy uczniów w jednej z tych instytucji.
3. We współpracy z nauczycielami geografii oraz biznesu i zarządzania przygotuj i przeprowadź debatę na temat „System emerytalny a zmiany demograficzne w Polsce”. Jej uczestnicy powinni wcześniej przygotować informacje o prognozach zmian demograficznych oraz o aktualnym systemie ubezpieczeń społecznych.

IV. Integracja gospodarcza na świecie

1. Przygotuj projekt obchodów w swojej szkole Dnia Europy (9 maja). Projekt może obejmować sesję popularnonaukową, prezentację wybranych krajów europejskich, np. w formie targów turystycznych, konkursu piosenki europejskiej itp. Opisz otoczenie projektu oraz zidentyfikuj potencjalnych interesariuszy.
2. Przygotuj projekt klasowej debaty dotyczącej wpływu procesu globalizacji na szeroko rozumianą kulturę (kulturę wysoką, ludową, narodową).
3. Przygotuj i przeprowadź w szkole debatę na temat szans i zagrożeń wynikających z procesu globalizacji dla naszego kraju. Uczestnicy debaty powinni przygotować argumenty dotyczące nie tylko aspektu gospodarczego, lecz także politycznego, społecznego i kulturalnego.

Indeks

A

aprecjacja 104

B

Bank Światowy 154

bezrobocie 86

budżet

 jednostek samorządu lokalnego 138

 państwa 131

C

cena 56, 60

 maksymalna 71

 minimalna 70

 równowagi rynkowej 64

CIT 112

cło 102

co-branding 176

cykl koniunkturalny 90

czynniki produkcji 24

D

deficyt budżetowy 133

deflacja 83

deprecjacja 104

depresja 90

dewizy 104

dług publiczny 134

dobra komplementarne 18, 56

dobra substytucyjne 18, 56

dochód 112

dotacje 101

dumping 51

E

ekonomia 13

embargo 102

etatyzm 95

Europejska Jednostka Walutowa 162

Europejski Bank Centralny 163

Europejski System Walutowy 162

F

franchising 175

G

globalizacja 167

gospodarka

 centralnie planowana 41

 kierowana 9

 mieszana 9

 naturalna 32

 rynkowa 9

 towarowa 32

 tradycyjna 9

gospodarka rynkowa 46

gospodarstwo domowe 20

gwarancja 124

H

HDI (wskaźnik rozwoju społecznego) 79

homogenizacja kultury 168

I

inflacja 82, 110

internacjonalizacja 173

interwencjonizm 100

J

joint venture 175

K

karta podatkowa 116

kartel 50

konkurencja 47

 doskonała 35

 monopolistyczna 36

konsument 122

konwergencja prawna 164

koszt utraconych możliwości 18

kryptoreklama 123

kryzys 42

L

liberalizm 96
liniowość opodatkowania 119

M

makroekonomia 13
mechanizm rynkowy 64
mediacje 127
Międzynarodowy Fundusz Walutowy 154, 170
mikroekonomia 13
monopol 38
monopolizacja 50

N

Narodowy Bank Polski 100, 107

O

offshoring 169
oligopol 37
outsourcing 169

P

państwo 21
patriotyzm 142
 gospodarczy 143
PKB 76
podatki 22, 134
 degresywne 119
 progresywne 118
podaż 59
polityka pieniężna 108
popyt 55, 109
prawo
 podaży 59
 popytu 55
 wyłącznieści 51
progresja opodatkowania 119
protekcjonizm 102
przedsiębiorczość 8
przedsiębiorstwo 21

R

Rada Polityki Pieniężnej 110
regulacja cen 102
reklamacja 124
rękojmia 125
rezerwy obowiązkowe 108
równowaga rynkowa 32
rozwój gospodarczy 76
ryczałt 115
rynek 32, 33
 finansowy 34
 kapitałowy 34
 konsumenta 33
 pieniężny 34
 walutowy 34
rzadkość 17

S

Sieć Europejskich Centrów Konsumenckich 127
skala podatkowa 113
stopa bezrobocia 87
subwencja ogólna 139
Światowa Organizacja Handlu 154
system społeczno-ekonomiczny 8

T

transformacja gospodarcza 44

U

Unia Europejska 154, 156
Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów 126

W

waluta 104
własność prywatna 48
współczynnik zatrudnienia 85
wzrost gospodarczy 76

Z

zatrudnienie 85
zmowa cenowa 51